

DŘEVINY A BYLINY VHODNÉ PRO VENKOVSKÁ SÍDLA NA ÚZEMÍ **SPOLEČENSTVÍ OBCÍ ČERTOVO BŘEMENO**

Adam Baroš, Jiří Velebil, Roman Businský, Lenka Stroblová, Tereza Hrubá, Markéta Šantrůčková,
Stanislav Boček, Libor Dokoupil, Zdeněk Kučera, Martina Hupková

CERTIFIKOVANÁ METODIKA VÚKOZ, v. v. i.

č. 7/2013-050, Certifikace 20. 12. 2013 MZe (č.j. 83832/2013-MZE-16222/M79)

Autoři: Ing. Adam Baroš*

Ing. Jiří Velebil*

Ing. Roman Businský, Ph.D.*

Ing. Lenka Stroblová*

Ing. Tereza Hrubá*

RNDr. et PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.*

Ing. Stanislav Boček, Ph.D.**

Ing. Libor Dokoupil, Ph.D.**

RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D.***

RNDr. Martina Hupková, Ph.D.***

Editor: Ing. Adam Baroš, baros@vukoz.cz, 296 528 363

* Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Květnové nám. 391, Průhonice, 252 43

** Mendelova univerzita, Zahradnická fakulta v Brně, Zemědělská 1665/1, 613 00 Brno

*** Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Albertov 6, 128 43 Praha 2

Recenzenti: Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc., ČZU Praha

Ing. Martin Veselý, Ministerstvo zemědělství

Fotodokumentace: autorský kolektiv (v průběhu mapování 2011–2013)

Poděkování: Ing. Ivana Barošová,

Ing. Antonín Brož,

Ing. Olga Černá,

Mgr. Katarína Demková,

Ing. Lucie Medková, Ph.D.,

Mgr. Zdeněk Sedláček

Vypracováno s podporou projektu NAZV QI112A138 – Lokální identita zeleně venkovských sídel Ministerstva zemědělství ČR.

Metodika volně ke stažení na www.venkovskazelen.cz

ISBN: 978-80-85116-97-7

© **autoři**

Vytiskla: Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

Tištěno na recyklovaném papíře.

OBSAH

1	Cíl metodiky	5
2	Úvod	5
3	Lokalizace území a ochrana přírody	6
4	Přírodní podmínky	7
4.1	Geologické členění	7
4.2	Geomorfologické členění	8
4.3	Půdy	9
4.4	Vodstvo	9
4.5	Klimatické poměry	10
4.6	Potenciální přirozená vegetace	10
5	Krajinný ráz	11
6	Stručná historie území	13
6.1	Celkové proměny osídlení a krajiny od poloviny 19. století	15
6.2	Významné historické parky v zájmovém území	16
6.3	Vazba zeleně na drobné památky v území	18
7	Percepce krajiny a jejích hodnot	19
8	Dřeviny a byliny vhodné pro venkovská sídla	20
8.1	Historické a prostorové souvislosti	20
8.2	Typičtí zástupci dřevin a bylin v řešeném území	23
8.3	Doporučená optimální skladba dřevin a bylin pro řešené území	28
8.4	Nevhodné druhy a odrůdy dřevin a bylin pro řešené území	37
8.5	Zásady výsadby a péče o neprodukční dřeviny a byliny	38
8.6	Problematika zdroje lokálních dřevin a bylin	40
9	Ovocné dřeviny v řešeném území	42
9.1	Jabloně	43
9.2	Třešně a višně	45
9.3	Hrušně	45
9.4	Slivoně	46
9.5	Zásady výsadby a péče o ovocné dřeviny	46
9.6	Problematika rozmnožovacího materiálu starých odrůd ovocných dřevin ...	48
10	Závěr	54
11	Srovnání novosti postupů	54
12	Popis uplatnění metodiky	54
13	Ekonomické aspekty	55
14	Seznam použité a související literatury	55
15	Seznam publikací, které předcházely metodice	57
16	Související mapy	58

Volně vložená příloha: Mapa krajinného rázu Společenství obcí Čertovo břemeno.
Mapa vybraných prvků lokální identity Společenství obcí Čertovo břemeno.
Mapa vybraných stromů starých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno.

1 CÍL METODIKY

Jasná definice charakteristických znaků zeleně konkrétního vesnického prostoru je předpokladem pro nalezení východisek pro jeho obnovu. Pouze tak je možné v maximální míře využít unikátnost a lokální identitu daného regionu.

Cílem metodiky je **popsat principy výběru sortimentu rostlin vhodných pro venkovská sídla a krajinu v oblasti Společenství obcí Čertovo břemeno**. Ačkoliv je pro metodiku stěžejní sortiment venkovského sídla, často dochází k těsné provázanosti s krajinou. Proto metodika tuto problematiku okrajově zmiňuje, věnuje se alespoň základním principům (sady a ovocné aleje, výsadby u drobných sakrálních staveb, ráz krajiny). Na základě podrobného studia řešeného území jsou popsány obecné zásady a je doporučen sortiment ovocných a okrasných dřevin a bylin, které svým charakterem podpoří identitu a jedinečnost místa. Ta je dána především přírodními podmínkami, historickým vývojem, uspořádáním krajinné struktury a potřebami místních obyvatel. Tyto studované aspekty vedly k sestavení doporučeného sortimentu, který se skládá z ekologicky, esteticky i historicky vhodných druhů i odrůd rostlin, které podpoří specifický ráz místa. Snahou autorů je poukázat na širší souvislosti, které samotné výsadby ovlivňují. Výběr konkrétních druhů dřevin, jak okrasných, tak ovocných, je doplněn technologií založení výsadeb a principy následné péče.

Záměrem metodiky není lpět na historickém sortimentu dřevin a bylin a vytvářet z vesnic nefunkční skanzen, který nerespektuje každodenní potřeby širokého spektra dnešních obyvatel, které se zejména v druhé polovině 20. století dramaticky změnily. Přesto je vhodné v záplavě novinek a technologií pochopit logiku a souvislosti místa, kde žijeme, a čerpat ze zkušeností minulých generací.

Každá veřejná i soukromá plocha má svou historii, genezi a význam. Proto je náves, venkovská předzahrádka či zahrada originál, který se utvářel po mnoho desetiletí a jsou na nich vidět otisky jednotlivých pečovatелů a uživatelů. Neexistuje jeden univerzální návod či vzor, jak a co přesně vysazovat, vždy se musí respektovat dané místo a jeho historie, význam a využití, a všechny aspekty sladit se současnými požadavky. To ve výsledku vede k osobitému prostředí jednotlivých regionů, které se od sebe přirozeně odlišují. A právě pokud dokážeme pojmenovat určité věci, lze je i dále chránit a dále je kultivovat. U hmotné stavební architektury, uměleckých děl či naopak přírodních, hodnotných území je mnohdy jasné co chránit. Nalézt a definovat věci, které chránit, či spíše si jich vážit a které jsou v každodenním, těsném kontaktu s člověkem, je obtížnější.

2 ÚVOD

Zeleň menších obcí, vzhledem ke svému prostorovému zastoupení, významně ovlivňuje obraz našich venkovských sídel (tvoří 50–75 % plochy venkovského sídla). Mimo plnění svých psychosociálních, biologických, ekologických a ekonomických funkcí, se zezeň spolu s architekturou podílí na utváření estetických hodnot daného místa. V souvislosti s globalizací se stává čím dál více aktuální téma najít a podpořit regionalitu a lokální identitu. Ta odráží zejména přírodní a kulturně historické souvislosti každého místa. Bohužel kontinuita postupného rozvoje venkovských sídel byla zejména v druhé polovině minulého století často násilně přerušena a devastace krajiny pokračuje stále (např. tvorbou satelitů rodinných domů, suburbanizací). To se týká zejména vztahu lidí k danému místu, půdě, lokalitě. Proto se dnes v mnohých vesnicích setkáváme s nepochopením logiky a důvodů pro výsadbu různých dřevin a bylin. Prakticky v každé obci lze nalézt nevhodné výsadby exotických druhů stromů a keřů, jehličnatých dominant a mnohých taxonů, které byly v úzkém sortimentu v minulých desetiletích produkovány centrálními školkami po milionech. Venkovský prostor se tak často mění na uniformní, neosobní a bez vazeb na okolní krajinu, tradice a historii.

Na venkově jsou nejvýznamnějšími veřejnými plochami v rámci obce náves či centrální komunikace. Tyto prostory se historicky vyvíjely a zezeň korespondovala s půdorysnou typologií sídla. Naštěstí již minula doba, kdy byl centrální prostor návesi doslova ucpán dřevinami a zalesněn. V současné době je tendence návesi obnovovat a navracet jim jejich původní funkci, kterou bylo a je zejména setkávání obyvatel. A právě proto by mohla metodika v rukou odpovědné osoby sehrát důležitou pozitivní roli a to tím, že pomůže se zorientovat v širokém nabízeném sortimentu dřevin a bylin, kterým je dnešní trh zásoben. Metodika může být stejně tak aplikovatelná pro výběr vhodného sortimentu dřevin a bylin i na dalších veřejných plochách se zastoupením zeleně (uliční prostor, území bývalých hospodářských dvorů, zezeň hřbitovů, sportovišť, rekreačních areálů). Předkládaná metodika zahrnuje i prostor sadů, předzahrádek a venkovských zahrádek, které jsou nejen vizuálně důležité, jelikož navazují na veřejný prostor, ale často právě ony dotváří nezaměnitelný charakter místa. Veřejný i soukromý prostor zeleně sídla dále navazuje na krajinu, na systém alejí (aleje, torza alejí, významné skupiny či solitéry stromů) a drobných sakrálních staveb. Jedná se o další složku, která je specifická právě pro venkovskou krajinu a ke které je dobré přistupovat s respektem a dodržovat vzájemné vazby krajina versus sídlo. Proto je v rámci této metodiky věnován i velký prostor krajinnému rázu a základním principům výsadeb v krajině.

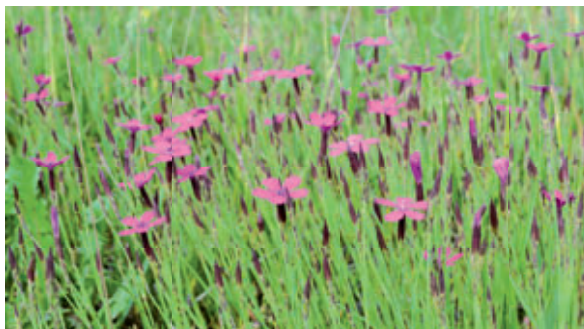
Člověk potřebuje svůj domov, místo, se kterým se identifikuje a kde se cítí dobře a bezpečně. A právě onu identitu, svébytný charakter či specifikum se snažil tým autorů této metodiky nalézt a definovat na území Společenství obcí Čertovo břemeno. Toto území je do značné míry nevsední harmonickou krajinou, která má velice silný genius loci (duch místa). Výběr území pro řešení předkládané problematiky nebyl náhodný. Mimo již zmíněný genius loci je zde velmi aktivní občanská společnost, která od počátku s tímto projektem spolupracovala. Výsledky bádání, které proběhlo v letech 2011 až 2013, tedy pravděpodobně budou sloužit jako další střípek do mozaiky poznání a harmonického využívání celého území.

3 LOKALIZACE ÚZEMÍ A OCHRANA PŘÍRODY

Řešené území Společenství obcí Čertovo břemeno je dobrovolným svazkem obcí založeným v roce 2001, který se snaží iniciovat pozitivní rozvoj venkovského mikroregionu na pomezí jižních a středních Čech. Důraz je kladen zejména do oblastí technické infrastruktury, občanské vybavenosti, cestovního ruchu, zaměstnanosti, propagace regionu, ochrany životního prostředí a zachování kulturního a přírodního dědictví. Členů společenství je sedm obcí jižní části Středočeského kraje (Červený Újezd, Heřmaničky, Ješetice, Mezno, Sedlec-Prčice, Smilkov a Střeziměř) a pět obcí severní části Jihočeského kraje (Balkova Lhota, Borotín, Jistebnice, Nadějkov a Radkov). Administrativně

Prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), bohatá populace v blízkosti osady Buckovna u Veletína.

Hvozdík kropenatý (*Dianthus deltooides*), typické stanoviště na suchých travnatých mezích a loukách okolo Chlístova.

území spadá ve Středočeském kraji do obcí s rozšířenou působností (ORP) Sedlčany a Votice, v Jihočeském pak do ORP Tábor. Největšími sídly v řešeném území jsou města Sedlec-Prčice a Jistebnice.

Z hlediska dlouhodobého vývoje je možné zájmové území označit jako zemědělskou vnitřní periferii (Musil 1988, Musil a Müller 2008). Perlín a kol. (2010, s. 178) nazývají typ venkovského prostoru, v němž se dané území nachází „nerozvojovým sousedským venkovem“, jenž vyplňuje „převážnou část vnitrozemí Čech, zejména na jih od Prahy, a na východě zasahuje až na Českomoravskou vrchovinu. Zahrnuje většinu hospodářsky slabých území ležících při hranicích krajů (tzv. vnitřní periferie). Název typu má vystihovat špatnou občanskou vybavenost a ekonomickou slabost tohoto prostoru, zároveň však vysokou míru tradiční sociální kontroly venkovských komunit a sousedskou sounáležitost“. Typickým pro taková území je také častější výskyt objektů druhého bydlení, resp. význam, jaký má pro jejich rozvoj rekreační funkce (Fialová 2001, Fialová a Vágner 2005). Čertovo břemeno je tedy územím z určitého pohledu odlehlym, které se nachází mimo nejvýznamnější a dynamicky se měnící oblasti rozvoje.

Větší část krajiny Společenství obcí Čertovo břemeno byla díky své jedinečnosti vyhlášena chráněným územím v kategorii **přírodní park** s názvem **Jistebnická vrchovina**. Chráněné území, které bylo vyhlášeno postupně v Jihočeském a Středočeském kraji, bylo zřízeno za účelem ochrany členité kopcovité krajiny, s pestrými mozaikami polí, luk, lesů, s výskytem

mnoha malých vodních ploch a toků. Ráz krajiny v oblasti přírodního parku vznikl díky tradičním formám extenzivního hospodaření, které zde až na některé výjimky zůstaly dodnes. Kulturní krajina s vyváženou mozaikou krajinných segmentů a s četnými stopami historické kulturní krajiny (např. v podobě mezí, kamenic, rozptýlené zeleně) je poměrně málo dotčena masovou rekreací a průmyslem. Posláním přírodního parku Jistebnická vrchovina je zachovat krajinný ráz s významnými přírodními a estetickými hodnotami, nenarušit historické hodnoty osídlení a krajinnou architekturu. Podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny jsou dále vyhlášeny v řešeném území **maloplošná zvláště chráněná území, registrované významné krajinné prvky a památné stromy**.

Podrobná mapa zachycující chráněné přírodní hodnoty v řešeném území byla publikována samo-

Kosená květnatá louka v Ounuzi se zvonkem rozkladitým (*Campanula patula*) a kopretinou irkutskou (*Leucanthemum ircutianum*).

statně: Stroblová, L., Businský, R., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Velebil, J., Kučera Z. (2012): Mapa vybraných prvků lokální identity Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV QI112A138. Certifikace 12. 12. 2012 Mze (č.j. 227510/2012.MZE-16222/MAPA72) (ve zmenšené verzi přílohou této publikace).

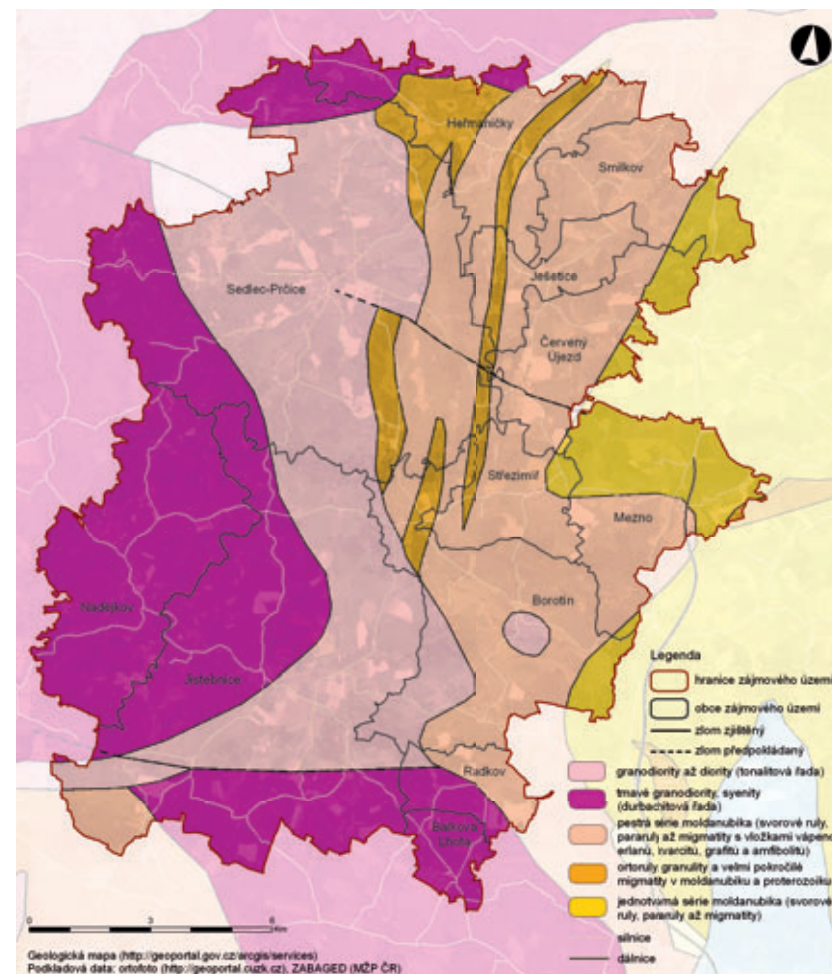

Zájmové území Společenství obcí Čertovo břemeno (<http://geoportal.cuzk.cz>).

4 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

4.1 Geologické členění

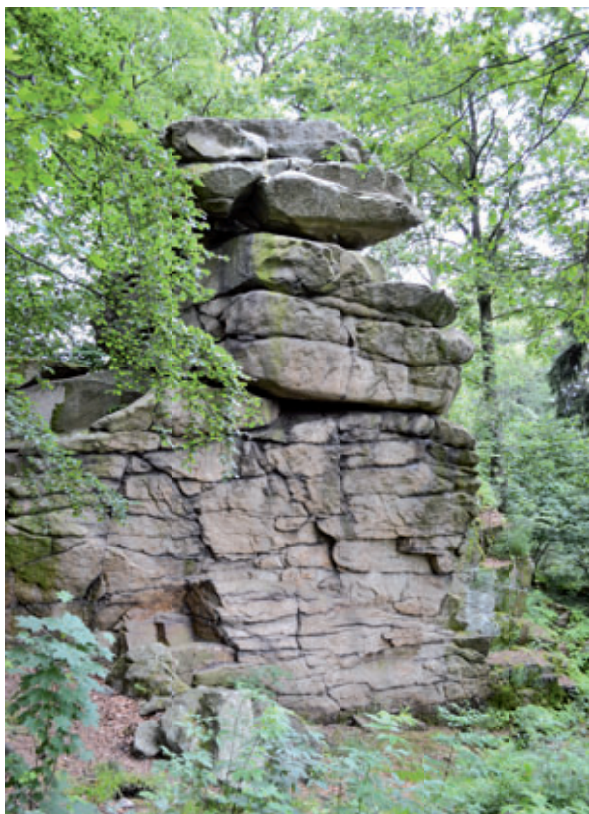
Geologický podklad území je tvořen kyselými horninami žulového typu s mizivým obsahem vápníku, převážně se jedná o předprvohorní či prvohorní stabilní horniny (diority, ruly, migmatity). Četné horninové výchozy a balvany byly v minulosti cenným lokálním stavebním materiálem, který se uplatnil při stavbě nejen budov, ale i zídek, plotů, mezí, úvozů apod., často doprovázených vegetací. Geologický podklad se tak významně podílel na dotváření zeleně v sídle i krajině a místní identity.

Geologická mapa Společenství obcí Čertovo břemeno (<http://geoportal.gov.cz>).

Použití místní žuly jako stavebního materiálu, např. zídek, vytváří v krajině spolu s rulovými skalními výchozy harmonický celek přírodních a kulturních prvků.

Místně charakteristické horninové výchozy žuly, konkrétně skalní útvar Čertovo břemeno.

4.2 Geomorfologické členění

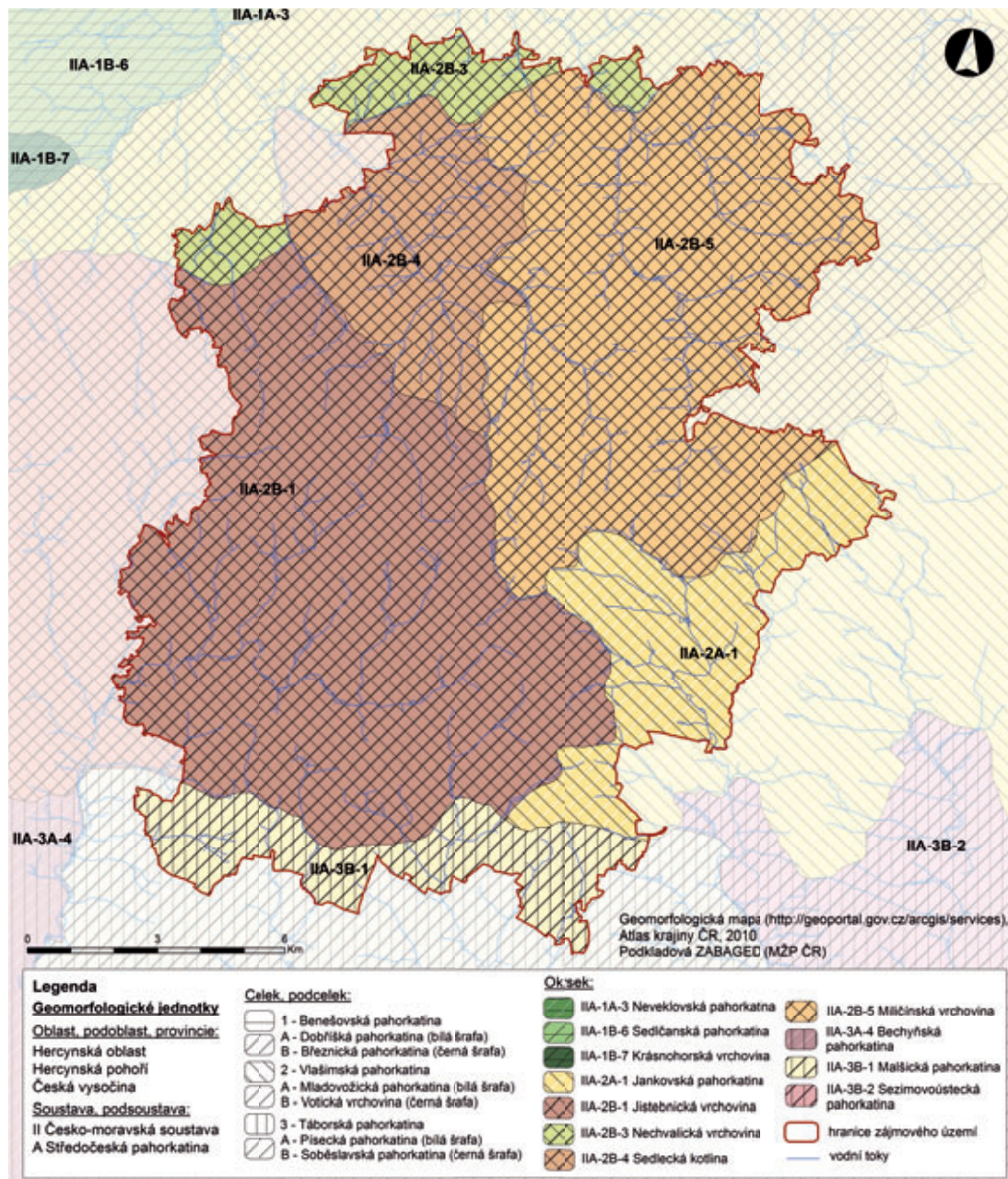
Geomorfologické členění sdružuje oblasti s podobným reliéfem, genezí a charakterem. Geologický základ a povrchové tvary georeliéfu mají vliv na utváření základní struktury krajiny.

Reliéf krajiny zásadním způsobem určuje její měřítko a prostorové působení dílčích prvků (jinak působí křížek s lipami v rovině, jinak v údolí či na vrcholu kopce). Výšková členitost krajiny spolu s klimatem předurčuje charakter a druhové složení vegetace.

Celé území patří do subprovincie Českomoravská soustava a oblasti Středočeská pahorkatina. Průměrná nadmořská výška území je relativně vysoká a leží v rozsahu 380 až 725 m n. m. Většina území leží v polohách nad 500 m n. m. Nejnižší položeným regionem je Sedlecká kotlina na severu území s polohou mezi 400 a 450 m n. m., která je odvodněná Sedleckým potokem tekoucím na severozápad na Sedlčansko. Území kulminuje u západního okraje masivem Javorová skála (723 m n. m.). Leží na protáhlém návrší na severní hranici Jistebnické vrchoviny, orientovaném ve směru východ – západ. Tento hřbet rozděluje zájmové území na dvě zhruba stejně velké, ale svým charakterem odlišné poloviny – Sedlecko na severu a Jistebnicko na jihu.

Geomorfologické členění Čertovo Břemeno (Hrnčiarová a kol. 2009)

Subprovincie	Oblast	Celek	Podcelek	Okresek
Česko-moravská soustava	Středočeská pahorkatina	Vlašimská pahorkatina	Votická vrchovina	Jistebnická vrchovina
				Sedlecká kotlina
				Miličínská vrchovina
				Nechvalická vrchovina (okrajově na severu)
		Mladovožická pahorkatina	Jankovská pahorkatina (okrajově na východě)	
		Táborská pahorkatina	Soběslavská pahorkatina	Malšická pahorkatina (okrajově na jihu)

Geomorfologická mapa Společenství obcí Čertovo břemeno (http://geoportal.gov.cz).

4.3 Půdy

V celém zájmovém území převládají kyselé kambizemě. Výjimkou jsou dva úzké pásy východně od Sedlce mezi Chotěticemi a Přestavlkami a mezi Heřmaničkami a Ješetnicemi, kde se nachází modální pseudoglej. Další výjimkou jsou území obcí Balkova Lhota a Padařov, kde převládá modální luvizem. V nivách vodních toků jsou fluvické gleje (Hrnčiarová a kol. 2009). Množství živin a humusu v půdě, zvodnění, hloubka půdního profilu atd. jsou výsledkem součinnosti geologického podkladu a klimatu a přímo ovlivňují druhové složení zeleně v území. Vlastnosti půd určují druhovou bohatost porostu a podílejí se tak na tvorbě charakteristického obrazu krajiny.

4.4 Vodstvo

Celé území patří do povodí Vltavy. Místním rozvojem je hřbet Javorové skály. K severu teče Sedlečský potok, pramenící pod Holým vrchem, do kterého se v Sedlci-Prčici vlévá Prčický potok. Jistebnicko odvodňuje potok Cedron, který se vlévá do říčky Smutná a pak do Lužnice. Borotínkem protéká Košínský potok. V jižní polovině zájmového území, zejména na Jistebnicku, je větší množství rybníků, které jsou seřazeny do malých soustav. Takto jsou severně od Jistebnice rybníky Černolesní, Velká Kaplice, Nový a Obecní (od severu k jihu), jihozápadně od Orlova rybníky Přebořovna, Šrejbovec, Třtinovatý a Tisovský a mezi Aleninou Lhotou a Nadějkovem rybníky Dražský, Smržák, Mlýnský, Společný a Pilař. Tři velké rybníky jsou i v okolí Borotína, a to Borotínský rybník jižně od města a Zámecký a Žabinec u borotínského hradu, dříve vodní tvrže. Vodní plochy a toky tak spolu s doprovodnou mokřadní a přibřežní vegetací dotváří specifický charakter místní krajiny.

4.5 Klimatické poměry

Území Společenství obcí Čertovo břemeno se nachází v relativně klimaticky drsné oblasti na pomezí

středních a jižních Čech, čemuž odpovídá populární název „Česká Sibiř“, částečně se kryjící s řešeným územím. Především minimální teploty jsou limitujícím faktorem pro druhové složení místní vegetace, kde mrazuvzdornost rostlin je důležitým požadavkem. Podle Quiutova členění klimatu (Quitt 1971) se Javorová skála nachází v oblasti CH7, Jistebnice, Nadějkov a Mezno v oblasti MT3, Sedlecká kotlina v oblasti MT7 a území v severojižním pásmu od Heřmaniček po Balkovu Lhotu v oblasti MT5.

CH7 – velmi krátké až krátké léto, mírně chladné a vlhké, přechodné období je dlouhé, mírně chladné jaro a mírný podzim. Zima je dlouhá, mírná, mírně vlhká s dlouhou sněhovou pokrývkou.

MT3 – krátké léto, mírné až mírně chladné, suché až mírně suché, přechodné období normální až dlouhé, s mírným jarem a mírným podzimem, zima je normálně dlouhá, mírná až mírně chladná, suchá až mírně suchá s normálním až krátkým trváním sněhové pokrývky.

MT5 – normální až chladné léto, mírné až mírně chladné, suché až mírně suché, přechodné období normální až dlouhé, s mírným jarem a mírným podzimem, zima je normálně dlouhá, mírně chladná, suchá až mírně suchá s normální až krátkou sněhovou pokrývkou.

MT7 – normálně dlouhé, mírné, mírně suché léto, přechodné období je krátké, s mírným jarem a mírně teplým podzimem, zima je normálně dlouhá, mírně teplá, suchá až mírně suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky.

Roční průměrné teploty jsou 6–7 °C, v Sedlecké kotlině 7–8 °C. Průměrné roční úhrny srážek jsou na hřbetu Javorové skály 650–700 mm/rok, v ostatním území 600–650 mm/rok.

4.6 Potenciální přirozená vegetace

Přírodní podmínky, které jsou uvedené v předchozích kapitolách (kap. 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5) předurčují charakter přirozené vegetace území, která je spíše chudá. Silný vliv má poměrně drsné klima a chudý geologický podklad tvořený kyselými horninami žulového typu s mizivým obsahem vápníku.

V území se nacházejí tři původní přirozené plošné vegetační jednotky klimaxového lesního typu, rozrůzněné nadmořskou výškou. Od nižších poloh směrem výše to je **biková doubrava** (*Luzulo albidae* – *Quercetum*), **biková bučina** (*Luzulo* – *Fagetum*) a **lipová bučina s lípou srdčitou** (*Tilio cordatae* – *Fagetum*).

Liniová vegetace údolních niv odpovídá čtvrtému typu společenstev, kam v území přísluší **vrbový luh** (*Salicetum purpureae*) a **mokřadní olšiny** (svaz *Alnion glutinosae*). Od těchto rostlinných společenstev se odvíjí přirozená skladba rostlin v území.

Charakteristické druhy dřevin uvedených společenstev

- biková doubrava: *Betula pendula*, *Quercus petraea*, *Quercus robur*;
- biková bučina: *Fagus sylvatica*;

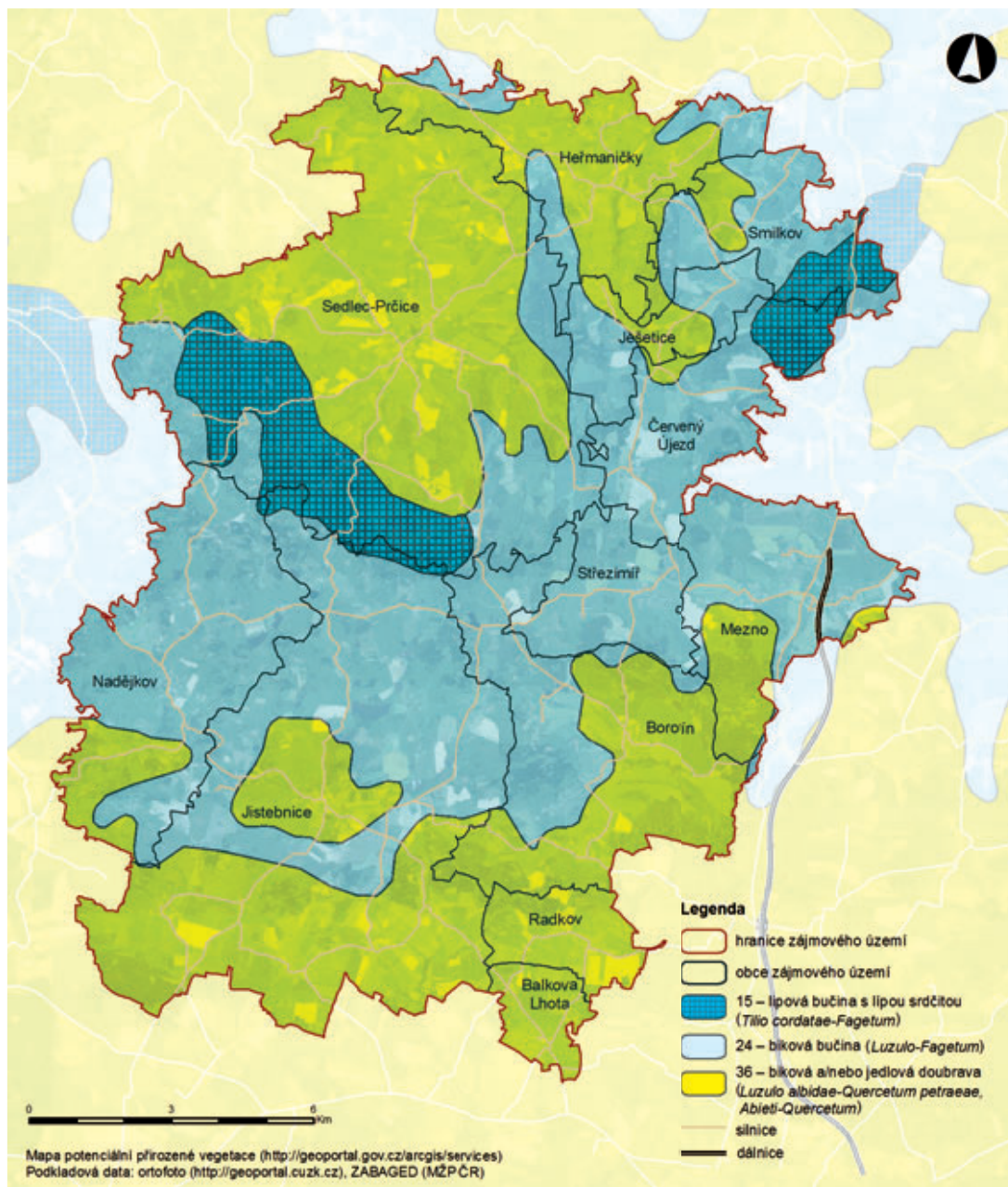
- lipová bučina s lípou srdčitou: *Carpinus betulus*, *Tilia cordata*, *Fagus sylvatica*;
- vrba vrby purpurové a mokřadní olšina: *Alnus glutinosa*, *Betula pubescens*, *Fraxula alnus*, *Fraxinus excelsior*, *Padus avium*, *Salix cinerea*, *Salix fragilis*, *Salix purpurea*.

V přímé návaznosti na přirozenou vegetaci dřevin (resp. stromového a keřového patra) je také druhová skladba bylinného patra.

Charakteristické druhy bylin uvedených společenstev

- biková doubrava: *Avenella flexuosa*, *Calamagrostis arundinacea*, *Genista tinctoria*, *Luzula luzuloides*, *Melampyrum pratense*, *Vaccinium myrtillus*, *Viola riviniana*;
- biková bučina: *Calamagrostis arundinacea*, *Avenella flexuosa*, *Luzula luzuloides*, *Maianthemum bifolium*, *Oxalis acetosella*, *Poa nemoralis*, *Prenanthes purpurea*, *Vaccinium myrtillus*;
- lipová bučina s lípou srdčitou: *Athyrium filix-femina*, *Brachypodium sylvaticum*, *Bromus benekenii*, *Campanula trachelium*, *Cardamine impatiens*, *Dentaria bulbifera*, *Dryopteris filix-mas*, *Galeobdolon luteum*, *Galium odoratum*, *Luzula luzuloides*, *Mercurialis perennis*, *Oxalis acetosella*, *Poa nemoralis*, *Prenanthes purpurea*, *Sanícula europaea*, *Vicia sylvatica*;
- vrba vrby purpurové a mokřadní olšina: *Caltha palustris*, *Deschampsia caespitosa*, *Filipendula ulmaria*, *Galium palustre*, *Heracleum sphondylium*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Impatiens noli-tangere*, *Lysimachia vulgaris*, *Phalaris arundinacea*, *Poa trivialis*, *Ranunculus repens*, *Ranunculus acris*.

V souvislosti s celkově nízkou druhovou rozmanitostí rostlin a také absencí větších vodních toků, železnice a významnějších těles dopravní infrastruktury v území byl zjištěn rovněž **malý počet cizích invazních druhů** (např.: bolševník velkolepý – *Heracleum mantegazianum*, křídlatka japonská – *Reynoutria japonica*) nebo druhů doprovázejících degradovanou rostlinnou společenstva (např.: hloh – *Crataegus* sp., trnka obecná – *Prunus spinosa*, růže šípková – *Rosa canina* agg., ostružiník ježiník – *Rubus caesius*, vrba jíva – *Salix caprea*, bez černý – *Sambucus nigra*, bez červený – *S. racemosa* a mnohé ruderalní byliny).

Mapa potenciální přirozené vegetace Společenství obcí Čertovo břemeno (<http://geoportal.gov.cz>).

5 KRAJINNÝ RÁZ

Zeleň venkovských sídel se významně podílí na utváření charakteristického obrazu české krajiny. Tradiční výšková skladba vegetace reflektující měřítko staveb spoluvytváří charakteristickou siluetu obcí, která představuje významnou krajinou dominantu. Díky sortimentálnímu složení sídelní zeleně, které vychází z druhové skladby vegetace v přilehlé volné krajině, dochází k prolínání volné krajiny do sídla. Zároveň však kulturní prvky sídla prostupují do volné krajiny v podobě křížků, kapliček, studánek, vyhlídek a dalších. Vzniká tak místně specifický harmonický celek (Mareček 2005).

Tento harmonický soulad přírodních, kulturních a historických podmínek určitého místa či oblasti je definován jako krajinný ráz (zákon č. 114/1192 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Krajinný ráz by měl být ze zákona chráněn před činnostmi snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu.

Z tohoto důvodu byl na území Společenství obcí Čertovo břemeno zpracován podrobný krajinářský průzkum a preventivní hodnocení krajinného rázu, které vycházelo z krajských územně analytických podkladů. V rámci na krajské úrovni stanovených oblastí krajinného rázu byly vymezeny tzv. specifické krajinné prostory, místa krajinného rázu a vizuálně uzavřené části míst krajinného rázu. Specifické krajinné prostory jsou stanoveny na základě krajinných nuancí, daných přírodním a kulturně historickým vývojem. Jeden krajinný prostor může obsahovat jeden či více míst krajinného rázu. Vizuálně uzavřené části míst krajinného rázu jsou vymezeny jako území jasně odlišitelná terénní modelací a tím pohledově zcela či více méně kompaktní, spojitá, uzavřená. V rámci těchto vizuálně uzavřených částí míst krajinného rázu se jakákoli vizuální změna v obrazu projeví v rámci dané hranice.

Rozčlenění území na specifické krajinné prostory a místa krajinného rázu přibližuje následující text. Severovýchodní část území označenou jako **Miličínsko** tvoří Miličínská vrchovina. Jedná se o lesozemědělskou krajinu s drobnými sídly a bohatou sítí cest. V tomto krajinném prostoru byla vymezena dvě mís-

Krajina u Nadějkova při naučné stezce, jarní aspekt kvetoucích planých třešní.

ta krajinného rázu, místo krajinného rázu A1 Heřmaničky–Smilkov a A2 Mežno–Mitrovice. Výrazná terénní modelace dává v tomto území vzniknout většímu množství vizuálně uzavřených částí. Mezi nejvýznamnější sídla patří Arnoštovice, Heřmaničky, Smilkov (v Arnoštovicích je dominantou gotický kostel a ve Smilkově se nachází barokní zámek se zahradou). V krajině se vyskytují drobné sakrální stavby (kaple, kříže, boží muka). Negativně se v krajině uplatňují zemědělské areály v Jestřebicích, Smilkově, Mezně, železniční násep (trati Votice – Tábor) a rychlostní silnice E55 (včetně úseku dálnice D3).

Jádro území krajinného prostoru, jehož centrem je město **Sedlec-Prčice**, tvoří Sedlecká kotlina, na východním okraji s přesahem do Miličínské, na jižním do Jistebnické a na severu do Nechvalické vrchoviny. Široký otevřený prostor okolí Sedlce-Prčice je ze všech stran uzavřený, pouze na severozápadě je pohled otevřen údolím Sedleckého potoka (s dominantou zámku ve Vysokém Chlumci). Pro tuto krajinu je charakteristické vyšší zastoupení rozptýlené zeleně (břehové a doprovodné porosty, na svažitéch územích meze), orné půdy, ovocných extenzivních sadů (Jetřichovice, Kvašťov, Prčice – tyto sady byly označeny jako kulturní – přírodní dominanta, resp. jako jedna z ukázek kultivace přírodního prostředí lidskou rukou) a vodních prvků. Tento plošně nejrozsáhlejší krajinný prostor charakterizuje celkem pět míst krajinného rázu (B1 Chotětice–Divišovice, B2 Sedlec–Prčice, B3 Kvasejovice–Nové Dvory, B4 Jetřichovice–Vrchotice, B5 Červený Újezd–Staré Mitrovice). Hlavním centrem celé oblasti je Sedlec-Prčice s kulturními dominantami stavební povahy, mezi nejvýznamnější řadíme kostely sv. Vavřince a sv. Jeronýma. Dalšími historicky významnými sídly jsou Bolechovice, Vrchotice, Jetřichovice. V krajině se dále nachází větší množství

drobných sakrálních staveb (kaple, kříže, boží muka). Negativně se v krajině uplatňují zemědělské areály v Sedlci-Prčici, Kvasejovicích, Sušeticích a rozvíjející se sportovní areál Monínec.

V jižní části území byly charakterizovány tři krajinné prostory, z nichž Jistebnicko se do jisté míry kryje s jižní částí Přírodního parku Jistebnická vrchovina, dále se jedná o Borotínsko a Dražicko.

Území **Jistebnicka** na severu navazuje na krajinný prostor v okolí Sedlce-Prčice, od něž je oddělen výrazným lesnatým hřebenem Čertova břemene s Javorovou skálou (723 m n. m.) a Holým vrchem (677 m n. m.). Jde o nejvýraznější pohledový horizont a krajinný předěl území. Z nejvyššího místa sjezdovky u Monínce je možné zahlédnout siluetu kostela Narození Panny Marie v Miličíně. Výrazně členité území se svažuje k jihu do Malšické pahorkatiny. Nejvýraznějšími vizuálně uzavřenými krajinnými prostory jsou okolí sídel Jistebnice (kostel sv. archanděla Michaela a sv. Marie Magdaleny) a Nadějkova (zámek a kostel Nejsvětější Trojice). Z hlediska využití území jde o malebnou lesozemědělskou krajinu s dominantním zastoupením pastvin, pro kterou jsou charakteristická dochovaná drobná venkovská sídla, sakrální prvky, kamenice a rozptýlená zeleň. Jako doklad historického způsobu hospodaření byl nedaleko města Jistebnice vyhlášen registrovaný významný krajinný prvek Za kostelem. Severovýchod Jistebnicka se vyznačuje dvěma výraznými vodními kaskádami (8 rybníků). Negativními prvky krajiny jsou zemědělské a výrobní areály (Jistebnice, Kaliště, Hubov, Brtec, Větrov) a věže mobilních operátorů (u kostela sv. Marie Magdaleny). Krajinný prostor Jistebnicka byl rozčleněn na tři svým charakterem odlišná místa krajinného rázu, v nejvyšší položené lokalitě řešeného území se nachází C1 Ounuz – Starcova Lhota, dále C2 Nadějkov – Modlíkov a okolí města Jistebnice (C3).

Obnova starých cest umožňuje návrat k prostupnosti krajiny, která se pozitivně odráží v jejím využívání.

Harmonická krajina **Borotínska** je z části tvořena Jistebnickou vrchovinou a Jankovskou pahorkatinou. Území je vizuálně uzavřeným prostorem (D1 Borotín – Kostelec), jehož okraje tvoří lesní porosty, Dehetník (680 m n. m.), Bukovec (658 m n. m.) a na severu Krkáček (582 m n. m.). Historicky nejvýznamnějšími centry jsou Borotín (s kostelem Nanebevstoupení Páně a zříceninou hradu Borotín) a Kostelec (s pohledově exponovaným kostelem Narození Panny Marie). Prostor charakterizuje harmonická mozaika orné půdy, vodních ploch, sítě cest a doprovodné vegetace. Negativně se v krajině projevují zemědělské areály na severovýchodním okraji Borotína a novostavba východně od sídla bez vazby na zastavěné území.

Nejjihnější část řešeného území je **Dražicko**. Tvoří jej Malšícká pahorkatina. Od ostatního území je odděleno rozsáhlým lesním komplexem, Smrčí (644 m n. m.), Vondračkou (617 m n. m.). Území se vyznačuje mírně vlnitou až rovinatou, pohledově otevřenou krajinou (E1 Božejovice – Makov). Krajinný prostor převážně tvoří zemědělská krajina – rozlehlé lány polí přerušují pouze menší lesní remízy. V okolí Radkova a Balkovy Lhoty se nacházejí četné rybníky. Z hlediska historie se v území nenachází významnější památky (Balkova Lhota – historické zmínky o tvrzi ze 14. století), centrum tohoto území se nachází za hranicemi řešeného území. Na rozdíl od ostatních krajinných prostorů je tato krajina z důvodu intenzivního zemědělství ochuzena o drobnou cestní síť. Obraz většiny sídel narušují zemědělské areály (Balkova Lhota, Padařov, Radkov).

Každé místo krajinného rázu bylo zvlášť popsáno a graficky zobrazeno, jsou zde označeny: významné pohledové horizonty, místa výhledů a krajinné dominanty. Krajinné dominanty jsou rozlišeny na přírodní, kulturní – přírodní, kulturní – stavební a negativní dominanty, resp. rušivé vlivy v krajině. Vedle popisu a shrnutí základních charakteristik daného místa krajinného rázu byla formulována vhodná opatření v krajině. Tato opatření jsou strukturována do těchto bodů, dle charakteru cíle opatření:

- podpora harmonické skladby krajinných prvků,
- omezení možnosti výstavby ve volné krajině,
- respektování tradičního obrazu sídel,
- zachování a podpora tradičních prvků drobné sakrální architektury v krajině, včetně doprovodné zeleně.

Vedle nástroje ochrany krajinného rázu, je možné v zájmu zachování a ochrany krajinných hodnot použít § 6 zákona č. 114/1992 Sb., který umožňuje registrovat významné krajinné prvky (VKP), které nejsou významnými krajinnými prvky ze zákona dle § 2 odst. 1, písm. b. Registrovanými VKP se prohlašují zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků. Na území Společenství obcí Čertovo podal zpracovatelský tým Radě obcí námět na možné vyhlášení, resp. registraci VKP na katastru obce Jistebnice. Základem registrovaného významného krajinného prvku by mělo být:

- kostel sv. Marie Magdaleny na vrchu Vyšehrad s přílehlým travnatým prostranstvím,
- křížová cesta,
- zčásti zaniklá cesta s kapličkou západně od křížové cesty.

Předmět ochrany:

- historický prvek v kulturní krajině nesoucí duchovní a tradiční odkaz minulosti,
- historické cesty a vrchol kopce,
- zeleň doprovázející cesty a prostranství kolem kostela sv. Marie Magdaleny,
- charakter místa neoddelitelně spjatého s městem Jistebnicí.

Cílem ochrany by mělo být zachování stávající nenarušené (s výjimkou radiokomunikační věže) siluety vrcholu Vyšehradu, s kostelem a křížovou cestou vedoucí od hranice města Jistebnice. Neměly by zde vznikat nové stavební objekty, resp. případně pouze za podmínek vyplývajících z předmětu ochrany.

Krajinářské hodnocení proběhlo na základě metodických postupů uvedených v použité literatuře. Mapové výstupy byly sestaveny na podkladu ortofoto leteckého snímku v měřítku 1 : 5 000, základní mapy ČR 1 : 10 000 (© MŽP ČR), historických leteckých snímků z 50. let 20. století (© CENIA) a historických map vojenského mapování (© MŽP ČR). Grafické zpracování proběhlo v prostředí GIS software ArcView 9.3. Popsaný přístup krajinářského hodnocení je podrobně uveden v následujících samostatných dokumentech:

Hrubá, T. & Stroblová, L. (2011): Mapa krajinného rázu Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138. Certifikace 28. 12. 2011 Mze (č.j. 233986/2011-MZE-16222/MAPA71), formát A1. (ve zmenšené verzi přílohou této publikace)

Hrubá, T. & Stroblová, L. (2012): Místa krajinného rázu Společenství obcí Čertovo břemeno. VÚKOZ, v. v. i., Průhonice: 2012. 42 s. textu (formát A3) + Grafické přílohy 36 s. (formát A3)

6 STRUČNÁ HISTORIE ÚZEMÍ

Území současného Společenství obcí Čertovo břemeno se i z historického pohledu dělí na dva hlavní celky: Sedlecko-Prčicko a Jistebnicko. Jistebnicko bylo kompaktnější a v průběhu vývoje se zde zformovala dvě panství: jistebnické a nadějkovské, která přibližně zaujímal dnešní jižní část zájmového území. Jistebnické panství bylo větší a patřilo k němu i město Borotín. Severní část se dělila na několik menších celků: panství smilkovské a statky prčický, jetřichovický, mitrovický, milhostický, lidkovický a Střezimíř. Kromě toho severozápad území včetně města Sedlec patřil k rozsáhlému chlumeckému

panství (Vysoký Chlumeč). Již z takto roztržštěné majetkové držby je zřejmé, že vývoj sledovaného území nebude jednotný, přesto lze vysledovat jeho společné rysy.

Historický vývoj sledované oblasti byl do značné míry ovlivněn skutečností, že se po většinu času toto území nacházelo v periferním postavení. Neplatilo to však pro počátky zdejšího vývoje, kdy se zvláště Sedlecko–Prčicko nacházelo blízko pražskému centru. První zmínka o Prčici pochází z roku 1169, kdy byla v držení jednoho z nejmocnějších knížecích družiníků, Vítka I. z Prčice. Z té doby pochází rovněž nejstarší doklady prčické tvrze. V rukou Vítkovců byla Prčice do roku 1322 (Kofroň 2000). V průběhu raného a vrcholného středověku, zejména ve 13. a 14. století, byla založena většina zdejších sídel. Hůře přístupné polohy byly doosidlovány až v 15. století. Byť byla i tato oblast pustošena za husitských válek, sídelní struktura zůstala zachována. Mimořádnou památkou na toto období je tzv. Jistebnický kancionál, rukopis zřejmě z první poloviny 15. století, ve kterém jsou mimo jiné zapsány proslulé husitské písně a zpěvy. V 16. století byly i zde zakládány rybníky, zejména na Jistebnicku, kde se větší vodní plochy zachovaly dodnes (Habart 1995 – 1998).

Současný charakter obcí byl dotvořen v 17. až 19. století. Území spadá do dvou regionů lidové architektury: Petrovicko a Sedlecko na severu a Střední Povltaví, Jistebnicko a Česká Sibiř na jihu. Pro oba regiony je typická hustá sídelní struktura tvořená malými sídly až samotami. Typické domy jsou roubené či s podezdívkou. Také charakter většiny městeček byl stabilizován v baroku, zejména v 18. století, kdy zde bylo

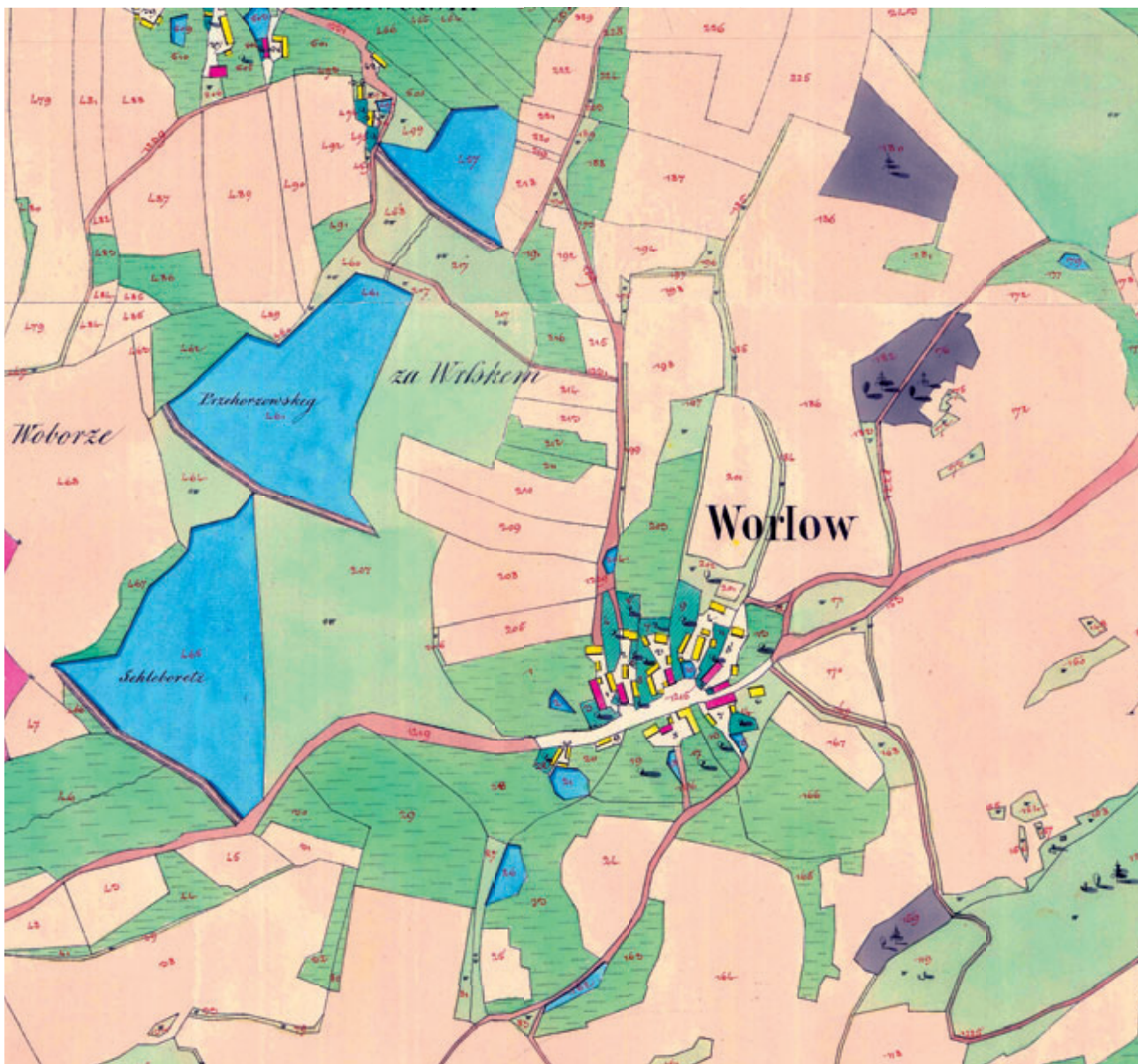

Krajina Nadějkovska vždy přitahovala, pohlednice z počátku 20. století.

Hrad u Borotína je nejvýznamnější zdejší památkou středověké architektury.

vystavěno či přestavěno několik zámků, které často byly upravovány až do 19. století (Vorel a kol. 2009a, Vorel a kol. 2009b). Zámky doprovázely menší parky a zahrady, které tvoří významné objekty zeleně ve svých sídlech (Bolechovice, Jetřichovice, Jistebnice, Lidkovice, Nadějkov, Nové Mitrovice, Sedlec-Prčice, Smilkov, Střezimíř). Půdorys sídel bývá nepravidelný. Mezi tradiční typy sídel zdejší oblasti patří především **vsí návesní a návesní silnicovky s plužinou převážně traťovou a nepravou traťovou, případně vsí hromadné s nepravou traťovou nebo úsekovou plužinou** (Lázníčka 1956). Přestože přihlídnutí k uvedeným typům může být vhodným prostředkem k porozumění místní krajině, je ovšem třeba zdůraznit fakt, že sídla i krajina se neustále mění (Lipský 2000; Roberts 1996). Přičemž celoevropsky dochází od počátku 20. století k intenzivním změnám krajiny (Antrop 2004), které mimo jiné vedou k proměnám až zániku historických struktur tzv. tradiční krajiny. Takové změny se nevyhýbají ani území Sedlecka-Prčicka, kde v souvislosti se změnami ve struktuře využití ploch, způsobů hospodaření, funkcemi a požadavky kladenými na krajinu dochází i k dalším proměnám její struktury. Tradiční uspořádání plužiny tak z velké části nahrazuje plužina bloková.

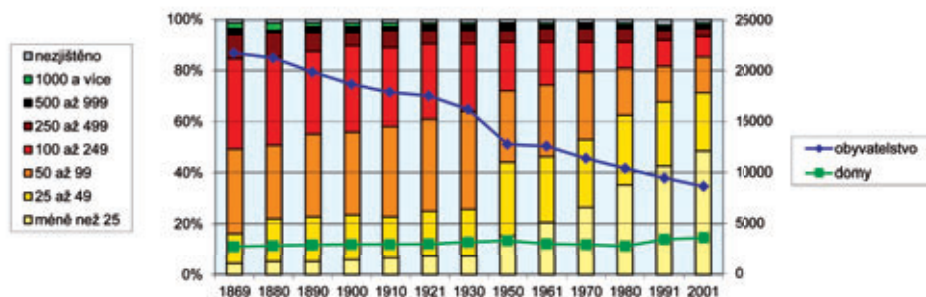

Tradiční uspořádání zástavby sídla (Orlov) na mapě stabilního katastru z roku 1830 (zdroj: ČÚZK).

6.1 Celkové proměny osídlení a krajiny od poloviny 19. století

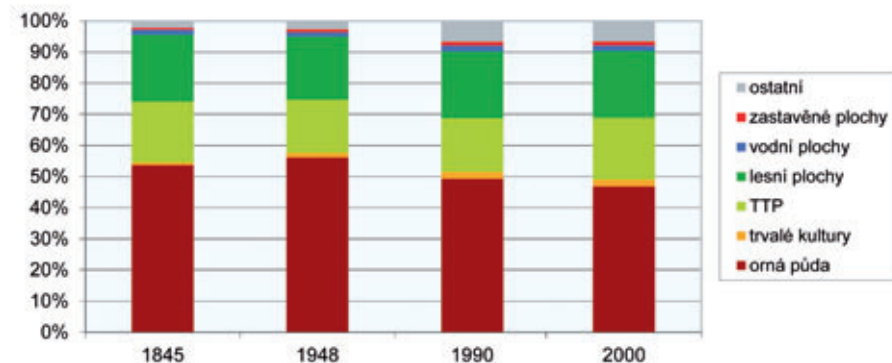
Od 19. století se stále výrazněji projevuje periferní pozice zájmového území. Oblast náleží do pásu tzv. vnitřních periferií Česka ležících na pomezí středočeského a jihočeského kraje a dlouhodobě vykazuje znaky charakteristické pro tento typ území (Havlíček a kol. 2008; Perlín a kol. 2010). Asi nejvýznamnějším ukazatelem, s pomocí kterého je možné charakterizovat proměny osídlení určité oblasti, jsou změny v počtu obyvatel. Tyto změny téměř vždy odrážejí širší společensko-ekonomické podmínky v určité oblasti a místě a reflektují tak proměny postavení regionu a jeho charakteru (Hampel a kol. 1987). Podle údajů Historického lexikonu obcí (Růžková, Škrabal a kol. 2006), docházelo na území Čertova břemene od poloviny 19. století k trvalému populačnímu úbytku (viz Graf 1). Jeho okrajem sice prochází železniční trať Praha – České Budějovice, ani její přítomnost však významněji neovlivnila dlouhodobý trend populačního vývoje regionu. Jedinou výjimkou z tohoto trendu představuje obec Heřmaničky, která je lokalizována přímo na zmiňované železniční trati. Heřmaničky jsou jediným sídlem v oblasti, které zaznamenalo od poloviny 19. století trvalý nárůst počtu obyvatel. K nové výstavbě naopak v uvedeném období téměř nedocházelo a počet domů v celé oblasti lze považovat za stabilní. Populační změny neprobíhaly na celém území rovnoměrně. Projevují se rozdíly jak mezi jednotlivými částmi oblasti Čertova břemene, tak mezi jednotlivými sídly. Obecně platí, že nejméně obyvatel ztrácela centra území (Sedlec-Prčice a Jistebnice) a větší a významnější sídla. Nárůst polarizace území a zvětšování rozdílů mezi velkými a malými sídly je pak patrný zejména od poloviny 20. století. Během tohoto období se především zvyšovalo zastoupení sídel nejmenších (s méně než 25 trvale bydlícími obyvateli). Postavení a význam jednotlivých sídel se také odráží v rozdělení sledovaného území do dílčích částí, odlišujících se do určité míry charakterem osídlení a krajiny. Zejména je významný rozdíl mezi na severu ležícím Sedleckem-Prčickem a jižněji položeným Jistebnickem. Tyto dvě hlavní části území doplňuje méně výrazná oblast Bo-

rotínska na jihovýchodě. Tyto tři nejvýznamnější části území od sebe oddělují pásy menších sídel. Pro mnohé z nich je typický dlouhodobý úbytek trvale bydlících obyvatel a rozvoj rekreační funkce v návaznosti na kvality okolního prostředí. Takové změny lze pozorovat především na pomezí Sedlecka-Prčicka a Jistebnicka v okolí Monínce a Ostrého.

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel a domů v oblasti Čertova břemene, procentuální rozdělení částí obcí v oblasti Čertova břemene do velikostních kategorií podle celkového počtu obyvatel, 1869–2001. Zdroj: Zdeněk Kučera podle Růžková, Škrabal a kol. (2006).

Periferní poloha území se projevuje jak ve skladbě zdejších ekonomických aktivit, tak částečně i charakteru místní krajiny. Charakter oblasti Čertova břemene je dlouhodobě převážně zemědělský. Větší průmyslové podniky zde nevznikly, jen menší továrny zpracovatelského, zejména potravinářského průmyslu. Na přelomu 19. a 20. století bylo poměrně významně zastoupeno ovocnářství, zejména pěstování jablek a hrušek. Jednalo se však o malé sady, někdy spíše jen zahrady k jednotlivým usedlostem. Ovocné stromy byly také hojně vysazovány do alejí podél cest. Z hlediska struktury využití ploch se sledované území jeví ve srovnání s jinými oblastmi v Česku jako relativně stabilní. Od poloviny 19. století se zde základní skladba ploch téměř nezměnila (viz Graf 2). Příčinu nízkých změn zastoupení jednotlivých ploch lze spatřovat především v okrajové a zároveň vnitrozemské poloze oblastí (Bičík a kol. 2010). Ve srovnání například s pohraničím či příměstskými oblastmi zde byl dopad náhlých společensko-ekonomických změn významně ovlivňujících proměny krajiny v Česku mírnější (Jeleček 1995, Kučera a Chromý 2012). Krajina si zde spíše uchovává svůj charakter a mnohými bývá považována za typickou českou venkovskou krajinu, která se mění relativně pozvolna. Přesto i v oblasti Čertova břemene, resp. v jeho vybraných částech, můžeme sledovat projevy některých obecných vývojových trendů jako je např. extenzifikace zemědělského hospodaření a s tím spojený úbytek orné půdy ve prospěch trvalých travních porostů a lesních ploch.

Graf 2: Skladba využití ploch v oblasti Čertova břemene, 1845–2000. Zdroj: Zdeněk Kučera podle údajů Databáze dlouhodobých změn využití ploch Česka (<http://www.lucc.ic.cz>).

6.2 Významné historické parky v zájmovém území

Významnými objekty venkovské sídelní zeleně jsou zámecké zahrady a parky. V lokálním měřítku právě úpravy kolem panských sídel nejdříve odrážely moderní trendy používání rostlinného materiálu, které pak byly kopírovány v maloměstských a vesnických zahradách. Zde je možné vysledovat, jaký sortiment exotických dřevin se v jakém období v objektech objevoval a jak prospíval. V zájmovém území je několik historických zahrad a parků, i když se zde nenachází žádná z nejvýznamnějších památek zahradního umění (Hieke 1984). Přesto jsou tyto objekty významnými plochami zeleně v sídlech zájmového území a jsou často pro charakter zeleně v těchto sídlech určující. Je vhodné si uvědomit, že zámecké parky jsou z pohledu sortimentu zeleně i funkce určitou „anomálií“, vzniklou za určitých historických souvislostí a příčin a je dobré tuto skutečnost respektovat. Není proto žádoucí aby se exoticky vyhlížející dřeviny rozšiřovaly masově dále do obce či krajiny. Zanikla by tím mimo jiné i atraktivita samotného parku a vzájemný kontrast a harmonie místa.

Zámecký park ve Smilkově

Barokní zámek ve Smilkově byl postaven patrně na konci 17. století za Václava Viléma z Talmberka a v 19. století přestavěn v novogotickém slohu. V parku před zámkem je drobná kaple sv. Anny v gotizující úpravě. V letech 1734–1778 vlastnili zdejší panství Bissingenové, po nichž se zachoval při severní zdi parku pozoruhodný zahradní útvar se sochařskou výzdobou ve stylu italského baroka, tzv. teatro. Pravidelná zahradní úprava barokního typu se zachovala i východně od zámku, kde byly tři zvýšené partery, symetricky spojené schodišti s habrovými stříhanými boskety. V ose je umístěna umělá jeskyně se sochou Herkula. V polovině 19. století byl park výrazně rozšířen v přírodně krajinářském duchu (Kovařík, Pešout, Zelený 1996). V současné době je park nepřístupný a postupně se rozpadá.

Zámecký park v Jetřichovicích

Dominantou Jetřichovic je zámek s parkem a nedalekou kaplí. Z minulých vlastníků zdejšího panství byl nejvýznamnější osobností JUDr. Jan Nepomuk Kaňka, který jej koupil roku 1829 a nechal přestavět podle projektu Josefa Niklase na zámek v novogotickém slohu. Tentýž stavitel projektoval i novorománskou kapli, která byla postavena v zámeckém parku a v níž je J. N. Kaňka pochován. Půdorys parku je obdélníkový. Kolem hlavní a vlastně jediné cesty najdeme řadu významných dřevin. Novodobé terasovité úpravy zčásti navazují původní barokní dispozici (Kofroň 2005). V současné době je park nepřístupný a postupně se rozpadá.

Park kolem zámku v Jetřichovicích je dnes příkladem objektu se zanedbanou péčí a rozpadající se kompozicí.

Zámecký park Nové Mitrovce

Při silnici ze Sedlce-Prčice do Tábora leží na okraji osady Přestavky barokní zámek Nové Mitrovce s okrasnou zahradou. Zámek nechal postavit Jan Josef Vratislav z Mitrovic a stavba byla dokončena roku 1736. V architektonicky členěné zahradě bylo několik kamenných soch mytologických námětů. Podle mapy stabilního katastru byla větší část zahrady rozdělena na záhony přímými cestami a jen v menší míře byla uspořádána přírodně krajinářsky. Současný park spolu s ovocnou zahradou má celkovou výměru 2,7 ha. Jeho hodnota spočívá hlavně v souboru zde zastoupených druhů a kultivarů dřevin (Kovařík, Pešout, Zelený 1996). Park dnes slouží jako zázemí pro dětský domov a školu, které jsou umístěny v zámku.

Ostatní menší zámecké zahrady

Další **zámecká zahrada je v Bolehovicích**. Zámek byl postaven pro Jana Josefa Karvinského v druhé polovině 18. století na místě bývalé tvrze. V zámeckém parku je kaple Sv. Jana Nepomuckého z roku 1775. Za jednopatrovým rokokovým zámkem je menší, volně řešený park. Ústřední kompozicí je menší palouk za budovou lemovaný vesměs listnáči. Park navazuje na nedalekou bažantnici starou dubovou alejí (Kovařík 2000b). Park je nepřístupný a je využíván soukromými majiteli. **Zámek v Lidkovicích** je z 18. století, obnovený roku 1869. Na mapě stabilního katastru je v ose zámku zakreslena čtvercová zahrada o rozloze 0,4 ha, která byla kolmými cestami rozdělena na čtverce. Dnes je zcela zarostlá náletovými stromy a keři (Kovařík 2000c). Při přestavbě **prčického zámku** v polovině 18. století pověřil Jan Vít Malovec zahradníka Tobiáše Hanku vybudováním parku ve francouzském stylu. Kolem roku 1820, kdy vlastnil panství Karel Burka, byl park upraven přírodně krajinářsky. V letech 1924–1948 byl vlastníkem Ing. Jaroslav Hásek, za něhož byla provedena radikální rekonstrukce parku podle návrhu architekta Kumpána. Ke zmenšení parkové plochy o 0,8 ha došlo v roce 1965 výstavbou činžovního domu na místě bývalého zahradnictví a vytvořením zahrádek pro jeho obyvatele (Kofroň 2000). Zbytek parku je volně přístupný a slouží jako městský park. **Zámek ve Střezimíři** byl postaven na počátku 18. století a ve stejné době byla založena malá zahrada, v roce 1924 přestavěn podle projektu Aloise Dlabače. Park není veřejnosti přístupný, ale je udržovaný. **Park v Jistebnici** byl založen v přírodně krajinářském slohu v letech 1873–1876 rodem Nádherných z Borotína, kteří i vybudovali zámek v novogotickém slohu. V roce 1890 byl znovu upraven podle plánů zahradního architekta Františka Thomayera. Dnes je nepřístupný a zarostlý. **Nadějkovský zámek** je jednopatrový a postaven byl ve druhé polovině 18. století Antonínem Feuersteinem. Obklopuje jej park, který v letech 1863–1873 obnovila Karolína z Kokořova. Park pokračoval Mlýnským rybníkem. V roce 1948 byla část parku rozparcelována na zahrádky přilehlých domků a stavební parcely. V roce 1977 byl zbořen altánek nad zámkem, což byl čtverhranný domek s okrouhlou světničkou a síňkou, který možná sloužil jako vrátnice. Park v roce 2012 prošel celkovou rekonstrukcí (Hieke 1984, Pacáková-Hošťáková a kol. 2004).

Park v Nadějkově na pohlednici z počátku 20. století (zdroj Olga Černá).

6.3 Vazba zeleně na drobné památky v území

Boží muka na křížení polních a lesních cest u Veletína.

Drobné památky dnes patří v souvislosti s českou krajinou mezi velmi často zmiňované objekty. Je tomu tak především proto, že se jedná o její běžnou a typickou součást, která jí propůjčuje jedinečný charakter v celoevropském měřítku. Zároveň se ovšem nejedná o tzv. „velké“ památky celonárodního významu, ale často jde pouze o prosté objekty, z nichž značná část není zařazena mezi památky chráněné státem. Možná o to více však drobné památky odrážejí přístup lidí k jimi obývanému prostředí, jejich hodnoty a preference. Jsou také jedním z krajinných prvků, prostřednictvím kterých může návštěvník určitou oblast poznávat, zprostředkovávají mu její identitu. Drobné památky všech typů v sobě propojují materiální, funkční a symbolický rozměr krajiny, když mj. slouží nejen jako místa zastavení, ale také vzpomínání a setkávání. Zeleň vysazovaná v jejich blízkosti pak plní především dvojí funkci: ochrany (památky i kolemjdoucích) a zvýraznění či odlišení místa. Byly k nim záměrně vysazovány skupiny stromů nebo so-

litéry, aby podpořily účinek památky. V sídlech byly, zejména u pomníků a památníků, subtilnější květinové výsadby, jež opět dotvářely harmonii místa. Ovšem nemuselo tomu tak být vždy, někdy památka záměrně působila a působí jen sama za sebe. Následující text je úzce propojen s mapou (Stroblová a kol. 2012), která jednotlivé drobné památky lokalizuje a je v ní vyjádřen vztah drobných památek k vegetačnímu doprovodu.

Kříž obklopený čtyřmi vzrostlými stromy v polích za Hlaváčkovou Lhotou.

Významné postavení mají drobné památky i v krajině Čertova břemene (Doubravcová a Kovalová 2002 – 2010, Kovalová 2000, Kovařík 2000a, Podzimek 2000). Bylo zde identifikováno 454 drobných památek na základě studia map velkých měřítek, publikovaných soupisů drobných památek a terénního průzkumu. Mezi zjištěnými památkami se vyskytují jejich všechny možné typy (kapličky, kříže, boží muka apod.), přičemž skladba tohoto souboru se výrazněji neodlišuje od ostatních částí České republiky. Jednoznačně převažují památky s náboženským obsahem, většinou navazující na historickou cestní síť. Nejen mezi nimi, ale v celém souboru zjištěných památek, pak dominují v sídlech či ve volné krajině stojící kříže. Zajímavým

poznatkem je zastoupení poměrně velkého počtu drobných zvoníc a zvoniček, které dotvářejí charakter některých sídel ležících zejména ve střední části zkoumané oblasti. Většina drobných památek, které se nacházejí na území Čertova břemene, má též nějaký vegetační doprovod, jenž je utvářen především stromy. Částečně se tak potvrzují výroky některých výzkumníků o tom, že mezi rozmístěním drobných památek a stromů v krajině mohou existovat významné souvislosti (viz např. Hájek, Bukačová 2006). Toto však v našem případě nelze považovat za pravidlo. U třetiny drobných památek totiž naopak nebyl identifikován žádný vegetační doprovod (tako byly klasifikovány památky obklopené zpevněným povrchem nebo evidentně neudržovaným trávníkem, např. v silničních příkopech).

Sledovali jsme následující údaje o drobných památkách: typ památky (kříž – 269, kaple – 87, zvonice – 43, pomník – 23, Boží muka – 16, socha – 12, mezník/rozcestník – 2, kašna – 1, studánka – 1), umístění památky (sídlo – 275, krajina – 155, samota – 24),

Typický kříž s jetelovitým zakončením ramen při silnici do Karasovy Lhoty.

Drobný železný kříž v kamenném podstavci u Smrkova.

ochrana památky podle zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči (ne – 415, ano – 39) a dále jsme se věnovali vegetačnímu doprovodu drobných památek. Při sledování vegetačního doprovodu jsme nejprve zjišťovali základní informaci, zda je drobná památka doprovázena vegetací (322) či nikoliv (132). Je-li památka doprovázena vegetací, je zaznamenáno, zda se jedná o strom, keř nebo bylinu, případně jejich kombinace. U stromů a keřů byl zaznamenán i počet jedinců. Pouze jeden strom u kaple v Jistebnici je chráněn jako památný strom podle zákona č. 114/1992 Sb., ostatní doprovodná vegetace drobných památek je chráněna ve stejném režimu jako jiné dřeviny rostoucí mimo les.

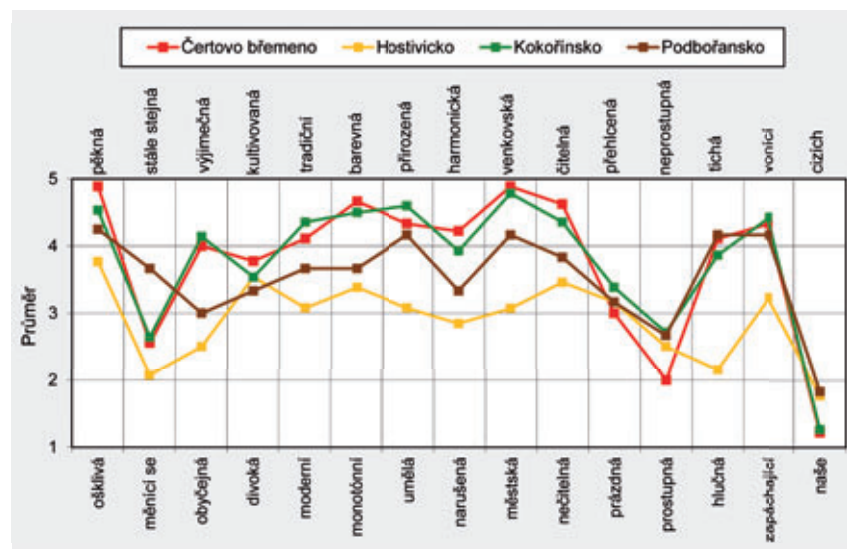
Podrobná mapa zachycující drobné památky v řešeném území byla publikována samostatně (ve zmenšené verzi je mapa v příloze této publikace): Stroblová, L., Businský, R., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Velebil, J., Kučera Z. (2012): Mapa vybraných prvků lokální identity Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 12. 12. 2012 Mze (č.j. 227510/2012.MZE-16222/MAPA72).

7 PERCEPCE KRAJINY A JEJÍCH HODNOT

Krajina je nedílnou součástí životního prostředí lidí a pro mnohé představuje část jejich identity, tedy toho, kým jsou (Kučera, Kučerová 2010). Hodnoty přisuzované krajině bývají rozmanité. Mohou být spojovány například s domnělou krásou určité krajiny, její historií nebo aktivitami, které v ní lze či nelze uskutečňovat. Základní představu o názorech na krajinu v oblasti Čertova břemene poskytují výsledky jednoduchého anketárního šetření mezi zástupci jednotlivých obcí. Do každé z dvanácti obcí byl zaslán anonymní dotazník zaměřený na vnímání místní krajiny, jejích hodnot a proměn. Navrátilo se 9 dotazníků. Soubor dotázaných tedy není veliký. Získané odpovědi představitelů samosprávy však lze považovat za vypovídající v tom smyslu, že jde o zástupce lokálních komunit, a tedy z určitého pohledu znalce místního prostředí.

Nejprve byli respondenti tázáni na vztah obyvatel k jimi obývanému území a zdejší krajině. Většina respondentů shodně označila vztah místních obyvatel k okolní krajině jako kladný a soudržnost v rámci místních společenství jako silnou. Památky, krajina a příroda byly také vyzdvihovány jako prvky prostředí, na něž mohou být nejvíce

hrdi. V těchto odpovědích se tak potvrzují typické znaky tradičních českých oblastí s dlouhodobou kontinuitou kultury a osídlení (Kučera, Kučerová 2012). Jak se odlišují vnímané charakteristiky krajiny Čertova břemene od ostatních oblastí v různých částech Česka, přibližuje Graf 3. Zde jsou pro jednoduché srovnání uvedeny odpovědi z příměstské oblasti (Hostivicko) velkoplošného chráněného území (Kokořínsko) a zemědělské periferní oblasti v pohraničí (Podbořansko). Respondenti místní krajině přiřadili spíše obecně kladné vlastnosti (např. tradiční, přirozená, harmonická, čitelná) a její vnímané kvality lze s určitou mírou opatrnosti srovnávat s chráněným územím. Tedy územím, které může být z určitého pohledu považováno za příklad nejhodnotnějších krajin v Česku (Němec, Pojer 2007). Spokojenost respondentů se stavem obývané krajiny se také odráží v odpovědích na otázku jejího přetěžování různými aktivitami (zemědělství; rozvoj bydlení; výroba; doprava; rekreace; jiná). Podle většiny respondentů tyto aktivity krajinu v území nepřetěžují. Pouze v případě rekreace a zemědělství někteří respondenti připustili, že tyto aktivity místní krajinu přetěžují. Určitou nespokojenost respondentů s vybranými charakteristikami místní krajiny pak vyjadřují názory na stávající zastoupení jednotlivých typů ploch (zástavba; pole; louky a pastviny; sady, vinice, chmelnice; lesy; vodní plochy; rozptýlená zeleň). Uvedené odpovědi se výrazněji neodlišují od odpovědí obyvatel území s obdobným charakterem krajiny v jiných částech Česka. Lokálně může být krajina např. přetěžována zástavbou. Ve venkovské zemědělské krajině pak bývá nejvíce pocítována absence vodních a lesních ploch a zejména pak rozptýlené zeleně. V závěrečné části dotazníku byli respondenti tázáni na názor ohledně role různých aktérů při tvorbě příznivého stavu krajiny v Česku. Mezi nejvýznamnějšími aktéry byli jmenováni zemědělci, obce samotné, veřejnost a ochrana přírody.

Graf 3: Odpovědi na otázku „Jak na Vás působí krajina, ve které se nachází Vaše obec?“. Zdroj: Zdeněk Kučera, vlastní anketární šetření, bližší vysvětlení viz text.

8 DŘEVINY A BYLINY VHODNÉ PRO VENKOVSKÁ SÍDLA

Dřeviny i byliny měly vždy ve venkovském prostoru svoje místo a hlavně smysl. Lidé žijící na vesnicích byli odedávna provázáni s přírodou a krajinou. Byla základem jejich života, zdrojem živobytí. Dnes zpětně odkrýváme význam věcí, mnohdy již ztracených, či ožívujeme residua kdysi živé tradice. Někdy s intuicí a přirozeným citem, někdy pomocí historických podkladů nacházíme svoje kořeny a je na nás, jak velký respekt k odkazu našich předků zachováme. Například typických rozkvetlých předzahrádek v současné době pomalu ubývá. Je to dílem tím, že starší generace nemá sil udržovat zahrady a předzahrádky a postupně květiny přestávají pěstovat. Mladší generace pak málokdy pokračuje v pěstování květin a raději vysadí na údržbu nenáročnou druhy dřevin (jako skalníky, jalovce atd.), které jsou v každém zahradnictví či supermarketu pro kutily. Nejčastěji se však z původně květinových předzahrádek stávají stříhané trávníky či parkovací místa. O tom, jak velká je to škoda a jak tím utrpí přívětivá atmosféra místa, není nutno ani psát. Důležitým bodem je taktéž uvědomění si postupného prolínání krajiny s vesnicí. Zde je nutné akceptovat rozdílnost možnosti výsadeb nepůvodních druhů do krajiny a zamezení šíření druhů invazivních. Dnes je stále aktuálním tématem vytváření a obnova nových cest, které byly narušeny velkoplošnou zemědělskou výrobou. S tím souvisí i obnova alejí z ovocných stromů, vytváření nových remízků, systémů ekologické stability, doprovodné vegetace vodotečí apod. Cílem je vytvoření harmonické venkovské krajiny, která koresponduje se sídlem.

8.1 Historické a prostorové souvislosti

Abychom pochopili, proč jsou vlastně stromy, keře a květiny na vesnicích a v přilehlé krajině důležité, je zapotřebí znát historické pozadí. Nejvýraznějšími dominantami jsou na vesnicích a zejména v jejich středu velké stromy. Spolu s ovocnými dřevinami po obvodu vesnice, které byly součástí pásu zahrad, se vytvářela přirozená silueta celé obce a tím i pozvolný přechod do krajiny. V krajině podél cest navazovaly na zahrady a sady ovocné aleje, vše působilo kompaktně a nenásilně. Proč tomu tak bylo, je třeba hledat ve funkčním uspořádání vesnice. Největší stromy většinou již z dálky upoutávají pohled na nejdůležitější místo, kterým byla návěs a kostel. V řešeném území se jedná konkrétně o klasickou **centrální návěs** u vesnic návěsního typu a **návěsní silnicovku**, která je oproti centrální návsi protáhlého tvaru při procházející komunikaci. Původní náplň těchto prostorů často zmizela, objevují se zde parkovací stání, silnice je nejdůležitějším prvkem a zbytek jsou nevyužité plochy (místa vyplněné kontejnery na odpad, nefunkční telefonní budkou apod.). Opačným trendem bylo vytváření zahoustlých parčíků. Ani jedno není optimální. Je dobré si uvědomit, že návěs dříve byla volná, přehledná, univerzálně využitelná plocha s jednoduchou, ale praktickou kompozicí. Patřily sem sakrální objekty, zvonice, kapličky, zdroje vody a studny.

Mohutný dub letní (*Quercus robur*) u vjezdu do dvora stavení v Chomoutově Lhotě.

Např. Mareček (2005) uvádí, že pro návěs byla typická velká zatravněná plocha a několik vzrostlých, vysokokmenných listnatých stromů. Jednalo se o nejdůležitější místo, kde se setkávali lidé a odehrávala se zde většina důležitých společenských akcí. Návěs sloužila i k hospodářskému provozu, např. se zde shromažďoval dobytek před vyhnáním na pastvu, volně se pohybovala drůbež, návěsní rybníček sloužil jako protipožární nádrž. A právě v tomto prostoru se vyskytovaly ty nejvyšší stromy, nacházely se jak přímo v prostoru návěsi, tak při kostele a při domech, kde většinou zdůrazňovaly jejich štít. Nebývalo tomu vždy a všude, a svou roli hrály samozřejmě i prostorové podmínky. Tak tomu bylo i u obytných domů (mezi hospodářskou a obytnou budovou), kdy bývalo zvykem vysazovat širokokorunné stromy jako ochranu před bleskem a požárem, zejména před jeho šířením. Pokud tak vysadili strom všichni, vytvořil se na vesnici kompletní protipožární systém. Obdobný funkční podtext mají stromy před kovárnou, pro stín na nádvořích, dvorech a před hospodou.

Kromě funkčnosti se samozřejmě vždy projevovala víra a láska ke stromům. Jak v jejich uctívání, tak v propojení života lidí s životem stromů. Strom se vysadil při narození dítěte (jako jeho strážný a s životem prolutý strom), při dokončení stavby domu, nastěhování rodiny do domu (rodový strom, nesl památku na předky). Dále měly stromy **hlubokou symboliku**, která často souvisela s křesťanskou vírou (mariánský kult). Byla to zejména lípa jako symbol Panny Marie, tj. symbol ochrany a lásky. Lípa doprovázela poutní místa, která souvisela se zjevením Panny Marie či se zázrakem, který způsobila. Líška symbolizovala jaro a plodnost, bříza byla znakem děvčete (Hrušková 2005). Mnoho zvyků přešlo z pohanství do křesťanství, ačkoliv bylo snahou církve tomuto zabránit, mnohé se zachovalo a s křesťanstvím prolulo. V době národního obrození se symbolika rozšířila na oslavu významných osobností anebo událostí (např. mnohé Žižkovy duby). Dále byly stromy vysazovány např. ke konci roboty a poddanství (1848), či jako skupina stromů v místě padlých vojáků. Významné bylo období výsadby lip svobody jako připomínka vzniku samostatné Československé republiky. Lípa je nejen naším národním symbolem, ale zároveň symbolem všech Slovanů. Velký vliv na výsadbu lip jako národního symbolu měly koncem 19. století vznikající okrašlovací spolky.

V **krajině** nacházíme stejně jako na území vesnice účelně vysazené/ponechané stromy, které byly pro lidi průvodci jejich každodenním životem při práci na poli či při cestě domů. Strom rostoucí volně v polích sloužil k orientaci pocestných (na křížení cest, podél cest na vyvýšeninách), chránil před sluncem a deštěm. Zlomové bylo nařízení Marie Terezie, kdy bylo povinností vysazovat podél méně frekventovaných cest ovocné dřeviny (za účelem stínu a zdroje ovoce zejména pro vojáky, kteří se vraceli z válečných tažení). Často byl strom vzpomínkou nešťastné události nebo naopak jako poděkování za záchranu člověka. Doplněny stromy byly drobné sakrální stavby, zejména se jednalo o zmiňované symbolické lípy (někdy lípa doplňovala kapličku, jindy stála o samotě s obrázkem Panny Marie). Stromy v krajině označovaly také hranice pozemků, jednalo se o tzv. hraniční stromy a nesměly se kácet. V lese byly vybrány mohutné stromy, které se ponechaly jako hraniční.

Na loukách tak posloužily k vymezení pozemků na hlavu řezané vrby, dřevěné oplocení mohl podporovat mohutný strom (Mareček 2005).

Vesnické zahrádky a předzahrádky jsou samy o sobě svérázným fenoménem vesnického prostoru. Zastupují největší podíl zeleně v obci a nejvíce odrážely každodenní život našich předků. Primární funkce byla odjakživa hospodářská. Souvisela s praktickými a provozními činnostmi od bělení prádla, výběhu pro hospodářská zvířata po pěstování užitkových plodin jako zdroje materiálu a obživy. Nechyběly však ani bylinky, rostliny určené k řezu a okrasné trvalky a letničky. Často dřeviny i byliny plnily více funkcí najednou a nelze je tak striktně rozdělit do jednotlivých skupin, tj. zda se jedná jednoznačně o rostlinu užitkovou, okrasnou, symbolickou (souvislost s mariánským kultem) či dokonce rostlinu magickou (ve vztahu k pohanskému kultu a pověrám). Čistě okrasné, květinové partie vesnických zahrad se rozvíjely až v druhé polovině 19. století. Významný vliv na to měl romantismus. Samozřejmě ne všude byl tento jev tak patrný, rozvoj těchto okrasných zahrad do značné míry souvisel také s rostoucí životní úrovní obyvatel a konkrétními přírodními podmínkami. Proto je nutné připomenout, že v každé oblasti naší republiky byl vývoj zcela jiný, sortimenty v teplejších oblastech byly přirozeně bohatší, v drsných podmínkách, kde vyžadovalo zemědělství mnohem více úsilí, byl sortiment rozdílný a ne zcela tak bohatý. „Plytvání sil“ na údržbu neužitkových okrasných zahrad si mohli dovolit pouze ti, kteří měli zabezpečeny základní životní potřeby a nemuseli využívat každý kousek země a taky každou volnou chvíli pro vlastní obživu. Až začátek 20. století přinesl obecně nevídaný rozvoj okrasného zahradnictví a s tím související rozvoj širokého sortimentu rostlin, který měl samozřejmě dopad i na sortiment na vesnicích. Nejběžnějším způsobem rozšiřování jednotlivých druhů a odrůd bylo vzájemné předávání mezi přáteli a sousedy, vzácnější druhy se přes služebnictvo dostávaly i ze zámeckých sídel (muškát, fuchsie – vzácné rostliny zámeckých skleníků, postupem času ozdoba každého okna na vesnici). Kromě šlechtěných, kulturních rostlin bylo samozřejmě přenášeno okrasných druhů z okolní přírody, a tak často i dnes můžeme najít ve vesnických zahradách zastoupení domácích druhů trvalek a keřů, které jsou přirozené pro okolní přírodu. Vznikala tak nesourodá, zcela autentická výsadba, kde se přirozeně vytřídily nejodolnější a nejvhodnější druhy pro pěstování v dané oblasti.

Koncepce zahrady měla většinou nepsaná pravidla, která vycházela zejména z jejího provozu a údržby. Podobu typické venkovské zahrady popisovali autoři zahradnické literatury počátku 20. století, jedni z našich nejvýznamnějších byli Fulín (1925), Vaněk (1924) a Kumpán (1939). Lze tak odvodit alespoň obecnou podobu vesnické zahrádky počátku minulého století. Současně autoři popisují nepřehledné množství druhů, které se v tomto období na české vesnici pěstovalo. Již na počátku století autoři obdivovali a podporovali přirozenost, kterou byly vesnické zahrádky typické, tj. žádné výrazné tvarované dřeviny, ani jehličnany s ostrou konturou, cesty nezpevněné (v intenzivních místech kamenné šlapáky), plůtky nízké, dřevěné, jednoduché.

Nejodolnější a nejvýraznější plocha u obytných stavení byla samozřejmě **tradiční venkovská předzahrádka**. Primárně sloužila jako okrasná, reprezentativní plocha. V maximální míře zde byly použity květiny (trvalky, letničky, cibuloviny), okrasné menší keře, nebyl zde prostor pro trávnik. Často bývala u předzahrádky anebo její součástí lavička, kde se mohli setkávat sousedé, pozoroval se ruch v oko-

lí. Oplocení mělo čistě praktický význam, tj. ochrana rostlin před zvířaty, zamezení mechanickému poškození. Období secese přineslo i do vesnických předzahrádek nové módní trendy, kovové plůtky, konstrukce pro popínavé rostliny v podobě loubí a ozdobných kovaných branek. Uplatnily se i stříhané zimostřázy (*Buxus*), pnoucí růže, nebo staré odrůdy jiřinek. Vlastní **dvůr** příliš prostoru pro pěstování rostlin neposkytoval, a to zejména kvůli vysokému provozu (sloužil i jako výběh pro zvířata, býval zde umístěn hnůj, suchý záchod, studna, holubník). Své místo zde měl velký strom, který poskytoval praktický stín, po okrajích se uplatnily popínavé rostliny (Novák 2013). Podle Fulína (1925) se právě za dvorem nacházela ta **pravá selská zahrada**. Podél ústřední pěšiny se nacházela rabata (záhony lemující cestu) se směsicí květin, zeleniny, vonných bylinek. Léčivé a aromatické byliny byly pro domácí použití velmi důležité, tudíž měly v záhonech největší zastoupení (např. šalvěj, yzop, tymián, máta, ruta, libeček, sléz, levandule, meduňka, pelyněk, dobromysl). Vonné druhy se používaly do prádla, pro ovonění místností, proti molům a škůdcům, vkládaly se i do knih (Hájek 2008). Doplněny byly okrasnými druhy tak, jak se zrovna k majiteli dostaly a byly vysazeny. Nechyběly ani cibuloviny, a to zejména modřence a tulipány. Z letniček byly zastoupeny především ty, které se samy přesévaly. Květiny sloužily často k řezu, nejen jako výzdoba domácností, na hroby ale i jako kytice pro hostitele při návštěvách. Kromě pestrých záhonů byly podle místa v zahradě vysazeny keře (angrešty, rybíz, šefík, pustoryl, růže stolistá, mandloň nízká, šefík aj.). V pozadí takovéto zahrady byly ovocné stromy, mezi kterými byly záhony se zeleninou anebo jen louka (Fulín 1925). Ovocná partie zahrady přecházela do polí, luk, dále na ni navazovaly ovocné aleje. Údržba selské zahrady nebyla podle Fulína (1925) pracná, na jaře se záhony očistily, okopaly a odstranila se suchá hmota. Jinak bylo vše ponecháno, bez očlévání a větší údržby. A právě k tomuto principu soběstačné zahrady, tak jak popisuje Fulín, se vlastně v současné době postupně vracíme a zjišťujeme, že právě v tom tkví její přirozenost a krása.

Kromě soukromých zahrad a návsi je dobré alespoň okrajově zmínit **další plochy zeleně**, které se historicky na vesnicích objevovaly anebo jsou novodobým, ale významným prvkem zeleně současné vesnice. **Školní zahrady** měly odjakživa jednoznačné poslání, a to vzdělávací. Sloužily jako výpomoc při výuce, a tak se stávaly sbírkou zajímavých druhů rostlin, od jedovatých po užitkové a okrasné. Často navazovaly na zahrady farní anebo jim koncepcí byly velmi blízké. **Farní zahrady** mohly připomínat svou kompozicí skromnější klášterní zahrady, uspořádání bylo čisté a souměrné (Mareček 2005). Zde se uplatňovaly stříhané tvary, vysazovány byly okrasné květiny pro výzdobu kostela. **Hřbitovy**, jako místo posledního odpočinku, měly vždy v obci důležité postavení a smrt byla vnímána jako běžná součást života. Od 8. století bývaly hřbitovy umístěny u kostelů v centru obcí, nevěřící měli vyhrazené jiné místo. Zlomový byl tzv. Dvorský dekret, vydaný Josefem II. v roce 1784, kdy bylo nařízeno zřizovat hřbitovy mimo území obce. Ve druhé polovině 19. století přešly hřbitovy pod správu resortu zdravotnictví, počátkem 20. století bylo dokonce církvi odepřeno hřbitovy spravovat, tj. hřbitovy byly obecní. V krajině byl křesťanský hřbitov často situován na vyvýšeném místě, s obcí ho spojovala alej. Ohraničen byl nízkou obvodní zdí a za ní byl lemován vysokými listnatými stromy

(úspora místa na hřbitově). Uvnitř hřbitova bývala vysazená středová alej či alej ve tvaru kříže (Mareček 2005). Vytvářel se tak polostinný prostor, vhodný pro mediaci s pozůstalými. Náhrobky doplňovaly květiny, své postavení tu měly domácí i cizokrajné rostliny, mnohé odrážely svou symbolikou hlubokou křesťanskou víru.

Symbolika u keřů a bylin měla na vesnici velmi silnou tradici a souvisela především s mariánským kultem (nejednalo se tedy pouze o zmiňované lípy). Symbolické rostliny najdeme jak u farních zahrad a zmiňovaných hřbitovů, ale i na zahradách a v předzahrádkách. Mezi typické symbolické rostliny patří především lilie (*Lilium candidum*, čistota, nevinnost), růže (bílý květ jako symbol Panny Marie, trny značí její utrpení, červený květ symbol Kristových ran), mučenka (symbol Kristova umučení), různé druhy pryšců (vzkříšení), petrklič (*Primula sp.*, otevírání jara, klíč Panny Marie), sedmikráska (jednoduchost a čistota), dále např. kosatec, pivoňka, fialka, jahody, jalovec (*Juniperus sabina*), orlíček, sněženky, náprstník, plicník, růže z Jericha (*Lonicera caprifolium*), slzičky Panny Marie (hvozdík kartouzek, hvozdík kropeňatý, kohoutek luční, třeslice prostřední). Výraznou symboliku měl také rozmarýn, který nesměl chybět téměř v žádném okně (symbol naděje, mladosti, lásky, poctivosti, věčného života).

Kromě historického uspořádání zeleně v obci, je třeba zmínit i současné prostorové a funkční potřeby, které venkov formují. Nahrazeny byly plochy, které ztratily svoji původní funkci (např. části návsi, širší uliční prostor, obecná pastvíska). Dnes zde nacházíme **prostory parkovišť, dětských hřišť**, na okrajích obcí **sportovní a rekreační areály, areály zemědělské výroby, zahrádkářské osady**. I k těmto plochám je nutné se postavit jako k součásti venkova. Je proto nezbytné aktuálně řešit koncepci funkčnosti zeleně v obci a její funkční provázanost na volnou krajinu jako celek v rámci územního plánu obce, který určuje další rozvoj sídla. Nově vznikající plochy zeleně by měly akceptovat charakter tradic venkovského prostoru. Není složité s pochopením minulosti tvořit prostor tak, aby nepůsobil cize a byl dále rozvíjen v souladu s tradicí. Neustále je dobré mít v povědomí, že ačkoliv život dnes není totožný s životem našich předků, tak zeleň je stále důležitým prvkem, který ovlivňuje kvalitu našeho života. Pokud tedy pomineme čistě estetický a historický kontext, je dobré si uvědomit, že zeleň plní pro nás i mnoho dalších **významných funkcí**. Především je zdrojem kyslíku, který potřebujeme k životu. Snižuje hluk, zachycuje prach, dým a pachy, zvyšuje relativní vlhkost vzduchu, zmírňuje teplotní extrémy a snižuje rychlost větru. Svými kořeny zpevňuje půdu a zabraňuje tak vodní a větrné erozi nebo dokonce sesuvům půdy. Zeleň převede povrchový odtok do půdy a zásob podzemní vody. Zadržuje vodu, čímž může významně zmírnit dlouhodobější sucho. Z estetického hlediska dřevinná vegetace opticky prostor propojí a doplní stávající stavby, případně zakryje ty ne zcela vyhovující. Zeleň vylučuje látky, které příznivě působí na duševní a psychické zdraví člověka (Kavka, Šindelářová 1978). V současné době se často význam zeleně opomíjí, je však nezbytné si její hodnoty uvědomit a přispět tak nejen ke kvalitě urbánního prostředí, ale ke zlepšení životního prostředí obecně. Dostatek zeleně ve volné krajině vede ke zvýšení její ekologické stability a estetické hodnoty.

8.2 Typičtí zástupci dřevin a bylin v řešeném území

Zde uvedený sortiment vychází z rostlin nalezených přímo v území Společenstva obcí Čertovo břemeno. Na základě historického kontextu, pozorování v terénu i komunikace s místními obyvateli byla stanovována míra autentičnosti konkrétních rostlin pro dané území a jejich vhodnost pro zahradní i krajinářské použití ve sledované oblasti. Velkou část bylin i dřevin uvádí mnozí autoři (Vaněk, Fulín, Kumpán) jako typickou součást venkovských zahrad počátku 20. století. Lze tudíž uvažovat o tomto sortimentu, jako o druzích, které se časem na vesnici ustálily jako typické a zároveň jsou prověřené přírodními podmínkami. Tradiční druhová rozmanitost kulturních, nepůvodních dřevin, které doplňovaly po věky přirozeně rostoucí domácí dřeviny, je oproti bylinám velmi chudá. Je to zejména ovlivněno faktory, které jsou pro mnoho druhů limitující, tj. nízká suma ročních teplot v kombinaci s vyšší vzdušnou vlhkostí a nadprůměrným množstvím srážek.

Zlatice (*Forsythia*).

Typické dřeviny

dub letní (*Quercus robur*)

lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*)

javor klen (*Acer pseudoplatanus*)

šeřík obecný (*Syringa vulgaris*)

plnokvětá odrůda kaliny obecné (*Viburnum opulus* 'Roseum')

zlatice prostřední (*Forsythia × intermedia*)

odrůda vrby se žlutě oranžovými výhony (*Salix* 'Basfordiana') – pro zdejší kraj typická a z krajinářského hlediska hodnotná, dříve byla pravděpodobně pěstována v prutnicích pro materiál na výrobu košů

Šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), Nadějkov.

Kalina obecná, plnokvětá odrůda (*Viburnum opulus* 'Roseum').

Vrba (*Salix* 'Basfordiana').

Typické byliny

pěstované v obcích nejčastěji v mnoha odrůdách
orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*) v mnoha barvách
a plnokvětých odrůdách

plamenka latnatá (*Phlox paniculata*) v mnoha barevných odrůdách

pivoňka (*Paeonia lactiflora*, *P. officinalis*) v plnokvěté bílé a růžové odrůdě

kosatec (*Iris × barbata*, *I. germanica*) – kulturní kosatec v mnoha barvách

juka (*Yucca filamentosa*)

bergénie (*Bergenia*)

udatna lesní (*Aruncus dioicus*)

chřest lékařský / asparágus (*Asparagus officinalis*)

chrpa horská (*Centaurea montana*)

rožec (*Cerastium tomentosum*)

srdcovka nádherná (*Dicentra spectabilis*) v růžové i bílé kvetoucí formě

janeba drsná (*Heliopsis helianthoides*) v plnokvěté formě

denivka plavá (*Hemerocalis fulva*) a jiné kulturní odrůdy denivek

bohyška (*Hosta sp.*), zejména bíle panašovaná, nižší *Hosta 'Undulata'*

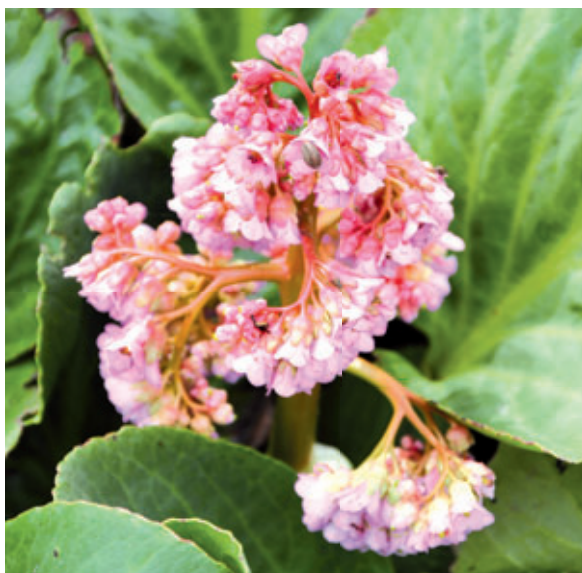
kopretina zahradní (*Leucanthemum × maximum*)

lilie (*Lilium sp.*) zahradní odrůdy, z botanických je častá lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*)

vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*)

kohoutek věncový (*Lychnis coronaria*)

hvězdnice/astra (*Aster novi-belgii*, *Aster novi-angliae*)

Bergénie (*Bergenia*).

Denivka plavá (*Hemerocalis fulva*), Myslkov.

Detail lilie zlatohlavé (*Lilium martagon*).

Detail srdcovky nádherné (*Dicentra spectabilis*).

Juka vláknitá (*Yucca filamentosa*).

Kohoutek věncový (*Lychnis coronaria*).

Kopretiny (*Leucanthemum*), pupalky (*Oenothera biennis*) a plamenky (*Phlox paniculata*), Ounuz.

Kosatec (*Iris pallida* x *variegata*), Ounuz.

Orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*).

Pivoňka čínská (*Paeonia lactiflora*) a chrpa horská (*Centauria montana*), Bukovinka.

Plamenka latnatá (*Phlox paniculata*), Cunkov.

Srdcovka nádherná (*Dicentra spectabilis*) v kombinaci s kamzičником východním (*Doronicum orientale*) a modřencem (*Muscari*).

Vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*) a kaprad' (*Dryopteris*), Ounuz.

Udatna lesní (*Aruncus dioicus*).

Příklady obcí vybraných jako modelové typy

Níže jsou uvedeny modelové typy obcí charakteristické svojí zelení ve vazbě na specifickou lokalitu a výškovou polohu. Tyto tři vzájemně odlišné oblasti jsou vymezeny hlavním hřebenem Jistebnické vrchoviny (s nejvyšším vrcholem na Javorové skále), který území dělí na dvě části, přičemž nejvyšší polohy Jistebnické vrchoviny tvoří samostatnou, rozdílnou část.

Výčet ukazuje pouze **vhodné dřeviny a byliny, které jsou v souladu s okolím**. Nevhodné druhy zde nejsou uvedeny. Nejedná se ani o seznam všech vhodných doporučených druhů, ten je samozřejmě mnohem obsáhlejší (viz kap. 8.3 Doporučená optimální skladba dřevin a bylin pro řešené území), ale jedná se hlavně o ukázkou druhů typických v dané oblasti.

Oblast severně od hlavního hřebene kopců Jistebnické vrchoviny

Modelová obec **Velké Heřmanice** (spádová obec Heřmaničky, 520 m n. m.), PPV (pozn.: potenciální přirozená vegetace): Biková nebo jedlová doubrava, podkladem jsou ortoruly, granulity, velmi pokročilé migmatity.

stromy: *Abies alba*, *Tilia cordata*, *T. platyphyllos*, *Pinus sylvestris*

keře: *Syringa vulgaris*, *Forsythia × intermedia*, *Chaenomeles × superba*, *Juniperus sabina*, *Philadelphus coronarius*, *Buxus sempervirens*, *Pinus mugo*, *Salix × erythrofluososa*, *Prunus laurocerasus*, *Rosa* sp. (záhonové růže), *Corylus avellana*, *Kerria japonica*, *Ligustrum vulgare*, *Cotoneaster divaricatus*, *Taxus baccata*, *Rhododendron luteum*, *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'

byliny: *Paeonia lactiflora**, *Phlox paniculata**, *Convallaria majalis*, *Leucanthemum × superbum**, *Aster novi-belgii**, *Iris barbata**, *Bergenia** (pozn.* = okrasné odrůdy)

Vlastní hřeben Jistebnické vrchoviny s nejvyššími polohami

Zejména na severní části je charakteristický drsnějším, místy až horským klimatem s delší dobou sněhové pokrývky. Modelová, nejvýše položená obec **Ounuz** (spádová obec Jistebnice, 710 m n. m.), PPV: Biková bučina, severovýchodně na ni navazuje lipová bučina s lípou srdčitou, podkladem jsou tmavé granodiority, syenyty.

stromy: *Tilia platyphyllos*

keře a popínavé dřeviny: *Syringa vulgaris*, *Forsythia × intermedia*, *Hydrangea arborescens*, *Hedera helix*, *Spiraea × billardii* agg., *Taxus baccata*, *Prunus laurocerasus*, *Chaenomeles × superba*, *Philadelphus coronarius*, *Juniperus communis*

byliny: *Paeonia lactiflora**, *Centaurea montana*, *Bergenia**, *Aquilegia vulgaris**, *Lilium martagon*, *Phlox paniculata**, *Iris barbata** (pozn.* = okrasné odrůdy)

Oblast jižně od hlavního hřebene kopců Jistebnické vrchoviny

Modelová obec **Brtec** (spádová obec Nadějkov, 590 m n. m.), PPV: Biková bučina, podkladem jsou tmavé granodiority, syenyty.

stromy: *Betula pendula*

keře: *Syringa vulgaris*, *Hedera helix*, *Berberis thunbergii*, *Laburnum anagyroides*, *Salix elaeagnos* 'Angustifolia', *Forsythia* × *intermedia*, *Chaenomeles* × *superba*, *Hippophaë rhamnoides*, *Juniperus sabina*, *Philadelphus coronarius*, *Buxus sempervirens*, *Rosa* sp. (záhonové růže)

byliny: *Phlox paniculata**, *Rudbeckia* 'Gloriosa Daisy', *Hemerocalis fulva*, *Dicentra spectabilis*, *Lysimachia punctata*, *Iris barbata** (pozn.* = okrasné odrůdy)

Mimo uvedené druhy dřevin se ve všech třech vybraných obcích často pěstují ovocné dřeviny: jabloň (*Malus domestica*), hrušeň (*Pyrus communis*), švestka (*Prunus domestica*), třešeň (*Prunus avium*), ořešák (*Juglans regia*), rybíz červený, r. černý (*Ribes rubrum*, *Ribes nigrum*), maliník (*Rubus idaeus*). Ovocné dřeviny jsou podrobněji rozepsány v kap. 9 Ovocné dřeviny v řešeném území.

8.3 Doporučená optimální skladba dřevin a bylin pro řešené území

Doporučení optimálních druhů pro výsadbu vychází z poznání několika důležitých kritérií, která sloužila k posouzení vhodnosti. Předně došlo k vymezení typických zástupců pro území Společenstva Čertovo břemeno (viz kap. 8.2 Typičtí zástupci dřevin a bylin v řešeném území) a dále byla navržena optimální dřevinná a bylinná skladba pro danou lokalitu. Rostliny byly zvlášť posuzovány z hlediska původu jako domácí druhy na jedné straně a introdukované, resp. kulturní druhy a odrůdy na straně druhé. Vhodnost nebo nevhodnost domácích dřevin i bylin ve stávajících nebo potenciálních výsadbách v území byla stanovována ve vztahu k přírodě blízkým biotopům. Míra vhodnosti použití kulturních dřevin (tj. cizích výchozích druhů a jejich odrůd) v zastavěném území obcí a jejich okolí byla posuzována z hlediska klimatické kompatibility, estetického působení a ekologických vazeb, ale i tradice jejich pěstování v území. Jsme si vědomi skutečnosti, že zejména v případě kulturních dřevin je hranice mezi vhodností a nevhodností jejich použití relativní a často nejednoznačná. Zejména estetické vlastnosti dřevin jsou do značné míry věcí subjektivního pohledu a individuálního vkusu. Proto níže k jednotlivým kritériím uvádíme pouze typické příklady s tím, že je mnoho druhů dřevin (zejména keřů) u nichž klasifikace vhodnosti pro území nemůže být vyhraněná. Stejná kritéria platí i pro byliny, i když zde dostačí mírnější přísnost výběru vzhledem k jejich sezónnosti a menším prostorovým (často ale výraznějším plošným) dimenzím.

Základní doporučení pro výsadby na venkově

Není nutné vytvářet rekonstrukci idylických dobových selských zahrad a striktně dodržovat starý sortiment rostlin, ale je žádoucí dodržovat obecné principy tvorby těchto prostorů a zároveň adekvátně volit vhodné druhy. Nelze odsoudit nové odrůdy a kultivary jen proto, že se dříve nepěstovaly a nejsou tedy z historického pohledu

na vesnici „autentické“. Mnohé staré odrůdy, zejména krátkověkých bylin či dřevin, nejsou již nyní k dispozici, či byly překonány odrůdami s lepšími vlastnostmi. Zároveň je vhodné přistupovat s respektem k jedinečnosti venkova a ctít dané souvislosti, zejména pokud máme tu možnost využít autentický rostlinný materiál.

Při plánování a výsadbách je žádoucí respektovat následující:

- dodržení všech zákonných povinností a norem, jako např. vlastnická práva, ochrana přírody a krajiny, respektování ochranných pásem infrastruktury (elektrické, telefonické a datové vedení, vodovody, kanalizace, plynovody, komunikace atd.)
- volba sortimentu by měla respektovat stanovištní podmínky (minimalizovat změnu těchto podmínek), rostliny se tak stanou na péči méně závislé, což se následně odráží ve snížení nákladů na jejich údržbu
- dodržení veškerých forem lidového krajinářství (Mareček 2005), tj. respektování těchto zásad v obcích a navazující krajině
- propojení zastavěného území s krajinou formou alejí, dbát na plynulý přechod obce do krajiny a zejména na zachování výškově gradované siluety obce (Mareček 2005), tj. využití vzrostlých stromů v centrální části obce a využití ovocných vysokokmenů po obvodu a v navazujících alejích
- doplnění drobných sakrálních objektů (kapličky, křížky, boží muka atd.) patřičnou vegetací, tj. solitérní či skupinové výsadby stromů na základě historických principů (souměrná kompozice, tj. po stranách kapličky, do čtveřice či po třech, kdy tyto sestavy podporovaly symboliku svaté trojice), v obcích využít u sakrálních objektů květinových výsadeb
- dodržení venkovského výrazu u návěsního prostoru a u navazujících komunikací, vyvarovat se na těchto místech geometrických ostrých tvarů (jak v tvarosloví řešeného prostoru, tak je využít kuželovitých forem jehličnanů), symetrického uspořádání stromů, barevných a atypicky rostoucích kultivarů dřevin, zejména se přiklonit k domácím druhům dřevin, které by měly tvořit základní kostru
- dřeviny na návších a u stavení volit podle doby vzniku příslušných staveb, podle jejich historické funkce a významu, např. jírovce u barokní kašny, vrby a olše u rybníka, lípy na návsi nebo před hostincem (Mareček 2005)
- na veřejná prostranství je vhodnější vysazovat dlouhověké a na péči nenáročné trvalky, které přežijí i případnou sníženou údržbu (pivoňka, bergénie, juka, chrpa horská, plamenka latnatá, barvínek, atd.), vhodné je využít mulče, a to s respektem k výsadbě (v zastíněných místech preferovat organický materiál, slunná stanoviště snesou uplatnění štěrku), výsadbu trvalek lze obohatit i o v současné době preferované nízké údržbové směsi trvalek (Baroš & Martinek 2011), jedná se o jednu z možných cest jak navrátit trvalky do veřejného prostoru, podmínkou je však využití pro venkov typických druhů

- zahrady a předzahrádky vytvářet opět analogicky k funkci stavby a době jejího vzniku, vhodně transformovat změnu využití k novým potřebám, ale s využitím pro venkovskou zahradu typických prvků (např. přeměna hospodářského dvora na rekreační zahradu s využitím popínavých dřevin, aromatických bylin, minimem zpevněných ploch, do zahrad návrat růží, domácích druhů a krajových ovocných dřevin)

Dřeviny vhodné pro volnou krajinu

Podle charakteru růstu a vhodnosti použití jsou níže uvedeny nejdůležitější domácí dřeviny, které doporučujeme pro výsadby v území (ve volné krajině a jako kosterní v zastavěném území obcí).

Specifikace: * = preference vyšších poloh, # = preference vlhčích stanovišť.

borovice lesní (*Pinus sylvestris*)
 brslen evropský (*Euonymus europaeus*)
 bříza bělokora (*Betula pendula*)
 buk lesní (*Fagus sylvatica*)
 dub letní (*Quercus robur*)
 dub zimní (*Quercus petraea*)
 habr obecný (*Carpinus betulus*)
 hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*)
 hloh obecný (*Crataegus laevigata*)
 hloh velkoplodý (*Crataegus × macrocarpa*)
 jalovec obecný (*Juniperus communis*)
 jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*)
 javor klen (*Acer pseudoplatanus*) *
 javor mléč (*Acer platanoides*)
 jedle bělokora (*Abies alba*)
 jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*)
 jilm horský (*Ulmus glabra*)
 kalina obecná (*Viburnum opulus*) #
 kručinka barvířská (*Genista tinctoria*)
 krušina olšová (*Frangula alnus*) #
 lípa srdčitá (*Tilia cordata*)
 lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*)
 líska obecná (*Corylus avellana*)
 lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*)
 olše lepkavá (*Alnus glutinosa*) #

růže převislá (*Rosa pendulina*) *
 růže šípková (*Rosa canina*)
 rybíz černý, meruzalka černá (*Ribes nigrum*) #
 slivoň trnitá, trnka (*Prunus spinosa*)
 smrk ztepilý (*Picea abies*) *
 srstka angrešt, meruzalka srstka (*Ribes uva-crispa*)
 střemcha obecná (*Prunus padus*) #
 svída krvavá (*Cornus sanguinea*)
 topol osika (*Populus tremula*)
 třešeň ptačí (*Prunus avium*)
 vrba košíkářská (*Salix viminalis*) #
 vrba křehká (*Salix fragilis*) #
 vrba nachová (*Salix purpurea*) #
 vrba popelavá (*Salix cinerea*) #
 vrba trojmužná (*Salix triandra*) #
 vrba ušatá (*Salix aurita*) *#
 zimolez černý (*Lonicera nigra*)
 zimolez obyčejný (*Lonicera xylosteum*)

Dřeviny vhodné pro použití v zastavěném území obcí

Stromy se střední až velkou korunou

vhodné pro použití ve výsadbách solitér s větším prostorem nebo ve větších stromořadích

lípa srdčitá (*Tilia cordata*)
 lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*)
 jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*)
 dub letní (*Quercus robur*)
 javor mléč (*Acer platanoides*)
 javor klen (*Acer pseudoplatanus*)
 bříza bělokora (*Betula pendula*)
 vrba náhrobní (*Salix × sepulcralis*), tzv. smuteční vrba

Stromy s malou korunou

s podobným použitím jaký výše, ve výsadbách menších dimenzí

hloh obecný (*Crataegus laevigata*), odrůdy
 temnoplodec černoplodý (*Aronia melanocarpa*)

hrušeň obecná, odrůda (*Pyrus communis* 'Beech Hill')
třešeň, slivoň (*Prunus* sp.) malokorunné odrůdy
jabloň (*Malus* sp.) malokorunné odrůdy
jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*)
jeřáb muk (*Sorbus aria*)
střemcha obecná, odrůda (*Prunus padus* 'Colorata')

Keře vhodné pro jednotlivé výsadby nebo do skupin

šeřík obecný (*Syringa vulgaris*)
kalina obecná, plnokvětá odrůda (*Viburnum opulus* 'Roseum')
tavola kalinolistá (*Physocarpus opulifolius*)
tavolník Vanhoutteův (*Spiraea × vanhouttei*)
zákula japonská (*Kerria japonica*)
zlatice prostřední (*Forsythia × intermedia*)
klokoč zpeřený (*Staphylea pinnata*)
zimolez tatarský (*Lonicera tatarica*)
tavolník japonský (*Spiraea japonica* = *Spiraea × bumalda*) kromě odrůd s barevným listem
pustoryl (*Phyladelphus*)
jalovec obecný (*Juniperus communis*)
štědřenec odvislý (*Laburnum anagyroides*)
střemcha obecná (*Prunus padus*) včetně odrůdy 'Colorata'
kdoulovec (*Chaenomeles* sp.)
hortenzie stroměčkovitá (*Hydrangea arborescens*)
hortenzie latnatá (*Hydrangea paniculata*)
kolkvície nádherná (*Kolkwitzia amabilis*)
růže – veškeré druhy a odrůdy s přihlédnutím na prostorové nároky

Dřeviny vhodné do živých plotů (stříhaných i volně rostoucích)

Stříhaný živý plot používat pouze do zastavěného území obce nebo těsně okolo staveb.
habr obecný (*Carpinus betulus*) – pouze pro stříhaný živý plot
ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*)
meruzalka alpská (*Ribes alpinum*)
mezuzalka zlatá (*Ribes aureum*)
tis obecný (*Taxus baccata*)
zimolez tatarský (*Lonicera tatarica*)

Volně rostoucí živý plot je ideální pro přechod mezi vesnicí/zastavěnou plochou a krajinou, je typickým prvkem venkovského prostoru, volně rostoucí ploty lze bez omezení použít v krajině (lze prakticky využít většiny domácích keřů).

kalina obecná (*Viburnum opulus*)
brslen evropský (*Euonymus europaeus*)
hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*)
svída krvavá (*Swida sanguinea*)
růže šípková (*Rosa canina*)
ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*)
meruzalka alpská (*Ribes alpinum*)
tis obecný (*Taxus baccata*)
zimolez tatarský (*Lonicera tatarica*)

Drobné dřeviny vhodné do předzahrádek

lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*)
mandloň nízká (*Prunus tenella*) – pouze na teplejší polohy
vřes obecný (*Calluna vulgaris*)
vřesovec pleťový (*Erica carnea*)
skalník vodorovný (*Cotoneaster horizontalis*)
skalník přitisklý (*Cotoneaster adpressus*)
skalník raný (*Cotoneaster praecox*)
kručinka barvířská (*Genista tinctoria*)
růže (*Rosa*)

Pnoucí dřeviny

loubinec trojlaločný, l. pětilistý (*Parthenocissus tricuspidata*, *Parthenocissus quinquefolia*)
břečťan popínavý (*Hedera helix*)
plamének (*Clematis*)
aktinidie význačná (*Actinidia arguta*)
zimolez (*Lonicera periclymenum*, *L. caprifolium*, *L. × brownii*)
pnoucí růže (*Rosa*)

Jeřáboplodec (*Sorbaronia fallax*), Borotín.

Temnoplodec černoplodý (*Aronia melanocarpa*), Orlov.

Kdoulovec japonský (*Chaenomeles japonica*).

Zákula japonská plnokvětá (*Kerria japonica* 'Plena').

Jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*).

Okrasná jabloň (*Malus* 'Golden Hornet').

Tavolník Billardův (*Spiraea x billardii*), Kamenná Lhota.

Byliny vhodné pro použití v zastavěném území obcí

Následující seznamy bylin poukazují na jejich obrovský potenciál, kromě kulturních primárně okrasných druhů nelze opomenout ani domácí plané rostliny a různé druhy užitečných bylin.

Specifikace: V = vysoké druhy nad 0,8–1 m

Trvalky do stínu až polostínu, vlhčí stanoviště, podsady stromů, severní strany domů

- udatna lesní (*Aruncus dioicus*) V
- srdcovka nádherná (*Dicentra spectabilis*)
- barvínek menší (*Vinca minor*)
- kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*)
- čemeřice východní (*Helleborus orientalis* hybridy)
- konvalinka vonná (*Convallaria majalis*)
- kamzičník východní (*Doronicum orientale*)
- bergénie (*Bergenia hybrida*)
- dlužicha (*Heuchera* sp.), zejména d. krvavá (*Heuchera sanguinea*), opatrně používat pestrolisté odrůdy
- hosta/bohyška (*Hosta* sp.) druhy a odrůdy
- kakost (*Geranium macrorrhizum*, *Geranium × cantabrigiense*)
- petrklíč (*Primula* – hybridy) kulturní odrůdy různých skupin
- violka/ fialka (*Viola odorata*, *Viola cornuta* aj.)

A další druhy okolní flóry jako např. hrachor jarní (*Lathyrus vernus*), plicník (*Pulmonaria*), kokořík (*Polygonatum odoratum*, *P. multiflorum*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), sasanka hajní (*Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*), mařinka vonná (*Gallium odoratum*), kostival lékařský (*Symphytum officinale*), zběhovcové plazivý (*Ajuga reptans*) v mnoha zahradních kultivarech a další.

Trvalky na slunná a suchá stanoviště, snášející přísušek

- juka vláknitá (*Yucca filamentosa*) V
- kosatec (*Iris × barbata*, *I. germanica*), zejména střední a vyšší odrůdy
- rožec plstnatý (*Cerastium tomentosum*)
- pivoňka (*Paeonia lactiflora*, *P. officinalis*)
- levandule lékařská (*Lavandula angustifolia*)
- šalvěj lékařská (*Salvia officinalis*)
- plesnivka perlová (*Anaphalis margaritacea*)
- kohoutek věncový (*Lychnis coronaria*)
- třapatka zářivá (*Rudbeckia fulgida* var. *sulivantii* / 'Goldsturm')

- třapatka (*Rudbeckia 'Gloriosa Daisy'*)
- čistec vlnatý (*Stachys byzantina*)
- řebříček (*Achillea filipendulina*) V
- chřest lékařský (*Asparagus officinalis*) V
- plamenka šídlolistá (*Phlox subulata*) v kultivarech
- rozchodník pochybný (*Sedum spurium*)
- rozchodník vysoký (*Sedum telephium*) vyšší odrůdy např. nejčastější 'Herbsfreude'
- mák východní (*Papaver orientale*)
- pryšec mnohobarvý (*Euphorbia polychroma*)
- šater latnatý (*Gypsophila paniculata*)

A další druhy okolní flóry jako např. netřesk (*Sempervivum* sp.) v mnoha odrůdách, hvozdík (*Dianthus carthusianorum*, *D. deltoides*), divizna (*Verbascum* sp.), rozrazil (*Veronica spicata*, *V. teucrium*), dobromysl obecná (*Origanum vulgare*), koniklec (*Pulsatilla*), len vytrvalý (*Linum perenne*).

Trvalky pro běžné zahradní stanoviště, středně vlhké slunné až polostinné

- orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*) v mnoha barvách a odrůdách plnokvětých
- plamenka latnatá (*Phlox paniculata*) v mnoha barevných odrůdách
- chrpa horská (*Centaurea montana*)
- vrbina tečkovaná (*Lysimachia punctata*)
- třapatkovka nachová (*Echinacea purpurea*)
- denívka (*Hemerocallis fulva*, *H. lilioasphodelus*) a další odrůdy
- libeček lékařský (*Levisticum officinale*) V
- reveň lékařská/rebarbora (*Rheum officinale*)
- lupina (*Lupinus polyphyllus*) odrůdy v barvách
- zvonek (*Campanula glomerata*, *C. persicifolia*, *C. medium* aj.)
- kopretina největší (*Leucanthemum maximum*, *L. vulgare*)
- kopretina šarlatová (*Tanacetum coccineum*)
- řebříček bertrám (*Achillea ptarmica 'Plena'*)
- astra/hvěznice (*Aster novi-belgii*, *Aster dumosus*) v odrůdách V
- janeba drsná (*Heliopsis helianthoides*), zejména plnokvětá forma V
- chryzantéma zahradní / listopadka (*Chrysanthemum × hortorum*)
- kohoutek plamenný (*Lychnis chalcedonica*)
- poděnka (*Tradescantia andersoniana*)
- řetězovka (*Physostegia virginiana*)

A další druhy okolní flóry jako např. kyprej vrbice (*Lythrum salicaria*), kosatec sibiřský (*Iris sibirica*), úpolín evropský (*Trollius europaeus*). Na tomto stanovišti se bude také dařit většině druhů stínomilných nebo slunce a sucho snášejících.

Vlhká stanoviště s přechodem do vody

kyprej vrbice (*Lythrum salicaria*)
kosatec sibiřský (*Iris sibirica*)
kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*)
blatouch bahenní (*Caltha palustris*)
prvosenky (*Primula japonica*, *P. pulverulenta* aj.)
orobinec (*Typha latifolia*, *T. angustifolia*, *T. minima*)

Traviny

metlice trsnatá (*Deschampsia caespitosa*)
chrastice rákosovitá (*Phalaris arundinacea* var. *picta*)
bezkoleneček modrý (*Molinia caerulea*)
bezkoleneček rákosovitý (*Molinia arundinacea*)

Cibuloviny

Specifikace: # = vhodné pro stinná, vlhčí stanoviště,

* = vhodné pro slunná, sušší stanoviště

lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*) #
lilie (*Lilium* sp.) kulturní odrůdy různých skupin *
tulipán (*Tulipa* sp.) kulturní odrůdy různých skupin *
modřeneček arménský (*Muscari armeniacum*) a ostatní modřence **
narcis (*Narcissus* sp.) kulturní odrůdy různých skupin *
mečík (*Gladiolus* sp.) kulturní odrůdy různých skupin *
sněženka podsněžník (*Galanthus nivalis*) #
bledule jarní (*Leucojum vernum*) #
talovín (*Eranthis hyemalis*, *E. cilicica*) #
krokus šafrán (*Crocus* sp.) druhy a kulturní odrůdy *
ladoňka (*Scilla sibirica*, *S. bifolia*) #

Letničky, dvouletky a hlíznaté rostliny

Obecně vyhovuje této skupině každoročně se obnovujících rostlin slunné sušší až středně vlhké stanoviště; všechny níže uvedené se pěstují v mnoha zahradních odrůdách, které se liší vzrůstem barvou a tvarem květů.

topolovka růžová (*Alcea rosea*) + kultivary kvetoucí v různých barvách V
třapatka drsná (*Rudbeckia hirta*) V

náprstník purpurový (*Digitalis purpurea*)
astra čínská (*Callistephus chinensis*)
aksamitník (*Tagetes patula*, *T. tenuifolia*)
měsíček lékařský (*Calendula officinalis*)
ostálka sličná (*Zinnia elegans*)
krásenka zpeřená (*Cosmos bipinnatus*)
měsíček lékařský (*Calendula officinalis*)
jiřinka (*Dahlia* sp.)
karafiáty (*Dianthus caryophyllus*, *Dianthus chinensis*)
hledík větší (*Antirrhinum majus*)

A mnoho dalších druhů a odrůd pěstovaných v půdě nebo v nádobách jako např. muškát (*Pelargonium*), fuksie (*Fuchsia*), lobelky (*Lobelia*), sedmikráska (*Bellis*), pomněnky (*Myosotis*), begónie (*Begonia*), gazánie zářivá (*Gazania splendens*), petúnie (*Petunia*), slunečnice (*Helianthus annuus*), slaměnka (*Helichrysum bracteatum*).

Bylinky, léčivé, aromatické a ostatní užitkové rostliny

Okrasné rostliny jsou velmi často kombinovány s užitkovými rostlinami, někdy plní jedna rostlina obojí funkci. To je příklad např. u tolik rozšířeného chřestu, který může sloužit na jaře jako zelenina a později jako řezaná do kytic. Podobně je to také s třapatkovkou nachovou (*Echinacea purpurea*), měsíčkem lékařským (*Calendula officinalis*) a mnoha dalšími, běžně pěstovanými druhy. Současný trend návratu k alespoň menší formě samozásobitelství (bylinkami, drobným ovocem či zeleninou), ekozahradničení a permakultury je bezesporu přínosem pro venkov a dává šanci pro návrat tradičních rostlin.

Aromatické a vonné rostliny:

levandule lékařská (*Lavandula angustifolia*), šalvěj lékařská (*Salvia officinalis*), máta (*Mentha*), šanta (*Nepeta*), svatolína cypřišovitá (*Santolina chamaecyparissus*), yzop lékařský (*Hyssopus officinalis*), pelyněk brotan (*Artemisia abrotanum*), večernice vonná (*Hesperis matronalis*), pivoňka (*Paeonia lactiflora*, *P. officinalis*), karafiáty (*Dianthus caryophyllus*, *D. chinensis*), mateřídouška a tymián (*Thymus* sp.), lilie (*Lilium* sp.), fialka vonná (*Viola odorata*), konvalinka vonná (*Convallaria majalis*), mařinka vonná (*Galium odoratum*), plamenka latnatá (*Phlox paniculata*) aj.

Užitkové (pro konzumaci) a současně okrasné rostliny:

pažitka (*Allium schoenoprasum*), chřest lékařský (*Asparagus officinalis*), denivka (*Hemerocallis*), brutnák lékařský (*Borago officinalis*), měsíček lékařský (*Calendula officinalis*), lichořeřišnice (*Tropaeolum majus*), fazol šarlatový (*Phaseolus coccineus*), slunečnice hlíznatá (*Helianthus tuberosus*) atd.

Vhodná ukázka výsadeb u drobné sakrální památky, Brtec.

Odrůdy plamenky (*Phlox paniculata*), janeba drsná (*Heliopsis helianthoides*), Sušetice.

Kombinace topolovka (*Alcea*) a janeba drsná (*Heliopsis helianthoides*), Květuš.

Předzahrádka s liliiemi a řetězovkou (*Physostegia*), Božejovice.

Plamenky (*Phlox paniculata*), Sušetice.

Topolovka (*Alcea rosea*), Květuš.

Třapatka drsná (*Rudbeckia hirta*), v pozadí s liliemi, Nadějkov.

Rčení „není na světě rostliny, která by na něco nebyla“, ukazuje, že využitelnost většiny běžně používaných „okrasných“ bylin záleží pouze na znalostech a chuti zkoušet netradiční přístupy.

8.4 Nevhodné druhy a odrůdy dřevin a bylin pro řešené území

Nevhodné druhy a odrůdy dřevin, které byly v území zjištěny, lze rozdělit podle důvodu nevhodnosti klimatické, estetické nebo ekologické (potenciálně invazní druh, druh náchylný k degradaci přirozených porostů).

Klimatická nevhodnost

Jedná se o druhy, které jsou na tomto území na hranici pěstování. Tyto dřeviny lze pěstovat pouze omezeně, většinou jen na mikroklimaticky vhodných místech (jižní strany budov, chráněná stanoviště před větrem) či mají speciální nároky jako např. nutnost zakrývat na zimu. Nelze je tedy doporučit k výsadbám na veřejně exponovaných plochách, ačkoliv lze tyto druhy běžně koupit v zahradnictvích v ČR.

Dřeviny nevhodné k výsadbě

cedr (*Cedrus* sp.)
jedle řecká (*Abies cephalonica*)
zeravec (túje) východní (*Thuja orientalis*)
kaštanovník setý (*Castanea sativa*)
morušovník bílý (*Morus alba*)
jerlín japonský (*Sophora japonica*)
arálie (*Aralia* sp.)
komule Davidova (*Buddleja davidii*)
ruj vlasatá (*Cotinus coggygria*)
ptačí zob vejčitolistý (*Ligustrum ovalifolium*)
magnólie (*Magnolia* sp.)
bobkovišeň lékařská (*Prunus laurocerasus*)
ibišek syrský (*Hibiscus syriacus*)
zimolez lesklý, z. kloboukatý (*Lonicera nitida*, *Lonicera pileata*)
hlohyně šarlatová (*Pyracantha coccinea*)
křivouš (*Campsis* sp.)
vistárie (*Wisteria* sp.)
janovec metlatý (*Sarothamnus scoparius*)

bambusy (*Fargesia* sp., *Phyllostachys* sp., *Sasa* sp. a další)
palmy (*Chamaerops* sp., *Trachycarpus* sp. aj.)

Některé dřeviny, které by nepřežily zimu na trvalém stanovišti, lze s úspěchem pěstovat jako mobilní zeleň. Z tradičně pěstovaných tak lze s úspěchem pěstovat rozmarýn (*Rosmarinus officinalis*), andělské trubky či durman (*Brugmansia*), fuchsie (*Fuchsia*) a mnohé další.

Byliny nevhodné k výsadbě

U bylin (oproti dřevinám) nehraje tak moc rozhodující roli zimní teplota, jako spíše půda, stanoviště, vlhkost v zimním období a vlastní průběh zimy. U letniček není nutno tuto otázku řešit, obnovují se každoročně. Choulostivější cibuloviny a trvalky je možno na zimu vyjmout a přezimovat na vhodném místě (ve studeném skleníku, na chladné verandě či jinde budově). Samozřejmě, pokud se smíří majitel s tím, že rostliny bude každoročně nahrazovat, i když se jedná o byliny víceleté (trvalky neboli pereny), nemusí se doporučením řídit. Druhy, které jsou z důvodu nejistého přezimování nevhodné do výsadeb na tomto území:

kavyl (*Stipa* sp.)
levandule francouzská (*Lavandula stoechas*) – jedná se o drobnou dřevinu
barvínek větší (*Vinca major*)
batora (*Gunnera* sp.)
imperáta (*Imperata cylindrica* 'Red Baron')
paznechtník (*Acanthus* sp.)
kortadérie (*Cortaderia selloana*)

Estetická nevhodnost

Ačkoliv je estetika velice subjektivní, lze i tak určit obecné zásady a konkrétní druhy, kterým je vhodné se vyhnout. Obecně lze tedy napsat, že pro výsadbu na vizuálně exponovaných (veřejné prostory, předzahrádky, viditelná místa atd.) místech na území vesnic Společenstva obcí Čertova břemene se nedoporučují:

- sloupovitě rostoucí odrůdy dřevin, zejména jehličnanů
- dřeviny s výrazně barevnými listy (jako např. pestrolisté odrůdy javorů, svíd, vrb, jabloní)
- dřeviny s habitem (vzhledem) výrazně nápadným a pro okolí netypickým (převísle nebo bizarní formy dřevin)
- stálezelené dřeviny (jako např. pěnišníky, kaliny atd.) a jehličnany používat pouze omezeně (vhodné je kombinovat tyto dřeviny s opadavými listnatými dřevinami), nepoužívat jehličnany s výrazně zbarveným jehličím

Dřeviny nevhodné k výsadbě (běžně dostupné druhy)

zerav (tůje) západní (*Thuja occidentalis*) a jeho kultivary
cypřišek Lawsonův (*Chamaecyparis lawsoniana*) a jeho kultivary
smrk pichlavý (*Picea pungens*) a jeho kultivary
netvařec křovitý (*Amorpha fruticosa*)
dřezovec trojtrnný (*Gleditsia triacanthos*)
hlošina úzkolistá (*Elaeagnus angustifolia*)
dub červený (*Quercus rubra*)
lípa stříbrná (*Tilia tomentosa*)
kalina vráscitolistá (*Viburnum rhytidophyllum*)
jalovec prostřední (*Juniperus × media*) a jeho kultivary
jalovec šupinatý (*Juniperus squamata*) a jeho kultivary
jalovec viržinský (*Juniperus virginiana*) a jeho kultivary
jalovec skalní (*Juniperus scopulorum* ‘Skyrocket’)
javor jasanolistý (*Acer negundo*)
vrba japonská (*Salix integra* ‘Hakuro-Hishiki’)
bambusy (*Fargesia* sp., *Phyllostachys* sp., *Sasa* sp. a další)
palmy (*Chamaerops* sp., *Trachycarpus* sp. aj.)

Byliny nevhodné k výsadbě (běžně dostupné druhy)

U bylin nelze říci, že by jejich přílišná pestrost byla na závadu. I novější kultivary trvalek, cibulovin a letniček mohou působit velice přirozeně. Důležitý je zejména kontext výsadeb, jejich umístění či vzájemná kombinace. Nevhodné jsou zejména druhy s výrazně exotickým a nápadným vzhledem (např. výrazně velkolisté či vysoké trávy a zejména ty, které se zde v minulosti nepěstovaly). Mnohé exoticky vyhlížející byliny jako např. juka, chřest aj. jsou však nedílnou součástí velké části zahrad.

ozdobnice (*Miscanthus sinensis*, *Miscanthus giganteus*) – zejména její vysoké a pestrolisté kultivary jako je ‘Zebrinus’ a další
proso prutnaté (*Panicum virgatum*)
okecek (*Macleaya cordata*)
devětsil japonský (*Petasites japonicus*)

Ekologická nevhodnost – vybrané invazní rostliny

Následující druhy jsou invazní rostliny, které se na vhodných stanovištích nekontrolovatelně šíří vegetativně nebo i generativně. Je nevhodné je rozšiřovat kdekoli v obcích či v krajině. Podrobnější a aktuální seznamy invazních rostlin lze nalézt v mnoha zdrojích zabývajících se touto problematikou (např. www.kvetenacr.cz).

Dřeviny nevhodné k výsadbě

pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*)
mahonie cesmínolistá (*Mahonia aquifolium*)
škumpa orobincová (*Rhus typhina*)
trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*)
topol kanadský (*Populus × canadensis*)
dub červený (*Quercus rubra*)
pámelník bílý (*Symphoricarpos albus*)
javor jasanolistý (*Acer negundo*)

Byliny nevhodné k výsadbě

zlatobýl (*Solidago canadensis*, *S. gigantea*)
slunečnice hlíznatá /topinambur (*Helianthus tuberosus*) – lze doporučit pouze omezeně (jako zeleninu či pro řez)
bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*)
křídlatka sachalinská (*Reynoutria sachalinensis*) a další křídlatky

8.5 Zásady výsadby a péče o neprodukční dřeviny a byliny

Velikost kořenového prostoru

Dostatečnou velikost kořenového prostoru je třeba zajistit zejména na místech, která omezují kořeny v růstu, tedy především ve zpevněných plochách (asfalt, beton, rozměrné dlaždice) nebo tam, kde jsou nějaké překážky pod terénem (základy staveb, větší vrstvy šterku nad 30 cm, jílu, zhutněná zemina atd.). Na venkově se s tímto problémem setkáme nejčastěji na návších.

Pro zdárný růst potřebuje dřevina dostatečný prostor pro růst kořenového systému, přičemž největší pozornost vyžadují stromy. Pro ně bylo vytvořeno několik doporučení, ze kterých vybíráme dvě: 1) Podle Bakker a Kopinga (Bakker a Kopinga 1988 in Pejchal 1995) je zapotřebí na 1 m² projekční plochy koruny stromu 0,75 m³ prokořeněného objemu půdy. Toto doporučení má ovšem omezenou použitelnost u taxonů s výrazně štíhlou korunou. 2) Lépe tedy požadavek na kořenový prostor vystihuje Helliwell (1986 in Pejchal 1995), který uvádí, že potřebný objem kořenového prostoru odpovídá 1/10 objemu koruny.

Příznivé biologické vlastnosti půdy

Je zapotřebí navodit prostředí s co největší autoregulací, blížící se poměrům v přirozeném lesním společenství, což vyžaduje zejména zřeknutí se čistě technických substrátů v horní vrstvě půdy či použití neznečištěné, přiměřeně živné a dobře prozdušněné horní vrstvy půdy. Z hlediska ekologie živočichů je optimální listovka pře-

krytá borkou. Vhodná je ochrana proti výparu vody z půdy pomocí účelného mulče nebo bylinného porostu s malou konkurencí na vodu.

Mulč

Mulč je vhodný způsob, jak zvýšit šanci dřevin na úspěšné ujetí a překonání prvních pár let po výsadbě. Výhody mulče jsou především: snižování výparu z povrchu půdy, zmírnění extrémních výkyvů teplot v horních vrstvách půdy, zvýšení biologické aktivity půdy (především organické materiály), funguje jako zdroj živin postupně uvolňovaných mineralizací organického mulče, obdobně jako v lesním ekosystému vytváří příznivé podmínky pro rozvoj jemných kořínků, brání nežádoucímu uchycení spontánní vegetace, mírní chemické nebo mechanické škody. Jeho nevýhody jsou: podpora mělkého kořenění stromů a zachycování dešťové vody. Organický mulč se postupně rozkládá a při tom je mikroorganismy odčerpáván dusík z půdy, což na chudších stanovištích může vést až k růstovým depresím. V tomto případě je vhodné dodat dusík (dusíkaté hnojivo). Výhody správně vytvořeného mulče převládají nad nevýhodami. Obvykle se tloušťka mulče pohybuje okolo 10 cm.

Abychom docílili zdárného růstu dřevin a jejich prosperování na trvalých stanovištích, musíme respektovat požadavky z pohledu jejich biologie a zahradnické péče o ně. Zásadně by se neměly vyskytovat žádné organické látky v nedostatečně provzdušněné spodině, tj. nedávat kompost, rašelinu a podobné materiály hlouběji než 30 cm pod povrch. Dále bychom měli zajistit příjem přirozených dešťových srážek vhodně uspořádaným kořenovým prostorem s co možná nejvíce otevřeným povrchem půdy. Z ekonomického i ekologického hlediska je vhodné používat účinné, cenově přijatelné a na péči nenáročné mulčovací materiály (borka, drčená štěpka, zavadlá tráva, sláma atd.). V prostoru kořenové mísy je vhodná výsadba trvalek (eventuálně také dřevin) s malou konkurencí na vodu a živiny a nenáročných na údržbu (ovšem jen v případech, je-li zajištěno dostatečné zásobení rostliny vodou). Vhodné je též zajistit dostatečnou ochranu před negativními vnějšími vlivy antropogenního původu jako je pojezd kořenového prostoru auty či sešlap, ale i vandalismus nebo poškozování zvěří (okusem či vytloukáním).

Technologie výsadby dřevin

Termín výsadby je podřízen druhu dřeviny a typu výpěstku, obecně však na jaře či na podzim (podzimní termín všeobecně lepší). Prostokořenné výpěstky a výpěstky s balem sázíme v době vegetačního klidu. Kontejnerované výpěstky lze sázet po celý rok s výjimkou doby rašení a počátečního růstu nových výhonů.

Postup při sázení

Obecně lze postupovat podle následujících kroků: zhotovení výsadbové jámy, rozmístění výpěstků do místa výsadby, úprava kořenové části, umístění výpěstku ve výsadbové jámě, zřízení kotvících prvků, zasypání kořenové části substrátem, zálivka, zřízení kořenové mísy, zřízení ochranných prvků, ukotvení stromu, dokončovací péče.

Obecné zásady při sázení

Kořeny musí být rozprostřeny do jejich přirozené polohy. Obaly, jež nemohou zetlít, je nutno odstranit. Pletivo či plachetku v oblasti kořenového krčku u rostlin s balem je třeba uvolnit. U prostokořenných výpěstků je zapotřebí zakrátit poškozené nebo zlomené kořeny, u kontejnerovaných porušit okrajové kořeny, zejména ty stáječící se kolem stěn kontejneru. Kotvící prvky (v případě stromů) zřizujeme po umístění rostliny v jámě (v případě výpěstků s balem) nebo před jejich umístěním (výpěstky prostokořenné). Kořeny nebo kořenové baly je nutno ze všech stran obsypat zeminou a stejnoměrně přitlačit. Organické látky zapravovat jen tak hluboko, aby nemohly vznikat žádné odpadní produkty poškozující rostliny (zpravidla ne hlouběji než 30 cm). Hloubku výsadby je nutno přizpůsobit druhu rostliny; zpravidla sázet tak, jak rostly na předchozím stanovišti. Po výsadbě upravit kořenovou mísu, případně provést mulčování.

Výsadbová jáma

Jámu pro výsadbu je nutné vyhloubit v šířce 1,5 násobku průměru kořenového systému nebo kořenového balu. Je lépe (pokud to stanoviště dovolí) hloubit jámy širší a mělké než užší a hlubší a zabránit zhutnění stěn výsadbové jámy a jejího dna (pozor na tzv. květináčový efekt), vhodné je ryčem zvrásnit stěny jámy. Lepší tvar pro výsadbovou jámu je čtvercový či se zářezy po okraji než kulatý, kde hrozí stáčení kořenů dokola. Ideální je (pokud to okolnosti a stanoviště dovolují) sázet dřeviny bez výměny půdy, to podpoří rychlejší zakořenění stromu v širším okolí, případná výměna půdy by neměla převyšovat 50 % objemu jámy.

Zálivka

Ihned po výsadbě je nutné dřeviny dostatečně prolít (u stromů cca 100 litrů). Vhodné je prolít výsadbovou jámu také těsně před výsadbou. Zálivka by měla být prováděna, zejména v suchém období (zejména v červenci a srpnu a také před zmrázem půdy), až do úplného ujetí dřevin na stanovišti. To znamená ve většině případů středně velkých výpěstků stromů (12–14 cm obvodu kmínku v 1 m) cca 2 až 4 roky po výsadbě. Vždy je lépe zalévat méně často a větším množstvím vody než často ale málo (to by podpořilo mělké zakořeňování a následný vodní deficit). U ujetých dřevin při dostatečně velké stromové míse a dobrých fyzikálních vlastnostech půdy nejsou speciální zavlažovací zařízení nutná, stačí vhodně modelovaný povrch substrátu, případně nad něj vyvýšené okraje kořenové mísy

Řez dřevin při výsadbě

Nadzemní části všech vysazovaných dřevin je nutno zpravidla zakrátit nebo prosvětlit s přihlédnutím k druhu a velikosti výpěstku a ke stanovištním podmínkám a roční době. Přitom je nutné dodržet přirozenou nebo požadovanou růstovou formu dřevin. U většiny běžně vysazovaných stromů ponecháváme terminál, aby se vyvinul pro druh typický habitus. Nedostatečně vyvinuté kořeny po výsadbě nedokážou ještě čerpat dostatek vody pro velkou korunu a často tak trpí suchem. Ořezem nadzem-

ní části (větve) zmenšíme množství listové plochy a tím omezíme výpar ze stromu. Kořeny prostokořenných dřevin se musí před výsadbou zakrátit. U kontejnerovaných rostlin se musí proříznout spirálovitě stočené, zaškrcené a uzlovité kořeny.

8.6 Problematika zdroje lokálních dřevin a bylin

Školky a zahradnictví

Velkou část zde uvedených dřevin i bylin sežene zájemce v běžné nabídce zahradnictví. Některé odrůdy např. historických trvalek či růží je však vhodné objednat u specializovaných zahradníků, kde je zaručena pravost a kde zájemci odborně poradí s výběrem. Pokud se jedná o výsadby domácích druhů dřevin, je vhodné respektovat původ dřevin. To se však vztahuje zejména na lesnicky používané hospodářské druhy stromů (jako např. smrky, buky, jedle, duby atd.), keře „s původem“ v lesních školkách zakoupit nelze. Sadbový rostlinný materiál z lesních školek je vhodné použít nejen pro výsadby v krajině, ale také např. v případě výsadby delších živých plotů, protože se zde prodává prostokořenný materiál, který je často za výrazně nižší ceny než v maloobchodních zahradnictvích.

Vzrostlý jedinec javoru mléče (*Acer platanoides*) u fotbalového hřiště v Jistebnici.

Okrasné trvalky a další byliny je samozřejmě nejlépe získat od sousedů. Nejenom že získá člověk požadované rostliny, ale také má důvod k navázání hovoru a posílí tím sociální vazby. Pokud to z nějakého důvodu nelze, je vhodné se obrátit na specializované producenty, kteří se tímto specifickým sortimentem zabývají. Protože je však situace na trhu s rostlinami velmi dynamická a sortiment se mění velice rychle i v průběhu sezóny, nelze zaručit, že následující producenti budou mít všechny druhy v nabídce. Zde vybraní se však výše uvedeným sortimentem zabývají a je tedy pravděpodobné, že budou schopni jej nabízet či sehnat i v budoucnu.

Pereny, Pešíčková (<http://www.pereny.cz>)

Trvalková školka Florianus (<http://www.florianus.cz>)

Zahradnictví Krulichovi (<http://www.zahradnictvikrulichovi.cz>)

Nejbližší lesní školky, nabízející dřeviny jsou:

Lesní školky Sedlčany (<http://www.lesniskolkysedlcany.cz>)

Lesy Vlašim s.r.o. (<http://www.lesyvlasim.cz>)

Josef Brož, Balkova Lhota (<http://www.josefbroz.cz>)

Pavel Burda, Milevsko (<http://www.pavelburda.cz>)

Mladší strom topolu bílého (*Populus alba*) na břehu rybníka Beránek u Divišovic.

V rámci průzkumu řešeného území a tvorby této metodiky byly lokalizovány nejvýznamnější dřeviny, které byly jedinečné zejména svými rozměry. Vybraní výjimeční jedinci byli navrženi k vyhlášení jako památné stromy (v roce 2013) a někteří z nich byli vegetativně i generativně přemnoženi v Dendrologické zahradě v Průhonících. A také u vybraných školkařů v regionu. Aktuální informaci o dostupnosti těchto památných stromů naleznou zájemci u předsedy Společenství obcí Čertovo břemeno.

Lokalizace a identifikace potenciálně významných zdrojů dřevin

Na základě terénních průzkumů v území byly lokalizovány, měřeny a hodnoceny významné stromy, které doporučujeme využívat jako místními podmínkami prověřený výchozí genofond (potenciální biologický zdroj) pro rozmnožování a pěstování vybraných druhů pro budoucí výsadby v území. Nejvýznamnější stromy z hodnoceného souboru jsou již evidovány národní legislativou jako památné stromy a jiní významní jedinci byli pod působnost této legislativy navrženi. Památné stromy, jako potenciální materiál pro vegetativní rozmnožování metodou roubování, podléhají Zákonu o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., což znamená, že každý odběr by měl být proveden pouze **se souhlasem příslušného orgánu ochrany přírody, který ochranu vyhlásil.**

Dva vzrůstlé mapátné stromy lípy obecné (*Tilia x vulgaris*) a lípy velkolisté (*T. platyphyllos*) v osadě Businy.

Seznam významných jedinců stromů vhodných jako potenciální biologický zdroj

P.č.	Taxon	Lokalizace	GPS souřadnice	Dendrometrie*	Legislativní opatření
1	<i>Tilia x vulgaris</i>	Businy	N49 31 57.8 E14 29 59.2	4,90 m v 1 m, 20 m, 21 m	navržený k ochraně
2	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Businy	N49 31 57.8 E14 30 00.8	3,80 m, 22 m, 19 m	navržený k ochraně
3	<i>Tilia x vulgaris</i>	Businy	N49 31 56.7 E14 30 02.8	5,65 m, 21 m, 18 m	navržený k ochraně
4	<i>Acer pseudoplatanus</i>	Pejšova Lhota	N49 30 10.9 E14 35 50.1	5,50 m, 25 m, 22 m	památný strom
5	<i>Quercus robur</i>	Chomoutova Lhota	N49 29 40.7 E14 36 00.9	3,90 m, 23 m, 19,5 m	památný strom
6	<i>Quercus robur</i>	Chomoutova Lhota	N49 29 40.5 E14 35 59.0	5,60 m, 28 m, 22,5 m	památný strom
7	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Nehonín	N49 30 25.7 E14 32 55.2	7,50 m, 20,5 m, 20 m	památný strom
8	<i>Quercus robur</i>	Nehonín	N49 30 30.2 E14 32 54.4	4,70 m, 24 m, 24 m	památný strom
9	<i>Fraxinus excelsior</i>	Nehonín	N49 30 25.0 E14 32 54.9	3,60 m, 25 m, 21 m	žádné (významný strom)
10	<i>Ulmus glabra</i>	Křenovy Dvory	N49 31 15.6 E14 29 55.5	2,95 m, 21,5 m, 18 m	navržený k ochraně
11	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Nadějkov	N49 30 10.9 E14 28 36.8	3,64 m, 21 m, 14 m	žádné (významný strom)
12	<i>Fraxinus excelsior</i>	Nadějkov	N49 30 31.3 E14 28 52.0	3,95 m, 22 m, 19 m	navržený k ochraně
13	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Vratišov	N49 28 54.4 E14 27 09.2	8,15 m, 31 m, 25 m	navržený k ochraně
14	<i>Quercus robur</i>	Jetřichovice (č. p. 38)	N49 33 12.8 E14 31 34.0	4,95 m, 21 m, 21,5 m	navržený k ochraně
15	<i>Tilia cordata</i>	Hubov	N49 30 04.0 E14 29 24.7	3,65 m, 28 m	navržený k ochraně
16	<i>Tilia cordata</i>	Hubov	N49 30 03.9 E14 29 25.2	3,25 m	navržený k ochraně
17	<i>Fagus sylvatica</i>	Hubov	N49 30 12.9 E14 29 21.0	4,40 m	památný strom

P.č.	Taxon	Lokalizace	GPS souřadnice	Dendrometrie*	Legislativní opatření
18	<i>Picea abies</i>	Hubov	N49 30 28.7 E14 29 44.0	3,75 m, 38 m	navržený k ochraně
19	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Mozolov	N49 30 29.6 E14 27 32.0	4,50 m, 29 m, 28 m	památný strom
20	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Vlásenice	N49 27 57.7 E14 34 04.3	8,60 m, 21 m, 22 m	památný strom
21	<i>Acer platanoides</i>	Jistebnice	N49 29 01.1 E14 31 33.8	4,97 m, 21 m, 27 m	navržený k ochraně
22	<i>Tilia cordata</i>	Jistebnice	N49 29 19.6 E14 31 38.6	5,80 m, 16 m, 18 m	památný strom
23	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Jistebnice	N49 29 13.2 E14 31 41.1	5,45 m, 28 m, 21 m	památný strom
24	<i>Tilia cordata</i>	Větrov	N49 32 38.9 E14 36 24.6	4,20 m	navržený k ochraně
25	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>platyphyllos</i>	Kouty	N49 36 34.7 E14 37 52.3	4,50 m	navržený k ochraně
26	<i>Tilia × vulgaris</i>	Plachova Lhota	N49 36 14.1 E14 38 47.3	5,20 m, 32 m	navržený k ochraně
27	<i>Quercus robur</i>	Staré Mitrovce	N49 34 05.6 E14 34 19.6	5,05 m, 26 m, 30 m	navržený k ochraně
28	<i>Tilia cordata</i>	Durdice	N49 37 20.4 E14 34 59.4	5,70 m, 14 m, 21 m	památný strom
29	<i>Quercus robur</i>	Sedlec (Uhřice)	N49 33 58.7 E14 31 37.4	6,90 m, 27 m, 29 m	navržený k ochraně
30	<i>Quercus robur</i>	Sedlec (Uhřice)	N49 34 01.0 E14 31 48.9	6,50 m, 21 m, 5 m, 21 m	žádné (významný strom)
31	<i>Quercus robur</i>	Sedlec (Uhřice)	N49 33 50.7 E14 31 37.6	6,30 m, 35 m, 30 m	navržený k ochraně
32	<i>Quercus robur</i>	Sedlec (Uhřice)	N49 33 48.9 E14 31 39.8	4,50 m, 35 m, 27 m	navržený k ochraně
33	<i>Quercus robur</i>	Rohov (zast. bus)	N49 34 19.1 E14 33 47.3	6,55 m, 22 m, 24 m	navržený k ochraně
34	<i>Tilia platyphyllos</i> subsp. <i>cordifolia</i>	Jestřebice	N49 37 20.7 E14 36 53.0	9,20 m, 23,5 m, 21 m	památný strom
35	<i>Quercus robur</i>	Drahnětice	N49 27 55.6 E14 30 31.1	3,60 m, 21,5 m, 24 m	památný strom

P.č.	Taxon	Lokalizace	GPS souřadnice	Dendrometrie*	Legislativní opatření
36	<i>Quercus robur</i>	Drahnětice	N49 27 55.9 E14 30 31.0	3,00 m, 21,5 m, 23 m	památný strom
37	<i>Tilia cordata</i>	Drahnětice	N49 27 56.2 E14 30 30.9	3,65 m, 20,5 m, 19 m	památný strom
38	<i>Populus alba</i>	Prčice	N49 35 20.0 E14 32 12.6	3,10 m, 20 m, 18,5 m	navržený k ochraně
39	<i>Fagus sylvatica</i>	Starcova Lhota	N49 31 35.6 E14 29 50.1	pouze torzo, neměřeno	památný strom, navržen k vyřazení
40	<i>Tilia platyphyllos</i>	Střeziměř	N49 31 53.8 E14 36 41.7	neměřeno	památný strom
41	<i>Tilia cordata</i>	Vrchotice	N49 33 00.7 E14 33 27.3	4,30 m	navržený k ochraně

* obvod kmene ve výšce 1,3 m, výška stromu, maximální šířka koruny

Tyto dřeviny jsou spolu s dalšími vybranými přírodními lokalitami a památkami zaznamenány v mapě (ve zmenšené verzi je mapa v příloze této publikace):

Stroblová, L., Businský, R., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Velebil, J., Kučera, Z. (2012): Mapa vybraných prvků lokální identity Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138. Certifikace 12. 12. 2012 Mze (č.j. 227510/2012.MZE-16222/MAPA72).

9 OVOCNÉ DŘEVINY V ŘEŠENÉM ÚZEMÍ

Při posuzování vhodnosti druhového a odrůdového sortimentu ovocných dřevin je nutno vycházet ze skutečnosti jejich dlouhodobé kultivace. Většina tradičních ovocných druhů je na území České republiky nepůvodní, s výjimkou botanických druhů *Malus sylvestris*, *Pyrus pyrastrer*, *Prunus avium*, *Corylus avellana*, *Grossularia uva-crispa*, *Sorbus aucuparia*, nejistě *Sorbus domestica*, které se ovšem na vzniku kulturních forem u nás pěstovaných odrůd nepodílely (typicky jabloně, třešně, hrušně). V případě slivoně švestky (*Prunus domestica*) není vůbec znám planý předek (předpokládáné primární genové centrum v Asii). Vhodnost druhu a odrůdy tedy hodnotíme spíše s ohledem na nároky na stanoviště (zejména mrazuodolnost), v našem specifickém případě i v souvislosti s kulturně-historickým ukotvením v zájmovém území. V neposlední řadě je třeba rozlišit taxony z pohledu funkčního využití – produkční, neprodukční, pro liniové výsadby, sady, zahrady, (před)zahrádky, solitéry, speciální účely – genofondové plochy, a to s ohledem na realizaci výsadby v soukromém či veřejném prostoru, s čímž nepřímo souvisí i míra následné péče o ovocnou dřevinu.

Obecně doznala venkovská zeleň za posledních 30–40 let výrazných změn v neprospěch extenzivních tvarů ovocných dřevin. Ve veřejném prostoru zastavěného území byly vyšší kmenné tvary (polokmeny a vysokokmeny) vymýceny z důvodu rozvoje inženýrských sítí, kvůli ztrátě produkčního významu či obecně vyšší náročnosti na údržbu (úklid listů a plodů). V soukromém prostoru jsou zpočátku ovocné druhy převáděny na nižší tvary (zákrsky) na slabě vzrůstných vegetativně množených podnožích, později, se změnou způsobu života na vesnici, jsou nahražovány namnoze okrasnými dřevinami, často nepůvodními jehličnany (*Thuja* spp., *Juniperus* spp., *Chamaecyparis* spp.). Narušila se tak typická, po generace utvářená identita zeleně na vesnicích. Důsledkem je nejen alarmující ochuzení genetických zdrojů (úbytek či zánik starých a krajových odrůd), ale i neméně negativní změna výškové a barevné struktury zeleně. Fenologicky málo proměnlivé a výškově odlišné okrasné dřeviny (zejména jehličnany) dávají vesnicím nepřirozený ráz a zvýrazňují tak bolestnou ztrátu společenského významu kvetoucích a plodících ovocných stromů coby symbolů domova a pohostinnosti. Mapování reliktních extenzivních forem ovocných výsadeb v mikroregionu Čertovo břemeno si formou předložené metodiky klade za cíl přispět k obnově těchto vegetačních prvků zejména v oblasti veřejné zeleně. Dopad do soukromého prostoru pak může být formou inspirace dobrým příkladem s poukázáním nejen na užitek (chutné plody), ale i estetickou hodnotu ovocných dřevin (zajímavý habitus, kvetení i samotné plody). Pěstování ovocných druhů lze bezesporu posunout do oblasti okrasného zahradnictví s přidáním estetické hodnoty – prožitku chuti ovoce.

Doporučený odrůdový sortiment je tvořen výhradně starými odrůdami, nalezenými v zájmovém území v rámci mapování v letech 2011 a 2012.

Podrobná lokalizace vybraných ovocných stromů je obsahem mapy (ve zmenšené verzi je mapa v příloze této publikace):

Boček, Dokoupil, L., S. Stroblová, L., Baroš, A. (2013) Mapa vybraných stromů starých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 20.12.2013 MZe (č.j. 83827/2013-MZE-16222/MAPA611).

9.1 Jabloně

Jabloně představují jednoznačně dominantní ovocný druh zájmového území, kde nalézají díky vhodným vláhovým poměrům dobré podmínky. Extenzivní pěstování je možné i ve značně vysokých polohách. Během mapování bylo pomologicky determinováno více než 100 starých odrůd jabloní, což svědčí o vysoké odrůdové rozmanitosti typické pro oblasti se samozásobitelským charakterem extenzivního ovocnářství. Vzhledem k významu daného ovocného druhu jsou v následujícím textu nalezené odrůdy rozděleny podle převažující vhodnosti do různých typů výsadeb.

Solitéry

Vhodné jsou odrůdy bujného vzrůstu, pomalého vývoje, vysoké vitality a dlouhověkosti. Obecně tato kritéria spolehlivě splňují triploidní odrůdy:

‘Blenheimská reneta’
‘Boikovo obrovské’
‘Boskoopské’
‘Boskoopské červené’
‘Citronové zimní’
‘Coulonova reneta’
‘Grávštýnské’
‘Harbertova reneta’
‘Jeptiška’
‘Kanadská reneta’
‘Kardinál žíhaný’
‘Lebelovo’
‘Ribstonské’
‘Strýmka’
‘Vilémovo’

Uvedené odrůdy jsou zcela nenáročné na kvalitu půdy.

Z dalších odrůd vytvářejících mohutné, esteticky působící koruny, možno doporučit:

‘Croncelské’
‘Gascoygného šarlatové’
‘Gdanský hranáč’
‘Hedvábné bílé zimní’
‘Chodské’
‘Kalvil červený podzimní’
‘Košíkové’
‘Lohák’
‘Malinové holovouské’
‘Míšeňské’
‘Řehtáč soudkovitý’
‘Studničné’

Liniové výsadby (aleje a stromořadí)

V současnosti je hlavním kritériem vhodnosti příznivý charakter růstu a habitus (vzpřímená koruna), spolu s nízkými nároky na údržbu. V minulosti žádoucí neatraktivnost plodů a dlouhé období počáteční neplodnosti (dlouhý vývojový cyklus) nemůže být dnes posuzovacím kritériem s ohledem na masivnější dopravní prostředky a vyšší frekvenci dopravy. Triploidní odrůdy bujného a rozložitého růstu, jako např. 'Boskoopské', 'Blenheimská reneta', 'Kardinál žíhaný' či 'Ribstonské', v současné době proto nelze doporučit, snad s výjimkou cyklostezek. Přesto se s nimi často v silničních alejích setkáváme (např. alej tvořená převážně odrůdou 'Boskoopské' mezi obcemi Vlášence a Jistebnice). Obecně jsou do stromořadí velmi vhodné odrůdy přirozeně vzpřímeného vzrůstu, případně naopak i výrazně převislého habitu, který v dospělosti nepřekáží provozu – viz zařazení odrůdy 'Wealthy' v aleji mezi Měšetecmi a Sedlec-Prčicí).

Pro liniové výsadby jsou vhodné následující odrůdy:

a) Odrůdy se vzpřímeným habitem

'Boikovo'
'Black Ben'
'Parména zlatá'
'Kožená reneta zimní'
'Londýnské' (teplejší oblasti)
'Matčino'
'Panenské české'
'Strýmka' (širší stromořadí)

b) Odrůdy s výrazně převislým habitem

'Hedvábné pozděkvěté'
'Malinové hornokrajské'
'Malinové podzimní'
'Wealthy'.

Sady a zahrady

V sadech a zahradách, případně zahrádkách, může být sortiment velice pestrý. Volba bude záviset především na výnosovém potenciálu a kvalitě ovoce.

Odrůdy s vysokou jakostí plodů (velmi chutné):

'Ananasová reneta'
'Blenheimská reneta'
'Cornwallské hřebíčkové'
'Coxova reneta'

'Croncelské'
'Čistecké lahůdkové'
'Gascoygneho šarlatové'
'Gdanský hranáč'
'Grávštýnské'
'Hájkova muškátová reneta'
'Chodské'
'James Grieve'
'Landsberská reneta'
'Malinové holovouské'
'Matčino'
'Muškátová reneta'
'Panenské české'
'Parkerovo'
'Parména zlatá'
'Průsvitné letní'
'Ribstonské'
'Rozmarýnové bílé'
'Řehtáč soudkovitý'
'Signe Tillisch'
'Wealthy'
'Zelenče rhodoislandské'

Odrůdy rané plodnosti a slabšího vzrůstu (vhodné na menší plochy, zahrádky):

'Ananasová reneta'
'Cornwallské hřebíčkové'
'Coxova reneta'
'Čistecké lahůdkové'
'Hájkova muškátová reneta'
'James Grieve'
'Landsberská reneta'
'Parkerovo'
'Parména zlatá'
'Průsvitné letní'
'Sudetská reneta'

Uvedené odrůdy lze pěstovat i na nižších tvarech na slabě rostoucích podnožích.

Genofondové výsadby

Do genofondových ploch zařazujeme přednostně domácí a krajové odrůdy, reprezentující nejcennější genetické zdroje. Mezi ně patří nalezené odrůdy 'Česká pochoutka' (Novobydžovsko), 'Košíkové' (Litomyšlsko a Vysokomýtsko), 'Chodské' a 'Hetlina' (Domažlicko), 'Malinové holovouské' (Hořicko), 'Punčové' (pravděpodobně dolní Polabí), 'Solivarské ušlechtilé' (SR – Prešovsko) a 'Studničné' (Náchodsko).

Genofondové (sbírkové) výsadby soustřeďují také méně běžné až raritní odrůdy.

V rámci Společenství obcí Čertovo břemeno mezi takové můžeme zařadit zejména odrůdy:

- 'Burchardtova reneta'
- 'Cornwallské hřebíčkové'
- 'Červený válec'
- 'Habberstadské panenské'
- 'Hedvábné bílé zimní'
- 'Hedvábné červené letní'
- 'Kalvil bílý podzimní'
- 'Kalvil lutyšský'
- 'Kirchwaldenské'
- 'Korunní princ Rudolf'
- 'Křivostopka rýnská'
- 'Libernáč vinický'
- 'Lohák'
- 'Milettův řehtáč'
- 'Míšeňské'
- 'Muškátová reneta'
- 'Nathusiovo holubí'
- 'Papeleův libernáč'
- 'Princ Alsenský'
- 'Rýnské'
- 'Zelenče rhodoislandské'

9.2 Třešně a višně

Třešně patří z hlediska četnosti zastoupení spolu s jabloněmi k nejrozšířenějšímu ovocnému druhu zájmového území. Historicky je pěstování třešní soustředěno zejména v SV části, tj. v okrese Benešov, v oblasti navazující na Voticko. Důkazem jsou

dochované části alejí či sadů – třešňovek. Mezi nejrozsáhlejší patří cca 10 ha sad ve Smilkově (spádová obec Heřmaničky) s drtivou převahou třešní s převládajícím zastoupením trzně významných odrůd jako '**Napoleonova**', '**Hedelfingenská**', '**Trop-richterova**' a '**Kaštánka**'. Najdeme zde i letité stromy dnes již vzácné staré české odrůdy '**Vítovka molitorovská**'. Třešně se s úspěchem pěstovaly v oblastech s možností rychlé přepravy na místo odbytu, typicky v blízkosti velkých měst. Pro oblast Voticka a Sedlec-Prčicka představovaly odbytíště Praha a Tábor.

S ohledem na historické souvislosti a tradici pěstování třešní je velice žádoucí podporovat v zájmovém území nové výsadby, zejména v SZ části. Výsledky mapovacího projektu ukázaly na jednoznačnou dominanci odrůdy '**Napoleonova**'. Jedná se o odrůdu v minulosti hojně pěstovanou a oblíbenou pro velké plody charakteru chrupky. Nedostatkem je náchylnost k vrtuli třešňové (červivost plodů) a praskání za deště. Odrůdu přesto doporučujeme z hlediska zachování lokální identity zeleně venkovských sídel v zájmové oblasti – charakteristické mohutné koruny působí výrazným estetickým dojmem. Z dalších odrůd lze doporučit oblíbené rané odrůdy '**Karešova**' a '**Kaštánka**' (netrpí vrtulí třešňovou), dále '**Troprichterova**', '**Hedelfingenská**', '**Germersdorská**', '**Schneiderova pozdní**' (syn. '**Thurn Taxis**') a v kraji poměrně hojně se vyskytující žlutoplodou polochrupku '**Dönissenova**'.

Velmi žádoucí je podpořit *in situ* uchování genofondu původních českých odrůd jako '**Vítovka molitorovská**', '**Jánovka mšenská**' (nalezena nedaleko Smilkova) či '**Libějovická raná**' (jihočeská krajová odrůda). Posledně jmenovaná je velmi vhodná do alejí kvůli vzpřímenému habitu. V 60. letech 20. století byla doporučována k množení pro okres Tábor až v 10% zastoupení.

Višně jsou velice dekorativním ovocným druhem, neošetřované stromy jsou ovšem v posledních letech silně poškozovány moniliovou spálou květů. Extenzivní pěstování višně je proto třeba důkladně zvážit. V zájmovém území se poměrně hojně vyskytuje stará odrůda '**Amarelka královská**', zajímavá dlouhou uchovatelností plodů na stromě. Pozornost zasluží česká odrůda '**Vackova**', kterou vyšlechtil náš významný pomolog Jan Říha (1852–1922). Po II. světové válce byla pro oblast Čertova břemene doporučována k množení až s 30% zastoupením.

9.3 Hrušně

Z pohledu extenzivně pojatého pěstování ovoce se jedná obecně o nejproblematičtější ovocný druh v zastavěném území. Důvodem je přítomnost a rostoucí podíl druhů rodu *Juniperus* spp., které jsou mezipřenositeli původce vážné choroby rzivost hrušně (houba *Gymnosporangium sabinae*). V menších obcích, respektive částí obcí zájmového území, není zastoupení jalovců naštěstí příliš vysoké. Ani rozšíření hrušně ovšem není tak významné z důvodu méně příznivých poloh a půd pro pěstování tohoto poměrně náročného ovocného druhu. S hrušněmi se setkáváme spíše individuálně v zahradách nebo v soukromých sadech, v menší míře na otevřených prostranstvích zastavěného území (např. před Hospůdkou za pecí v jižní části obce Veletín). Dle historických záznamů se hrušky hojně zpracovávaly na pracharandu. V literatuře zmi-

ňovaná lokální odrůda „**Světelky**“ je pravděpodobně totožná s nálezem více jak 100 let starého exempláře v obci Střezimíř, zde pod názvem '**Světalky**'. Využití drobných plodů na pracharandu bylo potvrzeno majitelkou, strom nese znaky planých forem (trnitost). Mezi nejvýznamnější nálezy hrušní řadíme domácí odrůdu '**Jakubka česká**', objevenou v několika katastrofách. Vyznačuje se zdravým růstem, vitalitou a dlouhověkostí. Bujný růst si uchovává do vysokého věku, v minulosti se pěstovala i na dřevo. V katastru Jistebnice byl nalezen letitý exemplář meziodovného křížence tzv. „**Tatarova hrušeň**“ (*× Sorbopyrus sp.*), který vypěstoval M. Tatar v Praze.

Při výběru odrůd do nových výsadeb doporučujeme přihlédnout zejména k mrazuodolnosti a tedy vhodnosti odrůd do vyšších poloh: '**Avranšská**', '**Hardyho**', '**Konference**', '**Muškatelka šedá**', '**Nagevicova**', '**Nelisova zimní**', '**Salisburyho**', '**Solanka**' a '**Špinka**'. Z pohledu uchování genetických zdrojů i pro zachování kontinuity místní zeleně je velmi žádoucí zajistit rozšíření odrůd '**Světalky**' a '**Jakubka česká**'. Pozornost zasluží i vzácnější odrůdy '**Křesetická**' (český původ), '**Angoulemská**' či '**Blumenbachova**'. Do zastavěného území se silným tlakem rzivosti hrušně může být zajímavou alternativou použití zmíněné odrůdy '**Tatarova**', která je vůči patogenu pravděpodobně imunní. Strom vytváří mohutné, široce rozložené koruny, které zaujmou okrasným vzhledem, hodí se zejména pro použití jako solitéra. Na přelomu srpna a září dozrávající menší žluté plody s červeným líčkem zaujmou příjemnou sladkou chutí.

9.4 Slivoně

V zájmovém území není význam pěstování slivoní a využití plodů tak zřetelný v porovnání např. s oblastí Moravy, což dokazuje terénní šetření, kdy na řadě míst zůstává produkce nevyužita pod stromy. Zpracování ovoce zjevně nemá v regionu takovou tradici. Přitom paradoxně rozšíření ekonomicky nejvýznamnější choroby šarka švestky (původce *Plum pox potyvirus* – PPV) není v dané oblasti plošné, neboť i odrůdy k chorobě velmi náchylné (např. '**Domácí švestka**') poskytují na mnoha lokalitách velice kvalitní ovoce. V kontextu zmíněné choroby je návrat tradičních starých odrůd slivoní do zastavěného území či volné krajiny v porovnání s jinými ovocnými druhy obecně velmi problematický. Samozřejmou nutností je zdravý výsadbový materiál a důsledná likvidace napadených mladých rostlin se silnými příznaky choroby. Při extenzivním pěstování nelze mnohdy zajistit intenzivní péči o mladé stromy ve smyslu pravidelné kontroly a důsledné regulace přenašečů původce choroby (mšice). V případě zájmového území Čertovo břemeno je ovšem do nových výsadeb možno uvažovat i s tradičními staršími odrůdami s vysokou kvalitou plodů, které jsou k šarce švestky náchylné (zejména vysoce kvalitní klony odrůdy '**Domácí švestka**').

S přihlédnutím k výše popsané situaci je možno pro danou oblast použít ověřené staré odrůdy slivoní, v minulosti pro danou oblast doporučované v rámci odrůdové rajonizace.

Odrůdy náchylné k PPV (jen do oblastí bez plošného zamoření šarkou švestky): '**Domácí švestka**', '**Bryská**', '**Zelená renklóda**', '**Zimmerova**'.

Odrůdy odolné či tolerantní k PPV: '**Althanova**', '**Malvazinka**', '**Mirabelka nancy-ská**', '**Oullinská**', '**Wangenheimova**'.

Z hlediska uchování genetických zdrojů je žádoucí podpořit výsadby i vzácnějších odrůd, které byly nalezeny během mapování, jako '**Mirabelka Flotowova**', '**Špendlík katalánský**' a '**Vlaška**'.

9.5 Zásady výsadby a péče o ovocné dřeviny

Nároky na stanoviště

Stanovištěm se rozumí soubor ekologických faktorů působících v daném místě na rostlinu. Pro úspěšné pěstování ovocných dřevin je třeba posoudit faktory podnební, (včetně mikroklimatu), půdní, topografické i biotické. Obecně se jako optimální ukazují mírné svahy, se západní expozicí. Ve vyšších polohách (nad 450 m) možno volit i jižní svahy, zejména pokud je území srážkově vydatné (oblast Jistebnicka). Ovocné druhy nevysazujeme pokud možno do mrazových kotlin (určitý problém Sedlec-Prčicka), případně zde volíme osvědčené odrůdy s kmenotvornou vložkou (u jabloní např. '**Croncelské**', '**Strýmka**', '**Vilémovo**', u hrušní '**Hardyho**', u slivoní '**Wangenheimova**', u třešní a višní '**Dönissenova**'). Jabloně, slivoně, jeřáb obecný a tradiční druhy pěstované jako keře (rybíz, angrešt, maliník, líska) vyžadují vlhčí půdy. Hrušně, třešně a ořešák královský nesnáší vysokou hladinu podzemní vody, která by při použití generativní podnože neměla být obecně výše než 1,5 m pod povrchem půdy. Určitá plasticita ovocných dřevin pro použití do různých půdních podmínek, zejména po stránce fyzikálních vlastností, je umožněna dobře zvolenou podnoží (viz dále).

Před výsadbou je žádoucí provést chemický rozbor půdy a v případě deficitu živin upravit jejich množství na úroveň alespoň vyhovující, lépe dobrou (dle metodiky Mehlich III). Při individuální výsadbě do kopaných jam v zatravněné ploše je nutné vytvořit výsadbovou jámu o šířce minimálně 0,7 m a hloubce 0,4 m. Zeminu se doporučuje obohatit o 20–50 kg kvalitního kompostu, 0,5 kg mletého přírodního fosfátu a v případě poklesu pH pod 6,0 aplikovat 1 kg dolomitického vápence (důležité zejména u peckovin a skořápkovin).

Volba odrůdy, podnože a sponu

Pro extenzivní pěstování vybíráme druhy a odrůdy obecně méně náročné na stanoviště a agrotechniku. Do zatravněné plochy i pro zajištění požadované vrůstnosti a dlouhověkosti stromů je nezbytná volba silně vrůstné podnože, nejlépe generativního původu (zejména na svahy), kvůli zajištění dobrého kotvení a snazšímu osvojení živin z hlubších vrstev půdy. Pro výsadby ovocných dřevin na menší plochy, typicky venkovské zahrádky či dokonce předzahrádky, kde je na jednu stranu omezený prostor, ale na druhou stranu obvykle zajištěna větší péče (včetně celoplošného oplocení pozemku), je možné pěstovat i náročnější druhy a odrůdy na nižších tvarech

a slaběji vzrůstných, vegetativně množených podnožích. Čím více podnož oslabuje růst a urychluje vývoj směrem k žádoucí rané plodnosti, tím větší péči dřeviny vyžadují (okopávka, příp. mulčování, řez, hnojení, závlaha). U jabloní lze doporučit středně silně rostoucí podnože MM106, dále M26 či J-OH-A, do kvalitních půd potom slabě vzrůstné podnože J-TE-E, M9 a její typy. Pro slivoně volíme do sušších půd podnož myrobalán (*Prunus cerasifera*), do vláhově příznivých půd semenné či vegetativně množené podnožové odrůdy druhu slivoně švestky (*Prunus domestica*) nebo slivoně obecné (*Prunus insititia*). Velikost stromů třešní a višní lze omezit vegetativně množnými podnožemi Colt či Gisela5, které jsou vhodné na menší zahrádky s obdělávanou půdou.

Spon odpovídá druhu, odrůdě a podnoži. Tradiční výsadby polokmenů a vysokokmenů na semenných podnožích vyžadují širší spony: Jabloně: 8–12 m, hrušně 8–10 m, slivoně, meruňky, broskvoně a višně 6–8 m, třešně 10–12 m, ořešák královský 12–16 m, líska 4–5 m, další keře dle vzrůstnosti druhu a odrůdy. Nízké tvary (zákrsky, štíhlá vřetena) na slaběji vzrůstných podnožích určené do intenzivních sadů či na zahrádky mají nároky na prostor asi 3× menší.

Vlastní výsadba a následná péče

Ovocné dřeviny jsou z ovocných školek dodávány většinou jako prostokořené, proto je šířka jámy mnohdy limitujícím faktorem dobrého zakořenění a růstu mladých stromků s malou konkurenční schopností vůči podrostové vegetaci. Ovocnářský postup zahrnuje výkop jámy o šířce minimálně 0,7 m a hloubce 0,4–0,5 m. Praxe ukázala důležitost šířky jámy, zejména tam, kde je souvislý travní porost a méně úrodná půda. Při jarní výsadbě je nezbytná vydatná zálivka a vytvoření závlahové mísy pro vodu kolem stromků o průměru minimálně 1 m.

Termín výsadby je pro většinu ovocných druhů vhodnější na podzim, nejlépe začátkem listopadu. Méně seriózní školky a obchodníci začínají s expedicí již začátkem října, což je sice v souladu s Vyhláškou 332/2006, o množitelských porostech a rozmnožovacím materiálu chmele, révy, ovocných rodů a druhů a okrasných druhů a jeho uvádění do oběhu, ovšem biologická kvalita školkařského materiálu může být snížena nedostatečným vyvráním dřeva a deficitem zásobních látek. Brzká výsadba je v pořádku u rybízu a angreštu, který mívá již koncem září dobře vyztřelé dřevo. Broskvoně, mandloně a ořešák královský smí být naopak dobývány ve školkách až po 20. říjnu, tyto druhy je optimální sázet až na jaře při rašení z půdy do půdy.

V případě oplocených pozemků není nutná individuální ochrana kmenů a kotvení je řešeno standardně jedním dřevěným kulem o průměru minimálně 70 mm, který je zatlučen na dno výsadbové jámy mírně od středu na jih, aby po výsadbě byl kmínek stromu částečně chráněn před přímým slunečním zářením. Na neoplocených pozemcích musí být kmény vysazených stromků spolehlivě zajištěny proti poškození zvěří, hospodářskými zvířaty či mechanizačními prostředky. Stromky, které nejsou ohroženy atakem spárkaté zvěře, lze opatřit jednoduchým chráničem z plastu či lépe chovatelského pletiva (s velkými oky pro snazší odstraňování případného obrostu na

kmínku bez nutnosti odstranění chrániče), které je pevně připevněno k opěrnému kůlu. Výsadby ve volné krajině bývají ovšem zpravidla nutné zabezpečit před poškozením robustnějším systémem, sestávajícím z ochranného pláště (latě, desky, pletivo) připevněném na třech kotvících kůlech, instalovaných v dostatečné vzdálenosti od vysazené ovocné dřeviny (min. 0,3 m). Kotvící systém musí plnit funkci minimálně 5 let po výsadbě, ochrana proti poškození zvěří, zejména u citlivých druhů jako jsou jabloně, je zpravidla nutná i více než 10 let.

Výchovný řez, spočívající v každoročním zakracování výhonů, je bezpodmínečně nutným pěstitelským zákrokem zajišťujícím ujmoutí, zakořenění i zdárný růst a větvení ovocné dřeviny při zapěstování koruny stromů či architektury keřů. U kmenných tvarů (vysokokmeny, polokmeny, čtvrtkmeny) je nutné zkrátit výhony v prvním roce po výsadbě minimálně o 2/3 délky, při jarní výsadbě až na první pupen směřující ven z korunky v příslušné směru růstu výhonu, budoucí kosterní větve. Pro vybudování koruny ponecháváme maximálně 5 výhonů + terminální výhon (prodloužení kmene), který má po řezu převyšovat o 0,15–0,30 m úroveň postranních výhonů. Ve druhém roce se výhony zkracují o 1/2 délky a ve třetím roce o 1/3 délky. Většina druhů se řeže za vegetačního klidu v předjaří, peckoviny, mandloně a ořešák královský naopak nejdříve po narašení, s ohledem na zdravotní bezpečnost.

U odrůd náročných na zapěstování provádíme výchovný řez až do 5. roku po výsadbě, přičemž míru zakrácení přizpůsobujeme růstu stromů. Je-li vývoj v pořádku, míra zkracování se snižuje. V případě krátkých přírůstků výhonů je nutné růst podpořit nejen hlubším řezem (při opravném řezu i do staršího dřeva), ale i přihnojením a závlahou.

V období výchovného řezu (3–5 let po výsadbě) je v našich klimatických podmínkách zpravidla nezbytné udržovat půdu kolem stromků o průměru min. 1 m (šířka závlahové mísy) v bezplevelném stavu mělkou kultivací. V podmínkách, kde nehrozí výskyt hlodavců, je možné okolí stromků mulčovat pokosenou a povadlou biomasou travo-bylinného porostu či jiným organickým materiálem, kterým současně dřeviny přihnojujeme a obohacujeme půdu o organickou hmotu. Mulčování je vhodné na lehkých půdách, v těžkých půdách se provádět nemá. Vhodné je každoročně na jaře aplikovat na plochu závlahové mísy 50mm vrstvu kompostu. Ve 4.–5. roce lze kultivaci půdy nahradit 0,1 m vrstvou mulčovací kůry. K zatravnění bezprostředního okolí stromu přistoupíme v 7.–8. roce po výsadbě.

U nízkých tvarů na zahrádkách se obvykle zkracování výhonů omezuje s cílem urychlit vstup do plodnosti. Zejména u moderních pěstitelských systémů jako štíhlé vřeteno nebo stěny (palmety) se silné kosterní větve nahrazují polokosterními plodnými větvemi, které se tvarují (vyvazováním nebo zatěžováním letorostů) do vodorovné roviny, čímž je nástup plodnosti dále urychlen.

Údržba plodících výsadeb

Ovocné dřeviny s ohledem na druh, odrůdu a podnož vstupují do plodnosti přibližně ve 3.–5. roce po výsadbě. U kmenných tvarů (extenzivních forem pěstování) je výchovný řez nahrazen řezem udržovacím (průklestem), který se omezuje na od-

straňování nadbytečných partií koruny, zejména konkurenčních výhonů vyrůstajících v bezprostřední blízkosti žádoucího prodloužení terminálu a kosterních větví. S přibývajícím plodností a závislým snižováním intenzity vegetativního růstu u jaderovin často vzniká střídavá plodnost s možnými negativními důsledky na zdravotní stav stromu. K zabránění lámání větví nadměrnou úrodou v plodných letech aplikujeme zmlazovací řez – jarní redukci plodonosného obrostu či větví v roce nadměrné násady obnovujeme rovnováhu mezi růstem a plodností. Z hlediska termínu řezu platí dříve zmíněná zásada, že peckoviny řežeme zásadně za vegetace, z hlediska zdravotního je nejbezpečnějším termínem období kvetení daného druhu. Ořešák královský zpravidla nevyžaduje udržovací řez, protože si dokáže regulovat světlost koruny. Z provozních důvodů lze ořešák řezat v období, kdy nehrozí poškození silnými mrazy (zimní období) a nedochází k silnému mizotoku (předjaří). Jako optimální termín se ukazuje jarní období. Větve do průměru 50 mm je nejlépe odřezávat v době vytvoření 30–50 mm dlouhých letorostů, silnější větve při délce 50–100 mm.

Extenzivní výsadby by měly být koncipovány tak, aby nebylo nutné pravidelné ošetřování proti škodlivým činitelům. Regulace chorob je dána výběrem odolné odrůdy a vyšším pěstitelským tvarem, regulace škůdců funkční biodiverzitou. Autoregulaci škůdců lze účelně podpořit založením pestrého travobylinného pokryvu půdy a vybudováním ekologických kompenzačních ploch – interakčních prvků.

Životnost dřevin na slabě rostoucích podnožích je omezená na cca 20 let. Pro zajištění dostatečných jednoletých vegetativních přírůstků je nutné stromky každoročně řezat a častěji hnojit, a tak udržovat rovnováhu mezi růstem a plodností. Udržovací řez je kombinován s mírným zmlazovacím (zpětným řezem do 2 až 3leté části větve.

Rozsáhlá problematika pěstování ovocných dřevin jde nad rámec této metodiky, ve které jsou zmíněny jen nejdůležitější aspekty, často takové, ve kterých se chybí nejen mezi amatérskými, ale i profesionálními pěstiteli.

9.6 Problematika rozmnožovacího materiálu starých odrůd ovocných dřevin

Při realizaci výsadeb tradičních starých odrůd ovocných dřevin, které se historicky pěstují zejména na vyšších kmenných tvarech (vysokokmeny, polokmeny), se v podmínkách České republiky setkáváme nejčastěji s následujícími problémy.

Neexistuje technická norma stanovující parametry školkařských výpěstků. Technická norma ČSN 46 3601 Osivo a sadba ovocných dřevin byla bez náhrady zrušena v roce 1997. Firmy realizující výsadby ovocných dřevin často požadují školkařské výpěstky s parametry odpovídajícími ČSN 46 4902 Výpěstky okrasných dřevin, které se ovšem pěstují většinou značně odlišnými postupy. Ovocní školkaři se řídí Zákonem 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů (zákon o oběhu osiva a sadby) a Vyhláškou 332/2006, o množitel-ských porostech a rozmnožovacím materiálu chmele, révy, ovocných rodů a druhů

a okrasných druhů a jeho uvádění do oběhu. Ve Vyhlášce jsou uvedeny požadavky na školkařské výpěstky, ovšem chybí zde údaje např. o výšce kmínku u polokmene a vysokokmene. Většina školkařů se řídí již zrušenou Vyhláškou č. 191/1996 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o odrůdách, osivu a sadbě pěstovaných rostlin, která ve shodě s již citovanou normou ČSN 46 3601 uváděla výšku kmínku u polokmene 1,3–1,5 m a vysokokmene 1,7–1,9 m.

Většina odrůd, které se označují jako staré nebo krajové, nejsou úředně registrované, nejsou zapsány do Státní odrůdové knihy, nejsou právně chráněné podle odrůdového práva, nemají udržovací šlechtění. Nemohly být tudíž dle české legislativy až do roku 2003 legálně množeny, protože neexistovala jiná možnost než produkovat certifikovaný rozmnožovací materiál (C) vzešlý z uznávacího řízení. V souvislosti s harmonizací právních předpisů s EU došlo v české legislativě k zásadní změně v roce 2003, kdy vstoupil v platnost Zákon 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů (zákon o oběhu osiva a sadby) a později prováděcí předpis – Vyhláška 332/2006, o množitel-ských porostech a rozmnožovacím materiálu chmele, révy, ovocných rodů a druhů a okrasných druhů a jeho uvádění do oběhu. Předpisy zavádí do českého prostředí novou kategorii tzv. konformního rozmnožovacího materiálu (CAC), který nepodléhá uznávacímu řízení, dodavatel (školkař) podává každoročně pouze oznámení o rozsahu výroby CAC rozmnožovacího materiálu. Matečné rostliny pro odběr roubů, řízků či osiva nemají žádné předstupně (E – elita, SE- superelita) a lze je založit z vlastních zdrojů. Nemá-li množená odrůda úřední popis, lze jej nahradit popisem uloženým u dodavatele (vlastní popis dle schématu ve Vyhlášce 332/2006 umožňuje uvádět do oběhu i krajové odrůdy, jejichž popis dosud nebyl nikde zveřejněn).

Nedostatek výsadbového materiálu, ať už po stránce množství odrůd či výpěstků jako celku. Přes uvolnění v roce 2003 a možnost legálního množení neregistrovaných odrůd nedošlo zatím k masivnímu nárůstu produkce školkařských výpěstků vyšších kmenných tvarů starých a krajových odrůd. Přitom poptávka výrazně převyšuje nabídku. Důvodem je především:

- Časová náročnost pěstování kmenných tvarů – pro velké ovocné školky neatraktivní. Řešením je předem sjednaná zakázka na odběr stromků, což ovšem naráží na současnou praxi poskytovatelů finančních podpor výsadeb, schvalovaných „na poslední chvíli“. Dochází pak často k náhradnímu sortimentu oproti původně plánovanému, vysazují se méně vhodné odrůdy na nevhodných tvarech a podnožích, jen aby se projekt mohl realizovat.
- Ovocných školek s širším sortimentem starých odrůd je dosud poskrovnu, mezi nejvýznamnější patří: Arbia, spol. s r.o. (Zlín-Malenovice, www.arbia.cz); Radim Pešek (Bojkovice, <http://www.stareodrudy.org>); Ing. Stanislav Boček, Ph.D., Kunštát – Hluboké u Kunštátu); Střední škola zahradnická a zemědělská Antonína Emanuela Komerse Děčín – Libverda (Děčín, <http://www.libverdadc.cz/ovocne-skolky>); Výzkumný a šlechtitelský ústav ovocnářský Holovousy s. r. o. (<http://www.vsu.cz>).

- Problematické získání ověřených zdrojů rostlinného materiálu pro založení matečnic, omezené množství spolehlivých pomologů, riziko záměny a nejistoty odrůdové pravosti.
- Při výrobě CAC rozmnožovacího materiálu jsou kladeny stejné požadavky na zdravotní stav rostlin ze strany orgánů rostlinolékařské péče jako v případě uznaného (certifikovaného) materiálu – izolační vzdálenosti, úřední testování matečnic atd.
- Dle Směrnice Rady 2000/29/ES ze dne 8. května 2000, o ochranných opatřeních proti zavlečení organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do Společenství a proti jejich rozšiřování na území Společenství a Zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Povinnost úředního testování matečných rostlin na výskyt regulovaných škodlivých organismů (Plum pox potyvirus – šarka švestky, PPV; *Candidatus Phytoplasma mali* – proliferace jabloně – AP, *Candidatus Phytoplasma pyri* – chřadnutí hrušně, PD; *Candidatus Phytoplasma prunorum* – Evropská žloutenka peckovin, ESFY) neznamena pro školkaře pouze finanční zátěž (zpoplatnění testů), ale je spojená s rizikem pozitivního nálezu, na základě kterého vydá orgán rostlinolékařské péče mimořádné rostlinolékařské opatření zakazující použití materiálu pro množení v okolí 250 m (tedy i ze zdravých otestovaných rostlin) až na tři roky (šarka švestky, proliferace jabloně), což může být pro školkaře likvidační (zákaz odběru oček a roubů, v nehorším případě zákaz prodeje výpěstků).

Významný přelom směrem k omezení dostupnosti výsadbového materiálu starých odrůd může nastat v souladu se Směrnicí Rady 2008/90/ES ze dne 29. září 2008, o uvádění na trh rozmnožovacího materiálu ovocných rostlin a ovocných rostlin určených k produkci ovoce po 31. 12. 2018, kdy budou moci být uváděny do oběhu pouze odrůdy právně chráněné, úředně registrované nebo považované za obecně známé, pokud již přede dnem 30. září 2012 byly uvedeny na trh na území dotčeného nebo jiného členského státu pod podmínkou, že mají úředně schválený popis. Česká republika vyžaduje za registraci, respektive úřední schválení popisu odrůdy správní poplatek 2000 Kč, což představuje značnou finanční zátěž pro malé školkařské firmy, které se množением starých odrůd zabývají. Navíc dosud nebyl školkařům ze strany Ústředního a kontrolního ústavu zemědělského (ÚKZÚZ) předložen kompletní seznam odrůd splňující podmínky nové směrnice za celou EU.

Odrůda 'Gasycoygneho' šarlatové patří k nejkrásnějším jablkům (Borotín).

Odrůda 'Bryská' je jakostní ranou slívou (Hodkov).

Slíva 'Malvazinka' se ve školkách pěstuje dodnes (Božejovice).

Východočeská krajová odrůda 'Malinové holovouské' se rozšířila prakticky do všech oblastí zemí českých (Hůrka).

Mirabelka 'Flotowova' byla spolu s dalšími chutnými mirabelkami zcela vytlačena odrůdou 'Mirabelka' nancyská (Hodkov).

Švestka domácí nesmí chybět v žádné zahradě.

Významný krajinný prvok Za kostelem v Jistebnici s řadou starých ovocných odrůd.

Jabloň 'Malinové podzimní'.

'Malinové podzimní' patří mezi dnes již vzácné odrůdy. Stromy mají půvabný převislý habitus a plody lákavou červenou barvu (Smilkov).

Mezi nejvýznamnější řadíme několik exemplářů hrušně 'Jakubka česká', rostoucích v okolí Naděj-kova.

V zájmovém území se často setkáme s neodbornými zásahy na ovocných dřevinách, jako v tomto případě každoroční velmi krátký řez jabloně odrůdy 'Muškátová reneta'.

Třešeň 'Jánovka mšenská', nalezená v Plachově Lhotě (Smilkov), patří mezi nejstarší české krajové odrůdy. Byla objevena v 17. století v blízkosti kostela sv. Jana v Mšeně.

Třešeň 'Jánovka mšenská', detail.

Jabloň 'Malinové hornokrajské' zaujme převislým habitem. Jistě by našla uplatnění i v sadovnictví.

Východočeská krajová odrůda jabloň 'Studničné', překvapivě nalezená ve Střezimíři a Jistebnici.

'Napoleonova' je nejrozšířenější třešeň na Táborsku a v Evropě.

Krajová odrůda Táborska 'Světelka' (místně 'Světalka'), se v minulosti sušila na pracharandu, stoletý strom ve Střezimíři.

Severočeská odrůda 'Solanka' se díky svým kvalitám rozšířila nejen do dalších krajů zemí českých, ale proslavila se coby exportní hruška zejména v Německu.

10 ZÁVĚR

Předložená metodika se zabývá vhodnými výsadbami dřevin a bylin v řešeném území Společenství obcí Čertovo břemeno. Tato metodika, která vznikla na základě detailního terénního výzkumu v letech 2011 až 2013, se snaží o komplexní přístup v otázce výsadeb vegetace ve venkovských sídlech. Hlavním cílem metodiky je dát jasný a přehledný návod k výsadbám dřevinné a bylinné vegetace ve vesnicích řešeného území tak, aby se v co největší možné míře zachoval a posílil autentický vzhled obcí v tomto regionu. Jedná se o první podobnou práci v tomto regionu a v ČR vůbec a měla by mimo jiné otevřít diskuzi odborníků k harmonickému rozvoji venkova. Praktické užívání metodiky širokou veřejností, oponování a kritika širší odbornou veřejností teprve ukážou, které aspekty metodiky jsou dostačující a která témata by měla být rozvedena více. Na základě ohlasů a dalších připomínek bude možno žádat o další projekty, které by danou problematiku rozvíjely dále a hlouběji.

11 SROVNÁNÍ NOVOSTI POSTUPŮ

Předložená metodika se zabývá vhodnými výsadbami dřevin a bylin v řešeném území Společenství obcí Čertovo břemeno. Metodika vychází z podrobného studia daného území, rozboru stávajícího stavu a historického kontextu. Metodika identifikuje všechny zásadní vlivy, které ovlivňují zeleň v tomto území. Metodika zcela novým a jedinečným způsobem integruje poznatky získané jednotlivými specialisty (v oblasti dendrologie, botaniky, historie, krajinářství, sociologie, pomologie, pernařství, projekce) v řešeném území. Velmi důležitým přínosem je také identifikace dřevin, bylin a ovocných dřevin, které jsou v řešeném kraji typické a spolu s dalšími prvky krajiny a architektury určují jeho jedinečnost. V současné době neexistuje dostupný aktuální materiál, který by danou problematiku v řešeném území řešil.

12 POPIS UPLATNĚNÍ METODIKY

Metodika je vytvořená pro starosty obcí, správce zeleně v obcích, členy okrašlovacích i jiných spolků řešeného území a přilehlé oblasti. Současně je určena také pro projekční firmy, ateliery, projektanty, zahradní architekty, pěstitele a majitele nemovitostí v daném regionu, kteří jakkoliv ovlivňují zeleň v obcích i mimo ně. Metodika může sloužit také pro hodnocení kvality podávaných žádostí pro granty týkající se výsadeb zeleně, pro správce nemovitostí, zejména zemědělských v návaznosti na sídla v daném regionu, kteří plánují výsadby nové zeleně či údržbu významnější dřevin a porostů. Platnost metodiky přesahuje řešené území, velká část metodiky je použitelná i v širokém okolí.

13 EKONOMICKÉ ASPEKTY

Přímé ekonomické výsledky nelze u této metodiky určit. Jedná se zejména o podporu v oblasti turistického ruchu, kde bude metodika nápomocna k harmoničtějšímu vzhledu obcí a jejich okolí. Řešené území se nalézá nedaleko Prahy, u frekventované komunikace směrem na České Budějovice, což spolu s výraznou snahou podporovat turismus (budováním a údržbou běžeckých tras, lyžařským areálem na Moninci a množství kvalitních turistických tras) dává předpoklad pro čím dále větší využití tohoto území. Lze očekávat, že s rozvojem infrastruktury budou podporovány i výsadby zeleně, které jsou nyní již nedílnou součástí většiny stavebních projektů. A právě (a nejen v nich) v těchto projektech bude metodika vodítkem pro výběr vhodného rostlinného materiálu. Metodika bude také využívána jako podpora pro činnost občanských aktivit, které se na výsadbách dřevin a jejich popularizaci podílejí formou žádostí o dotace, dobrovolných a dalších akcí. Ekonomické přínosy této metodiky se mohou projevit jak okamžitě (zisk dotací či grantů na základě podložených sebraných dat z metodiky, tvorba naučných stezek či zvýšení atraktivity přehlížených míst), tak zejména dlouhodobě (harmonizace krajiny, vhodné výsadby sortimentu v obcích, zachování vzácného genofondu). Metodika je zcela v souladu s dlouhodobým trendem podpory lokálních výrobců, služeb, zachování řemesel a tradic, který má záštitu jak v rámci ČR, tak i v rámci EU.

14 SEZNAM POUŽITÉ A SOUVISEJÍCÍ LITERATURY

Krajina, přírodní podmínky

- Albrecht, J. a kol. (2003): Českobudějovicko in: Mackovčín, P. a Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek VIII. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, 807 s. ISBN 80-86064-65-4. Kapitola Jistebnická vrchovina, s. 465. (česky)
- Anonymus (2013): Společenství obcí Čertovo břemeno, O mikroregionu. <http://www.certovobremeno.cz/section.php?id=24>
- Antrop, M. (2004): Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and Urban Planning*, 67, s. 9–26.
- Brychtová, J. (2003): Vyhodnocení krajinného rázu území Krkonošského národního parku a jeho ochranného pásma – část Liberecký kraj. Praha.
- Fialová, D. (2001): Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem. *Geografie*, 106, č. 1, s. 36–47.
- Fialová, D. a Vágner, J. (2005): Struktura, typologie, současnost a perspektivy druhého bydlení v Česku. *Geografie*, 110, č. 2, s. 73–81.
- Lázníčka, Z. (1956): Typy venkovského osídlení v Československu. *Práce Brněnské základny Československé akademie věd, sešit 3, spis 338, roč. XXVIII*, s. 95–134.

- Lipský, Z. (2000): Sledování změn v kulturní krajině. *Lesnická Práce, Kostelec nad Černými Lesy*, 71 s.
- Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky [kartografický dokument]. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 331 s.
- Löw J. a Míchal I. (2003): Krajinný ráz. *Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy*.
- Míchal I. (red.) a kol. (1999): Hodnocení krajinného rázu a jeho uplatňování ve veřejné správě. AOPK ČR, Praha.
- Musil, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*, XV., s. 67–72.
- Musil, J. & Müller, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, č. 2, s. 321–348.
- Perlín, R., Kučerová, S. & Kučera, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
- Roberts, B. K. (1996): *Landscapes of Settlement. Prehistory to the Present*. Routledge, London, 181 s.
- Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. *Academia, Studia Geographica* 16, GÚ ČSAV v Brně, 73 s.
- Vorel, I. a kol. (2004): Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Naděžda Skleničková, Praha.
- Vorel, I. a kol. (2008): Studie vyhodnocení krajinného rázu na části území Středočeského kraje, Krajský úřad Středočeského kraje.
- Vorel, I. a kol. (2009): Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, Krajský úřad Jihočeského kraje.
- Zákon ČNR č. 114/1192 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Historie, vývoj území

- Bičík, I. a kol. (2010): Vývoj využití ploch v Česku. *Česká geografická společnost, Praha*, 250 s.
- Doubravová, L. & Kovalová M. (2002–2010): Putování za kapličkami Českého Meránu a jeho okolí 1. – 7. Město Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice.
- Frolec, V., Vařeka J. (2007): *Encyklopedie: Lidová architektura*. Grada, Praha, 248s. ISBN: 978-80-247-1204-8.
- Habart, Č. a kol. (1995–1998): Sedlčansko, Sedlecko a Voticko. Popis a dějiny krajiny mezi stříbropěnnou Vltavou a památným Blaníkem a vylíčení života jejího lidu I. – IV. Alfa Print – Pražská edice, Sedlčany – Praha.
- Hájek, T. & Bukačová, I. (2006): Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci). *Krajina domova sv. 1, Studio JB, Lomnice nad Popelkou*, 140 s.
- Hámpl, M., Gardavský, V. & Kühnl, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. *Univerzita Karlova, Praha*, 255 s.
- Havlíček, T., Chromý, P., Jančák, V. & Marada, M. (2008): Innere und äussere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, s. 299–316.
- Hieke, K. (1984): České zámecké parky a jejich dřeviny. *Státní zemědělské nakladatelství, Praha*, 459 s.

- Jeleček, L. (1995): Využití půdního fondu České republiky 1845–1995: hlavní trendy a širší souvislosti. *Geografie*, 100, č. 4, s. 276–291.
- Kofroň, J. (2000): Prčický zámek. Prčické tvrže. Sborník Český Merán 5, Městský úřad Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice, s. 35–59.
- Kofroň, J. (2005): Rod Jana Nepomuka Kaňky. Sborník Český Merán 10, Městský úřad Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice, s. 5–50.
- Kovalová, M. (2000): O Ježovce. Sborník Český Merán 5, Městský úřad Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice, s. 107–108.
- Kovařík, V. (2000a): Přírodní park „Jistebnická vrchovina“. Sborník Český Merán 5, Městský úřad Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice, s. 4–12.
- Kovařík, V. (2000b): Zámecký park v Bolehovicích. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 4, s. 5–16.
- Kovařík, V. (2000c): Zámecký park v Lidkovicích. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 4, s. 17–24.
- Kovařík, V., Pešout, P. & Zelený, V. (1996): Zámecké parky a památné stromy Podblanicka. Český svaz ochránců přírody Vlašim, Vlašim, 120 s.
- Kučera, Z. & Chromý, P. (2012): Depopulation, resettlement and landscape changes in the peripheries of the Czech borderland. In: Paniagua, Á., Bryant, R., Kizos, T. (eds.): *The Political Ecology of Depopulation: Inequality, Landscape and People*. CEDDAR, Zaragoza, s. 191–213.
- Kučera, Z. & Kučerová, S. (2010): Hodnoty venkovské krajiny. *Obec a finance*, XV., č. 3, s. 46–48.
- Kučera, Z. & Kučerová, S. (2012): Historical geography of persistence, destruction and creation: The case of rural landscape transformations in Czechia's resettled borderland. *Historická geografie*, 38, č. 1, s. 165–184.
- Němec, J. & Pojer, F. (eds) (2007): *Krajina v České republice*. Consult, Praha, 400 s.
- Pacáková-Hošťálková, B. a kol. (2004): *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Libri, Praha, 526 s.
- Perlín, R., Kučerová, S. & Kučera, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
- Podzimek, A. (2000): Nové Dvory. Sborník Český Merán 5, Městský úřad Sedlec-Prčice, Sedlec-Prčice, s. 79–85.
- Růžková, J., Škrabal, J. a kol. (2006): *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, I. díl. Český statistický úřad, Praha, 759 s.
- Vorel, I. a kol. (2009a): Vyhodnocení krajinného rázu Středočeského kraje. 2. část, Atelier V, Praha.
- Vorel, I. a kol. (2009b): *Generel krajinného rázu Jihočeského kraje*. Atelier V, Praha.

Dřeviny, byliny

- Fulín, M. (1925): Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé (Pereny či ostálky). *Zemědělské knihkupectví A. Neubert*, Praha, 292 s.
- Hájek, A. (2008): *Rostlina – přítel a průvodce*. Národní zemědělské muzeum Praha, Praha, 198 s. ISBN 978-80-86874-08-1.
- Hurych, V. (1995): *Okrasné dřeviny pro zahrady a parky*. Květ, Praha, 184 s.

- Hurych, V. & Mikuláš, E. (1973): *Sadovnická dendrologie*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 409 s.
- Hrušková, M. (2005): *Kult stromů v zemích Koruny české*. Abonent ND, Praha, 160s. ISBN 80-7258-211-9.
- Kavka, B. (1970): *Krajinářské sadovnictví*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 580 s.
- Kavka, B. & Šindelářová, J. (1978): *Funkce zeleně v životním prostředí*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 240 s.
- Klíma Petr & Abazid Daniel (2011): *Památné stromy Tábořska*. Město Sezimovo Ústí. OSSIS, Tábor, 168 s. ISBN: 978-80-86659-34-3.
- Koblížek, J. (2000). *Jehličnaté a listnaté dřeviny našich zahrad a parků*. SURSUM, Tišnov, 445 s.
- Krüssmann, G. (1976, 1977, 1978). *Hanbuch der Laubgehölze*, Vol. 1–3. Paul Parey, Berlin und Hamburg. 486 s., 466 s.
- Kubát, K., Hrouda, L., Chrtěk, J. Jr., Kaplan, Z., Kirschner, J. & Štěpánek, J. [eds.] (2002): *Klíč ke květeně České republiky*. [Key to the Flora of the Czech Republic.] – 928 p., Academia, Praha.
- Kumpán, J. (1939): *Sadová úprava vesnice*. Zahrady na venkově. Praha, Kumpán, 52 s.
- Makovská K. (2013): *Obnova klášterních zahrad*. Diplomová práce, Zahradnická fakulta, Lednice na Moravě, 102 s.
- Mareček, J. (1986): *Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajinném prostředí*. Informační publikace, svazek 2, ročník 16/1986. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. 164 s.
- Mareček, J. (2000): *Lidové krajinářství v pojetí venkovské zeleně – jeho formy a vztah k současnosti*. 1. Projevy lidového krajinářství ve venkovských sídlech. *Zahrada-Park-Krajina*, 10, 2000, č. 1, s. 21–24
- Mareček, J. (2005): *Krajinářská architektura venkovských sídel*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 404 s. ISBN 80-213-1324-2.
- Mareček, J. (2006): *Hodnoty vesnických návší*. *Zahrada-Park-Krajina*, 16, 2006, č. 5, s. 4–9.
- Mikyška, R. a kol. (1968): *Geobotanická mapa ČSSR*. 1. České země. – *Vegetace ČSSR*, Praha, ser. A, 2: 1–204.
- Moravec, J. a kolektiv (1994): *Fytocenologie*. Academia, Praha, 403 s.
- Moravec, J. (1998): *Přehled vegetace ČR, svazek 1 – Acidofilní doubravy*. Academia, Praha, 64 s.
- Moravec, J., Husová, M., Chytrý, M. & Neuhäuslová, Z. (2000): *Přehled vegetace ČR, svazek 2 – Hygrofilní, mezofilní a xerofilní opadavé lesy*. Academia, Praha, 320 s.
- Novák, J. (2013): *Co rostlo u babičky na zahradě: tradiční odrůdy*. Knižní klub, Praha, 303 s. ISBN 978-80-242-4018-3.
- Pejchal, M. (1995): *Stanovištní podmínky pro uliční stromořadí*. Studijní materiál pro předmět použití rostlin, MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Pejchal, M. (2003): *Současné tendence v navrhování vegetačních prvků*. Studijní materiál pro předmět použití rostlin, MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Pilát, A. (1953): *Listnaté stromy a keře našich zahrad a parků*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 1114 s.
- Pilát, A. (1964): *Jehličnaté stromy a keře našich zahrad a parků*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 508 s.
- Rigasová, M. (2009): *Květinové předzahrádky nejnižší Moravy a Weinviertlu*. In *Sborník regionálního muzea v Mikulově, Regionální muzeum v Mikulově, Mikulov*, s. 17–35, ISBN 978-80-85088-33-5.

- Rózová, Z. (1994): Ecological aspects of greenery projects for rural type settlements. [Ekologická hlediska navrhování zeleně v sídlech venkovského typu]. *Ekológia*, 13, 1994, č. 1, s. 63–75.
- Šimek, P. (2006): Koncept osnovy přednášek pro předmět zakládání a údržba zeleně MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Souček, V. & Štencel, V. (1980): Uplatnění zeleně v postupné přestavbě venkovských sídel. Závěrečná zpráva výzkumného úkolu. Průhonice. Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví, 1980. 61 s.
- Tkáčiková J. & Pomkła Z. (2013): Léčivé rostliny a lékárenství na Valašsku. Muzeum regionu Valašsko, Vsetín, 32 s., ISBN 978-80-87614-16-7.
- Úradníček, L., Maděra, P. a kol. (2001): Dřeviny České republiky. Matice lesnická, Písek, 333 s.
- Vaněk, J. (1924): Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny. Nákladem Zahradnické Bursy v Chrudimí, Chrudim, 362 s.
- Vozábalová, J. (2006): Kultivace zeleně je stejně důležitá jako opravy fasád. *Moderní obec*, 12, 2006, č. 8, s. 24.
- Žák, L. (1947): Obytná krajina. Svaz výtvarných umělců Mánes – Svoboda. Praha, 136 s.

Ovocné dřeviny

- Bartha-Pichler, B., Brunner, F., Gersbach, K., Zuber, M. (2005): *Rosenapfel und Goldparnäne*. 1. vyd. Baden und München: AT Verlag, 248 s. ISBN 3-03800-209-7.
- Černík, V., Boček, O., Večeřa, L. (1969): *Malá pomologie 2: Hrušky*. 2. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 221 s.
- Dvořák, A., Vondráček, J. (1969): *Malá pomologie 1: Jablka*. 2. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1969. 336 s.
- Habart, Č. a kol. (1995–1998): Sedlčansko, Sedlecko a Voticko. Popis a dějiny krajiny mezi stříbropěnnou Vltavou a památným Blaníkem a vylíčení života jejího lidu. Díl 2. Sedlčany: Okres. škol. výbor a učitelstvo okr. sedlčanského, sedleckého a votického, Alfa Print – Pražská edice, Sedlčany – Praha, 522 s.
- Häseli, A., Weibel, F., Brunner, H., Muller, W. (2005): *Organic Cultivation of Standard Orchards*. 1. vyd. FIBL/OACC, 20 s. 0006.
- Kamenický, K. (1926) *Československé ovocné odrůdy lokální*. Sborník výzkumných ústavů zemědělských Č.S.R. Sv. 22 Vol., 32 s. Ministerstvo zemědělství Republiky československé
- Kamenický, K. (1933): *Ovocnářské oblasti československé s výběry tržních odrůd ovocných*. Sborník výzkumných ústavů zemědělských ČSR, Sv. 110 Vol, čís. 4, ze státní výzkumné stanice ovocnářské v Průhonících, Praha, 242 s.
- Kohout, K. (1959): *Zakládání a udržování ovocných sadů*, Praha: Čsl. akademie věd.
- Kurka, M. a kol. (2013): *Bulletin Oddělení trvalých kultur 2/2013*. Brno: ÚKZÚZ, 75 s., ISBN 978-80-7401-070-5
- Němec, B. (1955): *Dějiny ovocnictví*. Praha: ČSAV, 277 s.
- Říha, J. (1915): *České ovoce: Hrušky*. Díl 1. Praha: Ovocnický spolek pro Království české, 257 s.
- Říha, J. (1925): *České ovoce: Třešně, višně, slívy a švestky*. Díl 2. Praha: Ovocnický spolek pro Království české, 251 s.
- Říha, J. (1919): *České ovoce: Jablka*. Díl III. 2. vyd. V Praze: nákladem Československé pomologické společnosti, 249 s.

- Suchý, F. (1931): *Moravské ovoce: pojednání o ovocných odrůdách*. 2. vyd. Brno: Nákladem Českého odboru zemědělské rady moravské, 616 s.
- Šarapatka, B., Niggi, U. a kol. (2012): *Agriculture and Landscape: The Way to Mutual Harmony*. 1. vyd. Olomouc: Palacký University in Olomouc, 267 s. ISBN 978-80-244-2824-6.
- Tetera, V. a kol. (2006): *Ovoce Bílých Karpat*. 1. vyd. Veselí nad Moravou: Základní organizace ČSOP Bílé Karpaty, 309 s. ISBN 80-903444-5-3.
- Vávra, M., Ferkl, F., Koch, V. (1965): *Malá pomologie 3: švestky a třešně*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 332 s.

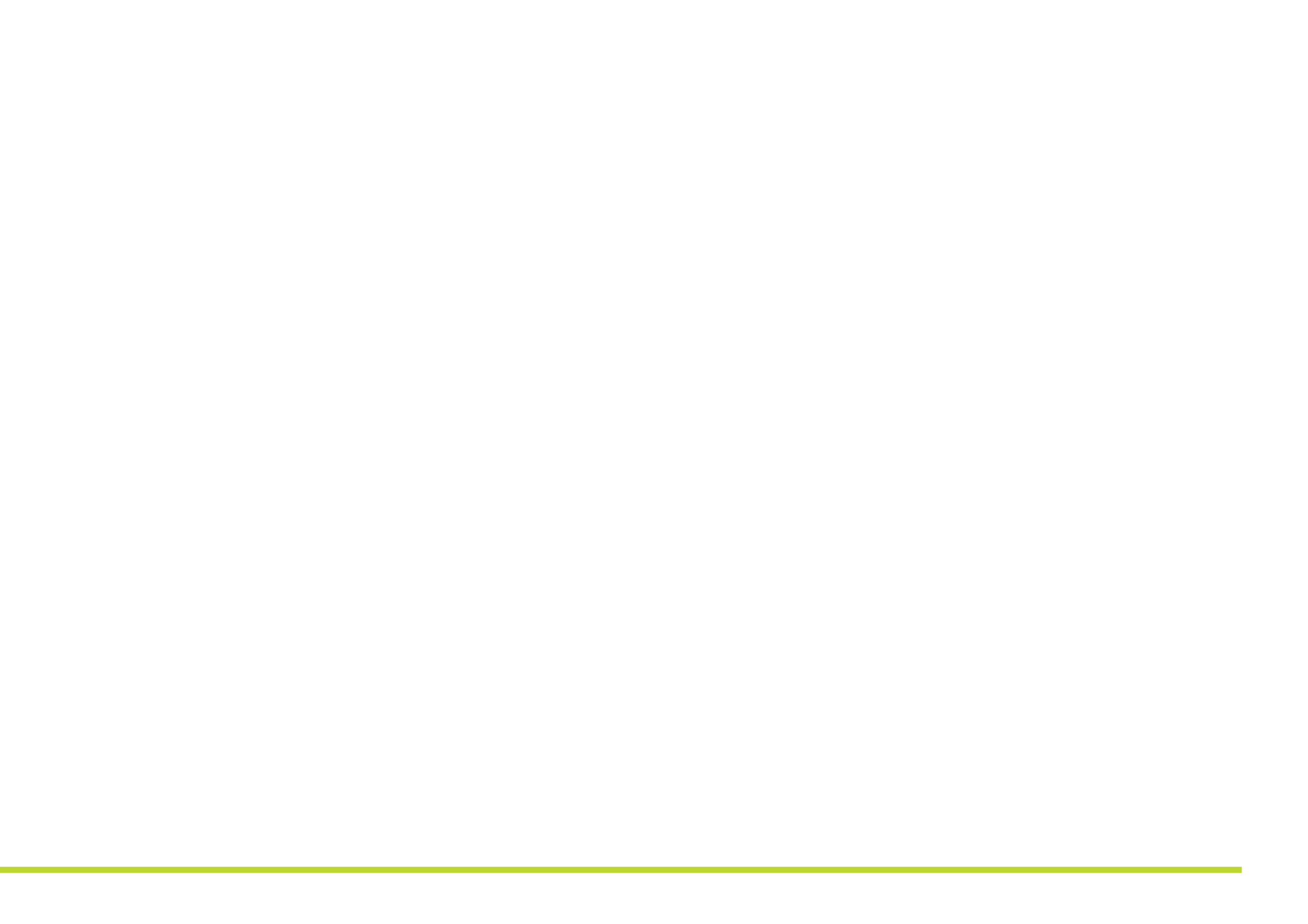
15 SEZNAM PUBLIKACÍ, KTERÉ PŘEDCHÁZELY METODICE

- Baroš, A. (2010): *Visual Assessment of Perennial Plantings with Extensive Maintenance*. – *Acta horticulturae et regiotecturae*, special issue, p. 82–86.
- Baroš, A. (2011): *Údržba trvalkových výsadeb s vyšším stupněm autoregulace a s extenzivní údržbou*. – *Zahradnictví*, 10/5: 46–49.
- Baroš, A., Hrubá, T. & Velebil, J. (2011): *Vhodné typy výsadeb izolační zeleně u zdrojů prašnosti v obcích, odborná studie*. Objednatel: Krajský úřad Jihočeského kraje, Odbor životního prostředí, zemědělství a lesnictví. VÚKOZ, Průhonice.
- Baroš, A. & Martinek, J. (2011): *Trvalkové výsadby s vyšším stupněm autoregulace a extenzivní údržbou*. Certifikovaná metodika č. 2/2011-050. Výstup výzkumného záměru MZP0002707301, VÚKOZ, Průhonice, 84 s., ISBN 978-8085116-88-5.
- Baroš, A., Velebil, J. & Severa, M. (2012): *Poškození okrasných dřevin a bylin pozdními jarními mrazy v roce 2011 na Dendrologické zahradě v Průhonících*. – *Acta Pruhoniciana* 100: 115–122.
- Boček, S. & Tetera, V. (2008): *Ovocné dřeviny Bílých Karpat*. *Zahradnictví*. č. 1, s. 10–12. ISSN 1213-7596.
- Boček, S. (2008): *Ovocné aleje – přežitek nebo příležitost?*. *Veronica: časopis pro ochranu přírody a krajiny*. sv. XXII, č. 2, s. 18-19. ISSN 1213-0699.
- Boček, S. (2013): *Možnosti využití starých odrůd ovocných dřevin*. In Kejha, L. (ed.) *Strom pro život – život pro strom*. 1. vyd. Praha, s. 20–29. ISBN 978-80-86950-14-3.
- Boček, S. a kol. (2008): *Ovocné dřeviny v krajině*. Sborník přednášek a seminárních prací. Hostětín: ZO ČSOP Veronica Brno – pracoviště Centrum Veronica Hostětín, 186 s. ISBN 978-80-904109-2-3.
- Velebil, J. & Lattenberg, L. (2009): *První zkušenosti s nově zaváděnými taxony stromů v ulicích našich měst*. [CD-ROM]. In *Dny zahradní a krajinářské tvorby: rostliny-diagnostický znak oboru?!*. Sborník ze semináře, 25.–27. 11. 2009, Luhačovice. 29–32.
- Černý, K., Strnadová, V., Baroš, A., Holub, V. & Velebil J. (2013): *Zdravotní stav dřevin břehových porostů a významná fytopatologická rizika*. In Baroš A. (ed.): *Břehové porosty vodních toků*. Sborník ze semináře, 19. 11. 2013, Průhonice. 59–67.
- Černý, K., Strnadová, V., Velebil J., Baroš, A. & Bulíř, P. (2013): *Obnova a dlouhodobá péče o břehové porosty v povodí Vltavy*. Certifikovaná metodika. VÚKOZ, Průhonice. 136 s.

- Businský, R. & Velebil, J. (2011): Borovice v České republice. Výsledky dlouhodobého hodnocení rodu *Pinus L.* v kultuře v České republice. – 180 p., VÚKOZ, Průhonice.
- Hrubá, T. (2007): Krajina sídel a úloha zeleně v městském životním prostředí. In: Ekologie krajiny v ČR – výsledky, aplikace a perspektivy, sborník abstraktů, Brno, Mendlova zemědělská a lesnická univerzita, 2007. s. 11.
- Matiska, P. & Baroš, A. (2012): Rozdíly v estetickém působení trvalkových záhonů s vyšším stupněm autoregulace v závislosti na použitých směsích. *Zahradnictví* 12/2012, str. 42–44.
- Kamenický, K. (1932): Ovocná a okrasná stromořadí. Sborník výzkumných ústavů zemědělských Č.S.R. sv. 89, 103 s. Ministerstvo zemědělství Republiky československé
- Klevcov, P., Řezníček, V., Sus, J. & Tetera, V. (1999): Ošetřování starých a výsadba nových ovocných dřevin. Metodika Českého svazu ochránců přírody č. 19, 40 s.
- Knotková, I. & Baroš, A. (2009): Zplnění vybraných taxonů trvalek v porostním okraji dřevin. – *Acta Pruhoniciana*, 93:
- Pejchal, M. (1995): Stanovištní podmínky pro uliční stromořadí. Studijní materiál pro předmět použití rostlin, MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Pejchal, M. (2003): Současné tendence v navrhování vegetačních prvků. Studijní materiál pro předmět použití rostlin, MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Řezníček, V., Vlk, R., Boček, S. & Salaš, P. (2002) Extenzivní ovocnářství – jádroviny. 1. vyd. Brno: MZLU Brno, 100 s. ISBN 80-7157-617-4.
- Scholz, J. (1967): Rajonizace okrasných dřevin a jejich společenstev v ČSSR. – Vědecké práce VÚOZ v Průhonicích, Ústav vědeckotechnických informací MZVŽ. 225–242 + příloha.
- Sojková, E. & Hrubá, T. (2006): Ochrana, obnova a rozvoj zeleně malých měst. Umění řemesla, Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích, XXXII. ročník, Průhonice, VÚKOZ, v.v.i et. al., 2006, str. 28 – 31. ISBN 80-85116-47-2.
- Sojková, E., Hrubá, T. & Kirschner, V. (2006): Ochrana, obnova a rozvoj zeleně malých měst. *Acta Pruhoniciana*, 85., Průhonice, VÚKOZ, v.v.i., 2006. 148 str. ISBN 80-85116-49-9.
- Šantrůčková, M. & Vávrová, V. (2009): Databáze historických zahrad, parků a krajiny, její vznik a parametry. *Knihovna plus* [online]. 2008, č. 1–2 [cit. 2009-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus81/santruc.htm>>
- Šantrůčková, M. (2012): Krajiny jižních Čech. – *Geografické rozhledy*, 21/3: 30–32.
- Šantrůčková, M. (2012): The Principles and Development of Landscape Parks in the Czech Republic and Their Study from the Perspective of Historical Geography. – *Historická geografie*, 38/1: 99–118.
- Šantrůčková, M. (2010): Konfliktní spojenectví – ochrana přírody a krajinařské parky na několika příkladech. – *Příroda*, 27: 115–123.
- Šimek, P. (2006): Koncept osnovy přednášek pro předmět zakládání a údržba zeleně MZLU v Brně, Ústav biotechniky zeleně.
- Tetera, V. (2003): Záchrana starých a krajových odrůd ovocných dřevin. Metodika Českého svazu ochránců přírody č. 4, Veselí nad Moravou: ČSOP Bílé Karpaty, 80 s., ISBN 80-903444-0-2.
- Velebil J. (2013): Druhová diverzita modelových břehových porostů v povodí Vltavy a jejich geobiocenologická klasifikace. In Baroš A. (ed.): Břehové porosty vodních toků. Sborník ze semináře, 19. 11. 2013, Průhonice. 39–51.

16 SOUVISEJÍCÍ MAPY

- Baroš, A., Stroblová, L. & Sedláček, Z. (2011): Naučná stezka „Za krásami Českého Meránu“. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 28. 12. 2011 MZE (č.j. 233983/2011-MZE-16222/MAPA70).
- Hrubá, T. & Stroblová, L. (2011): Mapa krajinného rázu Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 28. 12. 2011 Mze (č.j. 233986/2011-MZE-16222/MAPA71).
- Hrubá, T. & Stroblová, L. (2012): Místa krajinného rázu Společenství obcí Čertovo břemeno. VÚKOZ, v. v. i., Průhonice: 2012. 42 s. textu (formát A3) + Grafické přílohy 36 s. (formát A3).
- Stroblová, L., Businský, R., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Velebil, J. & Kučera Z. (2012): Mapa vybraných prvků lokální identity Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 12. 12. 2012 Mze (č.j. 227510/2012.MZE-16222/MAPA72).
- Boček, S., Dokoupil, L., Stroblová, L. & Baroš, A. (2013): Mapa vybraných stromů starých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q1112A138. Certifikace 20.12.2013 MZE (č.j. 83827/2013-MZE-16222/MAPA611).

DŘEVINY A BYLINY VHODNÉ PRO VENKOVSKÁ SÍDLA NA ÚZEMÍ **SPOLEČENSTVÍ OBCÍ ČERTOVO BŘEMENO**

Adam Baroš, Jiří Velebil, Roman Businský, Lenka Stroblová, Tereza Hrubá, Markéta Šantrůčková,
Stanislav Boček, Libor Dokoupil, Zdeněk Kučera, Martina Hupková

Vytiskla: Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o., www.ntp.cz

Tištěno na recyklovaném papíře.

2014

Vypracováno s podporou projektu NAZV QI112A138 – Lokální identita zeleně venkovských sídel Ministerstva zemědělství ČR.

Metodika volně ke stažení na www.venkovskazelen.cz

ISBN: 978-80-85116-97-7
